

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Veronika Veselá

**Nároky poškozených na náhradu nemajetkové
újm v adhezním řízení**

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: JUDr. Rudolf Vokoun CSc.

Tematický okruh: Trestní právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): [30.12.2021]

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 182 558 znaků včetně mezer.

Mgr. Veronika Veselá

V Praze dne 30.12.2021

Poděkování

Ráda bych poděkovala JUDr. Rudolfu Vokounovi CSc. za odborné vedení mé práce, cenné připomínky a komentáře a čas, který mně a mé práci věnoval. Mé poděkování patří rovněž celé mé rodině a všem blízkým, kteří mě po celou dobu studia nepřetržitě podporovali.

OBSAH

1	Úvod.....	1
2	Úvod do problematiky	2
3	Zákonná úprava nároků poškozených na náhradu způsobené újmy.....	4
3.1	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.....	4
3.1.1	Obecně k náhradě nemajetkové újmy	4
3.1.2	Jednotlivé nároky při újmě způsobené na přirozených právech člověka	8
3.1.2.1	Bolestné a ztížení společenského uplatnění	9
3.1.2.2	Duševní útrapy blízkých osob.....	11
3.1.2.3	Náklady spojené s péčí o zdraví.....	15
3.1.2.4	Náklady pohřbu.....	16
3.1.2.5	Peněžité dávky	17
3.2	Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce	20
3.2.1	Náhrada nemajetkové újmy v zákoníku práce obecně	20
3.2.2	Druhy náhrad nemajetkové újmy utrpěné v důsledku pracovního úrazu/nemoci v povolání ²²	
3.2.2.1	Náhrada za ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti.....	22
3.2.2.2	Náhrada za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti.....	23
3.2.2.3	Náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění	24
3.2.2.4	Účelně vynaložené náklady spojené s léčením	25
3.2.2.5	Náhrada věcné škody	25
3.2.2.6	Jednorázová náhrada nemajetkové újmy při zvlášť závažném ublížení na zdraví zaměstnance	26
3.2.2.7	Náhrada účelně vynaložených nákladů spojených s léčením a přiměřených nákladů spojených s pohřbem	26
3.2.2.8	Náhrada nákladů na výživu pozůstalých.....	27
3.2.2.9	Jednorázové odškodnění pozůstalých	28
3.3	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád	30
3.3.1	Obecně k úpravě poškozeného v TŘ, základní ustanovení.....	30
3.3.2	Pojem poškozený a jeho nárok.....	31
3.3.3	Zastoupení poškozeného v adhezním řízení.....	33
3.3.3.1	Zákonný zástupce, opatrovník	33
3.3.3.2	Zmocněnec	34
3.3.4	Uplatnění nároku poškozeného v adhezním řízení.....	36
3.3.5	Zajištění nároku poškozeného	39
3.3.6	Rozhodnutí soudu o nároku poškozeného v adhezním řízení	40
3.3.7	Náklady poškozeného v trestním řízení a jejich náhrada.....	44

3.3.7.1	Přiznání náhrady účelně vynaložených nákladů poškozeného	44
3.3.7.2	Náklady státu vzniklé přibráním zmocněnce	47
3.3.7.3	Stanovení výše nákladů.....	48
3.3.8	Opravné prostředky na straně poškozeného	50
3.3.8.1	Odvolání.....	51
3.3.8.2	Stížnost.....	53
4	Problematika výše náhrady nemajetkové újmy při úmrtí blízké osoby	53
4.1	Základní částka náhrady	53
4.2	Modifikace základní částky ve specifických případech	55
5	Případy z koncipientské praxe týkající se (mj.) nároků poškozených	57
5.1	Případ řidiče osobního automobilu obviněného z usmrcení z nedbalosti	57
5.2	Případ srážky osobního automobilu s chodcem	63
5.3	Případ usmrceného zaměstnance při práci na silnici.....	65
6	Úvahy de lege ferenda	65
6.1	Okamžik uplatnění nároku na náhradu újmy	66
6.2	Překážka věci zahájené v adhezním řízení	67
6.3	Bezplatná právní pomoc zmocněnce poškozeného	68
6.4	Okruh pozůstalých poškozených po usmrcené oběti trestného činu s nárokem na náhradu újmy	68
7	Závěr.....	69
	Seznam použitých zkratk.....	71
	Seznam použitých zdrojů.....	72
	Nároky poškozených na náhradu nemajetkové újmy v adhezním řízení – Abstrakt.....	77
	Klíčová slova	78
	Claims of the injured person for compensation for non-material damage in adhesive proceedings – asbtract	79
	Key words.....	80

1 ÚVOD

Problematika týkající se nároků poškozených v adhezním řízení si poprvé získala mou pozornost při několika trestních řízeních, na nichž jsem měla možnost se účastnit v rámci mé koncipientské praxe. Ačkoli jsem byla účastna trestního řízení (nutno přiznat, že v naprosté většině případů pouze jako zainteresovaný pozorovatel) zejména na straně obhájce obviněného, prakticky bezvýjimečně bylo součástí trestního procesu rovněž adhezní řízení, jehož předmětem bylo právě projednání uplatněných nároků poškozených osob.

Pokud se jednalo o nárok na náhradu majetkové újmy, situace byla vždy poměrně přehledná, a ne příliš komplikovaná. Pokud poškozený řádně prokázal vznik škody, její výši a příčinnou souvislost mezi jejím vznikem a zaviněným jednáním pachatele, nárok byl ve většině případů soudem přiznán jako odůvodněný, případně byl poškozený v neprokázané části nároku odkázán na řízení před jiným příslušným orgánem veřejné moci.

Zaujala mě však především otázka náhrady újmy nemajetkové, objevující se takřka v každém procesu, jehož průběhu jsem přihlížela. Odhlédnu-li od mimoprávní stránky procesu, kdy samotná účast poškozených (především pak poškozených pozůstalých po usmrčené oběti) představovala ve většině případů nadstandardní emoční zátěž prakticky pro všechny zúčastněné strany, samotná otázka posouzení jimi uplatněných nároků byla pro mě taktéž více než poutavá.

Tendence současné právní úpravy (nejen v oblasti práva trestního) směřující k neustálému rozšiřování práv „slabší strany“, ať už se jedná o spotřebitele, dlužníka, nájemce, zaměstnance či právě poškozeného, mě vedla k zamyšlení, zda by tato tendence neměla mít také své hranice, ačkoli zvýšená ochrana znevýhodněných osob má v právním systému jistě své neoddiskutovatelné místo a do jisté míry všem těmto osobám zcela jistě správně náleží.

Vyjádření a náhrada újmy, zejména újmy imateriální, a tedy nevyčíslitelné, se (pro mě překvapivě) pravděpodobně pro svou komplikovanost dokonce stala v některých případech takřka středobodem zájmu trestního řízení jako takového, ačkoli by jeho cílem mělo být primárně projednání trestného činu, určení osoby pachatele a jeho případné potrestání. Tato skutečnost mě zaujala natolik, že jsem se rozhodla věnovat popsané problematice tuto rigorózní práci.

Ráda bych se ve své práci věnovala jak teoretické části problematiky, to znamená současnému znění právní úpravy týkající se nároků poškozených v právu občanském, pracovním a v neposlední řadě trestním, tak praktickému pohledu na uvedené téma –

příkladem z mé osobní praxe, ale také ustálené rozhodovací praxe českých soudů. V závěru své práce bych si také ráda dovolila přednést některé své návrhy na možné změny právní úpravy, které by mohly umožnit zdokonalení trestního procesu v části věnované právě nárokům poškozených osob.

2 ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Primárním cílem každého trestního řízení je především projednání konkrétního skutku, zjištění, zda se jedná o protiprávní jednání, které naplňuje znaky trestného činu (jak ho vymezuje zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník), nalezení jeho pachatele a jeho spravedlivé potrestání. Nelze však zcela opominout, že vedení trestního řízení a do jisté míry i způsob jeho ukončení, může mít zásadní význam nejen pro společnost jako celek, kdy je hlavním zájmem spravedlivé potrestání pachatele a prevence dalšího páchaní trestné činnosti, ale také pro další osoby, jichž se trestná činnost pachatele více či méně dotýká – takovou osobou je v první řadě poškozený, kterému bylo trestným činem ublíženo na zdraví, byla mu způsobena majetková či nemajetková újma, nebo na jehož úkor se pachatel svým činem obohatil. Ačkoli se v tomto případě jedná o zcela individuální zájem na průběhu a výsledku trestního řízení, je mu v odborné teorii i soudní praxi přisuzován stále větší význam. Poškozenému, jako osobě soukromého práva, je zcela zapovězeno brát spravedlnost do svých rukou – přirozeně se tak od státu očekává, že takto poškozené osobě bude přijatelným způsobem umožněno dosáhnout jistého spravedlivého „odčinění“ následků trestného činu, kterým byla určitým způsobem dotčena. Procesní práva poškozeného se v rámci trestního řízení neustále rozšiřují a na uplatnění jeho práv je kladen zvýšený důraz, ať už se jedná o pouhou účast na trestním řízení, či uplatnění nároku na náhradu utrpěné újmy.

Pokud se poškozená osoba (sama či prostřednictvím zvoleného nebo ustanoveného zástupce) rozhodne uplatnit v rámci trestního řízení proti obviněnému nárok na náhradu majetkové či nemajetkové újmy, případně na vydání bezdůvodného obohacení na straně obviněného, projedná se oprávněnost takto uplatněného nároku v tzv. adhezním řízení.

*„Ačkoliv se tato část trestního řízení, kdy se projednává nárok uplatněný poškozeným, označuje samostatně jako tzv. adhezní řízení, **netvoří žádnou samostatnou, časově, formálně či jinak oddělenou část...**“¹*

Z výše uvedeného mj. vyplývá, že předmětem adhezního řízení, které je součástí trestního procesu vedeného proti obviněnému (a jako takové je vedeno prakticky současně s ním, aniž by bylo formálně odděleno od části řízení, jehož předmětem je především otázka viny a trestu pachatele), je projednání a rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu újmy, kterou před soudem řádně a včas uplatnil. Jelikož je adhezní řízení součástí trestního procesu a je vedeno prakticky v rámci něj, je poškozený, který hodlá dosáhnout přiznání svého nároku na náhradu újmy, povinen absolvovat celé trestní řízení jako celek, aniž by si byl předem jist jeho výsledkem.² Soud po projednání věci nárok poškozenému zcela nebo zčásti přizná, případně ho s jeho nárokem (či zbývající částí) odkáže na řízení před jiným příslušným orgánem veřejné moci.

Pokud poškozený v trestním řízení žádný nárok neuplatňuje, přesto mu nadále zůstávají zachována četná procesní práva, kterých může a nemusí využít, včetně práva účasti na hlavním líčení. Za splnění určitých podmínek je v této souvislosti oprávněn uplatnit proti pravomocně odsouzenému pachateli náhradu nákladů, které mu jeho účastí v trestním řízení vznikly, a to bez ohledu na to, zda současně uplatňoval nárok na náhradu újmy (blíže viz kapitola 3.3 věnována úpravě trestního řádu). Takový poškozený ovšem není subjektem adhezního řízení, neboť jak už bylo řečeno, jeho předmětem je pouze projednání řádně uplatněného nároku poškozeného.

Výhodou adhezního řízení je v první řadě jeho rychlost – a to zejména v porovnání s civilním procesem, kdy si soukromoprávní spory mnohdy vyžádají nepoměrně vyšší časovou dotaci. V trestním řízení platí zásada oficiality, orgány činné v trestním řízení jednájí z úřední povinnosti, nikoli na návrh procesních stran a na rychlost trestního procesu je kladen důraz již jen z hlediska výchovného působení na pachatele trestného činu.

Z výše popsané zásady oficiality a zásady vyhledávací vyplývá pro poškozeného další výhoda adhezního řízení - orgány činné v trestním řízení zjišťují skutkový stav z úřední povinnosti a jsou povinny provést veškeré důkazy, které by mohly vést k jeho objasnění.

¹ ŘEZNIČEK, D.: *Adhezní řízení aneb možnosti poškozeného domáhat se náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení v rámci trestního řízení*. Epravo.cz. [online] [cit. 2020-22-5]

² ŘEZNIČEK, D.: *Adhezní řízení aneb možnosti poškozeného domáhat se náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení v rámci trestního řízení*. Epravo.cz. [online] [cit. 2020-22-5]

V civilním sporu leží oproti tomu důkazní břemeno na poškozeném a je tedy na něm, aby prokázal, že se určitá osoba dopustila protiprávního jednání, kterým mu byla způsobena újma, jejíž náhradu v řízení požaduje.

Právě nároky poškozených na náhradu utrpěné újmy v důsledku spáchaného trestného činu a základní principy, průběh a možné způsoby ukončení adhezního řízení, budou předmětem této práce, jejíž autorka si klade za cíl především přehledným způsobem seznámit čtenáře se zmíněnou problematikou tak, aby získal ucelený obraz o roli poškozeného v rámci trestního procesu se zaměřením na satisfakci utrpěné újmy, které lze v adhezním řízení zákonem stanoveným postupem dosáhnout.

3 ZÁKONNÁ ÚPRAVA NÁROKŮ POŠKOZENÝCH NA NÁHRADU ZPŮSOBENÉ ÚJMY

V rámci této kapitoly bude pojednáno o nejdůležitějších právních předpisech upravujících otázku nároků poškozených na náhradu jim způsobené újmy (s ohledem na zaměření této práce pak zejména újmy nemajetkové). V popředí mého zkoumání se ocitnou především tři nejzásadnější předpisy, a to zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“ či jen „OZ“), zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce (dále jen „zákoník práce“ či jen „ZP“) a v neposlední řadě zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“ či jen „TŘ“), předpis pro vybranou problematiku dle mého mínění nejzásadnější.

3.1 Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Ačkoli těžiště mé práce spočívá v adhezním řízení, tedy součásti řízení trestního, výraznou část hmotné úpravy náhrad nemajetkové újmy poškozených osob nalezneme rovněž v právu občanském, neboť tyto nároky jsou svou povahou nároky soukromoprávními.

3.1.1 Obecně k náhradě nemajetkové újmy

Za nemajetkovou újmu je dle K. Nedbálka v *„obecném pojetí možné považovat jakoukoli újmu, která pro poškozeného neznamena přímou ztrátu na majetku. Typicky se jedná o zásah do zdraví, cti a soukromí osoby.“*³ Podle dalších autorů se pak nemajetková újma „projevuje

³ NEDBÁLEK, K.: *Výpočet nemajetkové újmy*. Bulletin advokacie, č. 11, ročník 2015, str. 35. [online] [cit. 2020-15-8]

ve stěži definovatelné sféře vnímání obtíží, nepohodlí, stresu, obav a jiných nežádoucích účinků spojených se zásahem do základních lidských hodnot.“⁴

Dle § 2894 odst. 2 OZ se nemajetková újma hradí pouze za předpokladu, že tak bylo výslovně ujednáno, popřípadě pokud tak zákon zvlášť stanoví. V případě nemajetkových újem způsobených spácháním trestného činu tak samozřejmě první uvedená možnost nepřipadá v úvahu a tyto újmy se hradí právě s odkazem na jejich zákonné zakotvení v ustanovení § 2956 a násl. občanského zákoníku věnovaných náhradám při újmě na přirozených právech člověka.

Uvedená ustanovení občanského zákoníku stanoví škůdci povinnost odčinit způsobenou újmu na přirozeném právu člověka, a to jak újmu majetkovou (škodu), tak nemajetkovou. „*Vedle škody může poškozenému vzniknout i jiná, nemajetková (imateriální) újma, kterou v zásadě vždy představuje buď újma na osobnostních právech poškozeného, anebo újma na osobě jako takové.*“⁵

Újmou na osobnostních právech se rozumí narušení či omezení práv chráněných dle části I. občanského zákoníku. Samotný (ač pouze demonstrativní) výčet přirozených práv, která jsou dle jeho výslovného znění pod ochranou zákona, je pak obsažen v § 81 OZ. Těmito právy jsou tedy „*zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.*“ V navazujícím ustanovení je pak upraven přechod nároku na ochranu osobnosti člověka po jeho smrti, kdy se této ochrany smí domáhat kterákoli blízká osoba. Ačkoli přirozená práva ze své podstaty náleží převážně osobám fyzickým (viz § 19 OZ: „*Každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva...*“) a ve většině případů jsou tyto osoby také poškozenými, jež si nárokují náhradu újmy na těchto právech, není zcela vyloučeno, aby újma na přirozených právech byla způsobena i osobě právnické, která tak z povahy věci není z uplatňování uvedených nároků vyloučena.⁶ Je však třeba vždy v konkrétním případě zvažovat charakter právnické osoby a jí způsobené újmy a následně posoudit, zda je tato právnická osoba způsobilá disponovat tím kterým právem a zda je tedy v daném případě možné, aby utrpěla na tomto právu nemajetkovou újmu. Právo na život a zdraví je ze své povahy vlastní člověku jako takovému, oproti tomu se domnívám, že by

⁴ VOJTEK, P., PÚRY, F.: *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy č. 11-12, ročník 2017, str. 346. [online] [cit. 2020-15-8]

⁵ NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E.: *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Praha: Grada Publishing, 2014, str. 20

⁶ Tamtéž

právnícká osoba byla způsobilá pocítit přinejmenším újmu na právu na čest a důstojnost, pokud by se jednalo např. o zásah do „dobrého jména společnosti“.

Vedle újmy na osobnostních právech osob pak dále rozlišujeme v souladu s výše uvedeným také újmu na osobě jako takové, kterou se rozumí protrpěná bolest, duševní útrapy člověka či např. ztížení jeho společenského uplatnění.

V rámci nemajetkové újmy je pak výslovně zakotvena povinnost k odčinění způsobených duševních útrap. Pod pojmem duševní útrapy si lze představit „*vnitřní mučivé pocity, které mohou, ale nemusejí mít přímou vazbu na tělesná zranění (prožívaná trýzeň, strach a utrpení, negativně vnímaný stres, smutek a zármutek, úlek, znepokojení, pocit ponížení apod.)*“.⁷ S ohledem na vysokou míru subjektivity, kterou je nutné při hodnocení takto způsobených duševních útrap reflektovat, bývá posouzení nároku na odčinění této újmy mnohdy nesnadné. Ustanovení § 2957 pak dále stanoví způsob a výši odčinění nemajetkové újmy minimálně tak, aby došlo k odčinění i okolností zvláštního zřetele hodných, mezi něž zákon řadí mj. úmyslné způsobení újmy, dále pak způsobení újmy s použitím lsti, pohrůžky, zneužitím závislosti poškozeného na škůdci, či násobení účinků zásahu v důsledku diskriminace poškozeného. V souvislosti s úmyslným způsobením újmy je třeba zmínit, že zavinění škůdce je jedním z výslovně určených kritérií, která mj. Nejvyšší soud závazně stanovil pro postup při určení výše náhrady nemajetkové újmy v konkrétních případech (k těmto kritériím blíže v podkapitole 3.1.2.2. této práce). Nedbalostní zavinění je pak hodnoceno přirozeně jako méně závažné než zavinění úmyslné a tato skutečnost by měla být (mimo jiné) zohledněna při určení výše dané náhrady. Dle názoru Ústavního soudu: „*Odpovídá to i základnímu smyslu peněžité náhrady, tj. smyslu satisfakčnímu, neboť potřeba finanční satisfakce narůstá v přímé úměře s mírou zavinění původce zásahu – vyšší mírou zavinění je vždy neoprávněnost zásahu do osobnostních práv zesílena (je zesílena křivda, za níž má přijít zadostiučinění). V tomto směru lze dojít k závěru, že v případě zlého úmyslu (záměru) na straně původce neoprávněného zásahu by měl soud svůj odsudek nad tímto společensky i právně zvlášť odsouzeníhodným chováním vyjádřit právě citelným určením výše peněžitého zadostiučinění.*“⁸

Další otázkou, kterou je soud povinen se v určitých případech zabývat, je způsob náhrady za situace, kdy újma byla způsobena několika osobami najednou. Může se jednat o případy, kdy se na vzniku újmy podílelo více škůdců zároveň, ale také o situace, kdy škůdce zapříčinil

⁷ HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1701

⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 6.3.2012, sp.zn. I.ÚS 1586/09

vznik újmy s nižší či vyšší mírou spoluzavinění samotného poškozeného. Tyto situace řeší ustanovení § 2915 a násl. OZ. Pro případy, kdy se na újmě podílelo více škůdců současně, teorie rozlišuje dva druhy odpovědnosti, a to odpovědnost solidární a odpovědnost dle účasti.⁹

V případě solidární odpovědnosti hradí škůdci náhradu způsobené újmy společně a nerozdílně, v tom případě je tedy otázkou volby poškozeného, po kterém ze škůdců bude náhradu vymáhat a v jaké výši, neboť je oprávněn požadovat po kterémkoli z nich náhradu až do plné výše nároku. Následné vyrovnání mezi škůdci pak probíhá dle účasti každého z nich na způsobení újmy poškozenému, jak stanoví § 2916 OZ.

Z důvodů zvláštního zřetele hodných je soud oprávněn rozhodnout, že škůdci budou hradit způsobenou újmu podle své účasti již od počátku – poškozený pak může vymáhat po každém škůdci pouze takovou část nároku, která je kryta jeho zaviněním.

Pokud se na vzniku újmy podílel nezanedbatelným způsobem rovněž poškozený sám, případně svým jednáním přispěl k jejímu navýšení, soud je povinen tuto okolnost při svém rozhodování zohlednit, a to tak, že v souladu se zněním § 2918 OZ povinnost škůdce k náhradě odpovídajícím způsobem poníží.

Jako způsob náhrady nemajetkové újmy občanský zákoník ve svém § 2951 odst. 2 stanoví tzv. přiměřené zadostiučinění. Přiměřené zadostiučinění se od náhrady škody odlišuje již samotným preferovaným druhem náhrady, kdy škoda se hradí zásadně uvedením do předešlého stavu a peněžní náhrada je až sekundární řešení, zatímco způsob náhrady újmy nemajetkové je primárně satisfakční.¹⁰ Co má s náhradou škody společné je skutečnost, že oba druhy újmy se hradí se v penězích až sekundárně, tedy pouze v případě, že neexistuje pro konkrétní případ jiný a stejně účinný způsob náhrady, než je náhrada peněžítá. Obstojnou alternativou finanční kompenzace imateriální újmy může s ohledem na konkrétní okolnosti představovat například omluva škůdce (ať už soukromá či veřejná) nebo jeho odsouzení v rámci trestního řízení. I v případě, že soud uzavře, že jeden z „náhradních“ způsobů odčinění újmy je dostatečně účinným, je třeba mít stále na paměti především zájmy poškozeného a brát v potaz veškeré aspekty zvolené satisfakce v tom smyslu, aby újma poškozeného nebyla dále prohloubena. V této souvislosti bych ráda odkázala na názor Krajského soudu v Ostravě, který uzavřel, že: „*Morální zadostiučinění provedené za takových okolností, že teprve z nich se určitá část veřejnosti dozví o zásahu do práv člověka, o němž by se jinak nedozvěděla, a jenž by tedy do té doby ani nemohl vážnost postiženého člověka*

⁹ NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E.: *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Praha: Grada Publishing, 2014, str. 41

¹⁰ NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E.: *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Praha: Grada Publishing, 2014, str. 43

*v očích dané části veřejnosti snížit, je nepřijatelné.*¹¹ Vyčíslení nemajetkové újmy jako jedna z nejzásadnějších otázek této práce vůbec, je vysoce individuální, a proto nesmírně složitou záležitostí. V judikatuře i odborné literatuře se proto postupně vyvinulo několik způsobů vyčíslení náhrady imateriální újmy, jimž se budu postupně věnovat v následujících kapitolách.

Výše náhrady nemajetkové újmy může být soudem za určitých zákonem stanovených okolností snížena či naopak zvýšena. **Snížení náhrady** upravuje § 2953 OZ, kde pro takový postup stanovil zákonodárce následující kritéria: ¹jak je škodě došlo, ²osobní a majetkové poměry škůdce, ³poměry poškozeného. Je třeba zdůraznit, že v případech, kdy byla škoda způsobena úmyslným jednáním škůdce, popřípadě tím, kdo se hlásil k odbornému výkonu jako příslušník určitého stavu nebo povolání, nebo škoda vznikla v důsledku porušení odborné péče, je snížení náhrady a priori vyloučeno. Náhrada újmy však může být za určitých okolností naopak **rozšířena**, a to tehdy, odůvodňují-li to zvláštní okolnosti demonstrativně vypočtené v ust. § 2971 OZ. Ustanovení se vztahuje na případy, kdy byla újma způsobena protiprávním činem škůdce, a to zejména pokud porušil z hrubé nedbalosti svou důležitou právní povinnost, anebo způsobil újmu úmyslně z touhy ničit, ublížit nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky. Pokud je dána některá z vypočtených okolností, škůdci bude uložena nad rámec běžné povinnosti k náhradě rovněž povinnost nahradit újmu také všem osobám, které způsobenou újmu důvodně pociťují jako osobní neštěstí a takovou újmu nelze odčinit žádným jiným způsobem. Uvedený institut vnímám jako kladný bod úpravy náhrady nemajetkové újmy, neboť umožňuje reflektovat odlišnosti panující mezi jednotlivými případy.

V případech, kdy není objektivně možné výši náhrady přesně určit, určí ji dle ust. § 2955 OZ soud podle spravedlivého uvážení. S ohledem na ryze subjektivní charakter nemajetkové újmy je nemožnost přesného vyčíslení její náhrady prakticky typickým znakem. Soudcovské uvážení vycházející z posouzení jednotlivých okolností toho kterého případu je tak základním stavebním kamenem pro určení spravedlivé výše náhrady nemajetkové újmy, a přirozeně je tak kladen zvýšený důraz na nejlepší vědomí a svědomí rozhodujících soudců.

3.1.2 Jednotlivé nároky při újmě způsobené na přirozených právech člověka

Občanský zákoník se nad rámec výše rozebrané obecné úpravy náhrady imateriální újmy osob v navazujících ustanoveních (§ 2956 a násl.) zaměřuje již konkrétněji, a to na případy, kdy je třeba odčinit újmu způsobenou člověku na jeho přirozených právech, zejm. pak ublížením na zdraví, případně usmrcením osoby. Zákonodárce se zaměřuje na jednotlivé

¹¹ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 15.4.1997, sp.zn. 23 C 3/97-20

druhy náhrad, které je povinen škůdce za splnění předpokládaných podmínek poškozeným osobám poskytnout.

Úprava náhrady nemajetkové újmy v uvedených případech byla s přijetím nového občanského zákoníku značně individualizována, což považuji rozhodně za velmi zásadní zákonodárcův krok správným směrem, neboť jedinečnost a rozmanitost mezilidských vztahů našla konečně svůj odraz i v zákonné úpravě. Paušálně nastavené částky náhrad, ať už se jednalo o určování bolestného či výpočtu náhrady nemajetkové újmy sekundárních obětí způsobené úmrtím blízké osoby, prakticky vylučovaly, aby přiznaná výše náhrady alespoň přibližně reflektovala skutečný charakter a hloubku způsobené fyzické či psychické bolesti jednotlivých poškozených. Současná právní úprava takovou reflexi nejen umožňuje, ale také vyžaduje.

Za účelem naplnění požadavku na jednotné soudní rozhodování a současně právní jistotu občanů, byla v roce 2018 vytvořena a zpřístupněna webová aplikace shromažďující soudní rozhodnutí týkající se právě problematiky náhrad při ublížení na zdraví či usmrcení blízké osoby.¹² Aplikace má sloužit odborné i laické veřejnosti především jako zdroj informací, které jim umožní vytvořit si alespoň přibližnou představu o obvyklé výši náhrady nemajetkové újmy v případech, které se jejich případu skutkově nejvíce podobají. Aplikace je rozdělena do tří modulů: první týkající se bolestného a ztížení společenského uplatnění, druhý obsahující databázi rozhodnutí v případech náhrad při usmrcení blízké osoby a konečně třetí modul, který namísto databáze soudních rozhodnutí obsahuje kalkulátor umožňující výpočet procentního vyřazení poškozeného ze společenského zapojení (tzn. výpočet ztížení společenského uplatnění).¹³

3.1.2.1 Bolestné a ztížení společenského uplatnění

Dnes již neplatný občanský zákoník č. 40/1964 Sb., předpokládal ve svém ust. § 444 vydání ministerské vyhlášky, ze které se bude při určování náhrady za vytrpěné bolesti (dále také jen „bolestné“) a za zatížení společenského uplatnění vycházet. Ministerstvo zdravotnictví představu zákonodárce naplnilo hned několikrát. Byly vydány celkem čtyři prováděcí předpisy, přičemž předposlední novelizace byla provedena vyhláškou č. 54/1993 Sb. Dne 1.1.2002 pak nabyla účinnosti vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, někdy nazývána také jako „náhradová“ či „bodová“

¹² Přístup do aplikace zde: www.datanu.cz

¹³ VALACH, O., VYSKOČILOVÁ, A., VOJTEK, P., BROMOVÁ, V.: *Nová veřejně přístupná aplikace obsahující přehlednou databázi judikatury k nemajetkové újmě*. Právní rozhledy č. 19, ročník 2018, str. 685. [online] [cit. 2020-16-8]

vyhláška. Odpůrci vyhlášky kritizovali především již samotný fakt, že tato problematika je (jako již několik desítek let předtím) upravena podzákonným právním předpisem, nehledě na to, že vyhláškou stanovené paušální částky jsou často výrazně podhodnocené, a to bez možnosti reflektovat konkrétní specifika daného případu a náhradu přiměřeně snížit či naopak navýšit.¹⁴

S účinností nového občanského zákoníku byla k radosti jejich odpůrců náhradová vyhláška zrušena a rozhodování o výši náhrady způsobené imateriální újmy tak bylo od 1.1.2014 svěřeno zcela do rukou představitelů soudní moci a jejich spravedlivého uvážení. Tak výrazná míra odpovědnosti a požadavek na vysokou míru samostatnosti a vytvoření vlastního spravedlivého úsudku v souladu se zásadami slušnosti, mohla pro jednotlivé soudce znamenat výrazný zásah do jejich dosavadní rozhodovací praxe. Na to reagoval zákonodárce již v důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku, kde se uvádí, že: *„Pocitují-li někteří představitelé soudní moci potřebu tabulek, vzorců nebo klíčů speciálně pro tyto účely, nic nebrání tomu, aby se soudní praxe sama shodla na zásadách, podle nichž bude postupováno.“* Soudci Nejvyššího soudu ve spojení se Společností medicínského práva se v zájmu sjednocení rozhodovací činnosti soudů skutečně o vytvoření takových pravidel pokusili a vytvořili nezávaznou Metodiku NS k náhradě nemajetkové újmy na zdraví, která (pro mne poněkud paradoxně) čerpá výhradně ze zrušené bodové vyhlášky. Uvedená metodika stanoví pravidla pro určování výše náhrad jak za bolestné, tak za ztížení společenského uplatnění. Snaha o zachování právní jistoty a jednotného rozhodování je jistě chvályhodnou iniciativou a vytvoření takové metodiky shledávám jako krok kupředu, nicméně je třeba mít na paměti nejen specifičnost každého jednotlivého případu, ale také ekonomický vývoj a obecně rostoucí mzdy i ceny a tomu také přizpůsobit výši přiznávaných náhrad.

Občanský zákoník se věnuje problematice bolestného a ztížení společenského uplatnění v ust. § 2958 a § 2959, kde upravuje jednak ublížení na zdraví a jednak duševní útrapy osob blízkých osobě, které bylo zvláště závažně ublíženo na zdraví nebo která byla usmrcena. Termín ublížení na zdraví je blíže definován v ust. § 122 odst. 1 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen „trestní zákoník“ nebo jen „TZ“), který stanoví, že: *„Ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý*

¹⁴ NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E.: *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Praha: Grada Publishing, 2014, str. 53

*způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařské ošetření.*¹⁵ Při ublížení na zdraví je škůdce povinen učinit peněžitou náhradou vytrpěné bolesti (tzv. „**bolestné**“) a veškeré další související nemajetkové újmy. Takovou „další nemajetkovou újmu“ představují „*specifické okolnosti vymykající se obvyklému průběhu léčby a stabilizace zdravotního stavu, které nenastávají pravidelně, ale zvyšují intenzitu utrpěné újmy na zdraví nad obvyklou míru.*“¹⁶ Naproti tomu náhrada „běžné“ fyzické či psychické bolesti (odlišné od duševních útrap spojených s úmrtím blízké osoby dle ust. § 2959 OZ) typické pro konkrétní druhy ublížení na zdraví, spadá pod úhradu bolestného, přičemž bolestí se rozumí: „*tělesné a duševní strádání související se zásahy do zdraví*“.¹⁷ Ona peněžitá náhrada musí dle slov zákonodárce vytrpěnou bolest i další trpěné nemajetkové újmy plně vyvážit. Pokud vznikla poškozenému v souvislosti s ublížením na zdraví také překážka lepší budoucnosti, škůdce je povinen rovněž k náhradě tzv. **ztížení společenského uplatnění**, kterým se rozumí „*veškeré potíže a omezení, která s sebou přináší trvalé poškození zdraví, včetně omezení možnosti seberealizace a společenského uplatnění v návaznosti na výkon povolání bez souvislosti s výší výdělku.*“¹⁸

3.1.2.2 Duševní útrapy blízkých osob

Dalším nárokem, který občanský zákoník v této souvislosti upravuje, je odčinění duševních útrap blízkých osob poškozeného, kterému bylo zvláště závažně ublíženo na zdraví, nebo který v důsledku škůdcova jednání zemřel. Náhrada za ztrátu blízké osoby se určuje výslovně jako náhrada peněžitá, patrně je tomu tak s ohledem na specifickou povahu takové ztráty, kdy s největší pravděpodobností nelze druh takové újmy účinně odčinit žádným jiným způsobem.¹⁹ Nárok na odčinění duševních útrap má dle ust. § 2959 manžel, rodič, dítě nebo jiná blízká osoba. Vyjdeme-li z definice osoby blízké, jak ji uvádí § 22 OZ, pak takovou osobu je kromě výše vyjmenovaných také každý příbuzný v řadě přímé, sourozenec, partner a dále jiné osoby v rodinném nebo obdobném poměru (podle Melzera může být právě takovou osobou například milenec či milenka²⁰), a to za předpokladu, že by újmu utrpěnou jednou z těchto osob, druhá pociťovala jako újmu vlastní. Ohledně osob sešvagřených nebo osob

¹⁵ SMRŽ, I.: *Duševní újmy na zdraví a jejich odčínování v civilním právu*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky č. 2, ročník 2019, str. 15. [online] [cit. 2020-16-8]

¹⁶ VOJTEK, P., PŮRY, F.: *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy č. 11-12, ročník 2017, str. 346. [online] [cit. 2020-15-8]

¹⁷ SMRŽ, I.: *Duševní újmy na zdraví a jejich odčínování v civilním právu*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky č. 2, ročník 2019, str. 15. [online] [cit. 2020-16-8]

¹⁸ VÍTOVÁ, B., DOHNAL, J., KOTULA, J.: *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. Olomouc: ANAG, 2015, str. 227

¹⁹ Tamtéž

²⁰ MELZER, F.: *Občanský zákoník: Velký komentář. § 1 – 117 - Svazek I. Obecná ustanovení*. Praha: Leges, 2013, str. 303

spolu trvale žijících pak platí vyvratitelná domněnka, že jsou navzájem rovněž osobami blízkými, pokud nebude prokázán opak. Všechny výše uvedené osoby jsou aktivně legitimovány požadovat náhradu jejich nemajetkové újmy v souvislosti s úmrtím jim blízké osoby pouze za předpokladu, že charakter a intenzita jejich vztahu odůvodňuje jejich citovou újmu a je na něm založena. Není možné uzavřít, že vyjmenované osoby mají bez dalšího nárok na náhradu svých duševních útrap, které objektivně nemohly utrpět, například z toho důvodu, že se sekundární a primární oběť vůbec nestýkaly a neměly tak mezi sebou vytvořeno žádoucí citové pouto nebo byly jejich vzájemné vztahy ryze formální (př. manželé v probíhajícím rozvodovém řízení).

Ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. obsahovalo paušálně stanovené částky náhrad pro pozůstalé blízké osoby po primární oběti, a to zcela bez zohlednění charakteru, blízkosti a intenzity jejich vztahu. Manželovi a manželce, rodiči a dítěti přiznával citovaný odstavec náhradu ve výši 240 000,- Kč, rodiči při ztrátě dosud nenarozeného dítěte 85 000,- Kč, sourozenci částku 175 000,- Kč a každé další osobě žijící se zesnulým ve společné domácnosti pak částku 240 000,- Kč. Takto stanovené částky byly jen zřídka soudem navyšovány, neboť: „*místo pro navýšení náhrad nad paušální jednorázové částky zakotvené v § 444 odst. 3 ObčZ 1964 cestou § 13 odst. 2 ObčZ 1964 bylo vyhrazeno výlučně pro případy mimořádné z hlediska závažnosti vzniklé nemajetkové újmy či okolností, za nichž k porušení práva došlo.*“²¹ Za splnění uvedených podmínek tedy mohla být výjimečně náhrada navýšena, a to cestou ochrany osobnosti dle ust. § 13 občanského zákoníku z roku 1964.

Nový občanský zákoník paušální částky náhrad ruší a výši náhrady nechává zcela na uvážení soudu, který v případě, že nelze výši náhrady plně vyvažující utrpení pozůstalých vyčíslit, stanoví tuto částku (obdobně jako u bolestného a ztížení společenského uplatnění) podle zásad slušnosti, to znamená, že takové odškodnění musí být založeno na „*proporcionalitě mezi výší přiznané částky a rozsahem újmy, po zohlednění všech relevantních okolností případu.*“²² Dle komentáře k občanskému zákoníku²³: „*Slušnost v sobě zahrnuje především požadavek ohleduplnosti vůči sekundární oběti, tolerance k jejímu utrpení a akceptaci možného nadhodnocení výše náhrady.*“

²¹ RYŠKA, M.: *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy č. 11, ročník 2016, str. 381. [online] [cit. 2020-16-8]

²² Tamtéž

²³ HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1721

Stanovení odpovídající náhrady za ztrátu blízkého člověka je úlohou velmi obtížnou, a lze pochybovat o tom, zda vůbec lze v určitých případech takovou „spravedlivou a odpovídající“ náhradu vyčíslit. V judikatuře²⁴ se nicméně vyvinula jakási pomocná kritéria, která dopomáhají soudům ke spravedlivému určení výše náhrady pozůstalým. V případě, že v rámci posouzení daného nároku vyjdou najevo další, zmírňující či naopak zpříšňující okolnosti škodné události, je třeba je zohlednit a výši náhrady v takových případech odpovídajícím způsobem modifikovat.²⁵ Takovou okolností může být dle dostupné judikatury například skutečnost, že sekundární oběť byla svědkem úmrtí blízké osoby²⁶, závažné psychické problémy a silné depresivní stavy pozůstalých, ztráta možnosti příslušné péče a pomoci ve stáří, ztráta možnosti mít vnoučata²⁷, traumatizující způsob usmrcení primární oběti²⁸, či samotná medializace případu úmrtí oběti.²⁹ **Na straně poškozeného** jsou těmito kritérii:

- *Intenzita vztahu* pozůstalého a zemřelého
- *Věk* zemřelého i pozůstalého (ztrátu blízké osoby bude jistě vnímat jinak dítě školního věku, které přišlo o jednoho z rodičů a jinak dospělý jedinec žijící samostatný život na druhém konci republiky se svou „sekundární“ rodinou)
- *Existenční závislost* poškozeného na zemřelém (dle Ryšky³⁰ je původně užívané pojmenování uvedeného kritéria hmotné závislosti nesprávné, neboť ust. § 2959 OZ směřuje k náhradě duševních útrap, nikoli k náhradě ztráty živitele – k tomu slouží odlišný, zvlášť upravený, nárok na výživu pozůstalých)
- *Jiná účinná satisfakce*, které se poškozenému dostalo (omluva, odsouzení viníka, ...), přičemž však tento podpůrný způsob odčinění újmy nemůže nikdy sám o sobě být dostačujícím

A na straně škůdce pak:

- *Postoj* ke způsobenému následku (lítost, omluva, snaha odčinit způsobenou újmu, či naopak neposkytnutí pomoci při nedbalostním jednání škůdce, lhostejnost, neúcta, nezájem či dokonce arogance škůdce)

²⁴ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12.4.2016, sp.zn. 4 Tdo 1402/2015

²⁵ Tamtéž

²⁶ RYŠKA, M.: *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy č. 11, ročník 2016, str. 381. [online] [cit. 2020-16-8]

²⁷ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 29.9.2016, sp.zn. 5 T 3/2016

²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2012, sp.zn. 30 Cdo 83/2011

²⁹ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 5.1.2016, sp.zn. 30 C 14/2015

³⁰ Tamtéž

- *Dopad události do jeho duševní sféry* (psychické problémy mající původ ve škodní události, ...)
- *Majetkové poměry* škůdce (toto kritérium je třeba hodnotit velmi restriktivně a obezřetně, mělo by se v zásadě jednat zejména o posouzení reálné vymahatelnosti přiznané náhrady a současně „likvidační“ výše náhrady pro samotného škůdce, neboť *„hájení ekonomických zájmů škůdce by mohlo pozůstalým vzniklou újmu ještě prohloubit.“*³¹⁾
- *Míra zavinění* (nedbalostní činy by pak v tomto smyslu měly být posuzovány s vyšší mírou „tolerance“ a tomu by měla také odpovídat nižší výše přiznané náhrady), příp. míra spoluzavinění zemřelého.

K otázce majetkových poměrů škůdce je třeba doplnit, že ačkoli by soud měl při rozhodování o náhradě způsobené újmy zohlednit i skutečnost, zda přiznaná výše náhrady nebude pro povinného škůdce likvidační, současně by nemělo být uvedené kritérium těžištěm spravedlivého posouzení a vyčíslení nároku. Nejvyšší soud dokonce judikoval, že majetkové poměry škůdce by měly hrát roli nanejvýše zanedbatelnou, neboť se neprojeví v duševních útrapách poškozeného. V této souvislosti ve svém rozhodnutí uvádí, že: *„Případné zvažování majetkových poměrů obviněného coby kritéria hodnocení nemajetkové újmy je nezbytné vnímat pouze v jeho quasimoderačním významu (...). Toto hledisko nesmí představovat otázku, zda obviněný disponuje či nedisponuje výraznějším majetkem, zda je bohatý či chudý. ... Soudy jsou v rámci adhezního řízení povinny přihlédnout k majetkovým poměrům obviněného jen tehdy, pokud by výše náhrady (...) pro obviněného představovala likvidační důsledek.“*³² V citovaném rozhodnutí současně Nejvyšší soud vyjadřuje své přesvědčení, že předmětem hodnocení při stanovení výše nároku by měla být i potencialita příjmů škůdce do budoucna.

K uvedené tematice považuji na závěr za důležité zmínit se o problematice duševního onemocnění sekundární oběti, které se vyvinulo z duševních útrap sekundární oběti v důsledku úmrtí oběti primární (případně v důsledku skutečnosti, že primární oběti bylo zvláště závažně ublíženo na zdraví). Názory na odčinění takto popsané psychické újmy se různí. Dle Hulmáka je třeba nároky takto nemocné osoby řešit nikoli přes ust. § 2959 OZ, nýbrž v rámci ust. § 2958 OZ a ustanovení souvisejících, jelikož takto rozvinuté psychické

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.9.2018, sp.zn. 25 Cdo 894/2018-239

³² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12.2.2020, sp.zn. 7 Tdo 1485/2019-433

onemocnění vyplývající ze závažné citové újmy způsobené ublížením na zdraví či usmrcením blízké osoby, naplňuje znaky ublížení na zdraví samotné sekundární oběti.³³

Dle závěrů Nejvyššího soudu je naopak rozvoj duševního onemocnění u pozůstalého v důsledku úmrtí blízkého člověka důvodem pro přiměřené zvýšení peněžité náhrady nemajetkové újmy, neboť se nejedná o přímý zdravotní důsledek samotné škodní události, který by bylo třeba odčinit jako újmu na zdraví, nýbrž o následek úmrtí blízkého člověka.³⁴

3.1.2.3 Náklady spojené s péčí o zdraví

Podle znění ust. § 2960 OZ hradí škůdce rovněž náklady spojené s péčí o zdraví poškozeného, s péčí o jeho osobu nebo jeho domácnost. Uvedené náklady hradí škůdce té osobě, která náklady vynaložila (náklady tedy škůdce nahrazuje zpravidla zpětně, až po jejich vynaložení). V případě, že tyto náklady vynaložila osoba odlišná od poškozeného, je třeba mít na zřeteli, že uvedený nárok musí i tak u škůdce uplatnit přímo poškozený sám.³⁵ Ustanovení § 2960 OZ proto umožňuje osobě, která vynaložila náklady spojené s péčí o zdraví poškozeného, ať už přímo náklady na lékařskou péči, či obstarání jeho domácnosti, požadovat po škůdci složení přiměřené zálohy, což s ohledem na „zpětnost“ náhrady vynaložených nákladů považuji za zcela zásadní, neboť se může v praxi běžně objevit situace, kdy zdravotně poškozený člověk pobírající pouze nemocenské dávky nebude mít na svou léčbu dostatek financí, což by jistě nemělo jít k jeho tíži, zejména pak v případech, kdy na své újmě nenese ani nejmenší míru spoluzavinění. S uvedenou problematikou se podle mého názoru na svou dobu velmi obstojně vyrovnala rakouská zákonná úprava, když v ustanovení § 1325 císařského patentu č. 946/1811 Sb.z.s., obecného občanského zákoníku rakouského se stanovilo, že: *„Kdo někomu ublíží na těle, povinen bude, zapraviti mu útraty za léčení, nahraditi mu výdělek ušlý, nebo **stane-li se k výdělku neschopným, také výdělek, který ho budoucně ujde, a zaplatiti mu na požádání kromě toho bolestné s okolnostmi vyšetřenými se srovnávající.**“*

Náklady spojenými s péčí o zdraví se rozumí kromě samozřejmých nákladů na samotnou léčbu a léky také náklady na doplňky léčby, rehabilitaci včetně potřebných rehabilitačních pomůcek, náklady na dietní či vydatnější stravu či náklady spojené s návštěvou blízkých osob poškozeného v nemocnici³⁶, obecně tedy náklady směřující k obnovení zdraví nebo alespoň

³³ HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1718

³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.4.2020, sp.zn. 25 Cdo 281/2019

³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1.9.2016, sp.zn. 25 Cdo 2106/2016

³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16.12.2010, sp.zn. 28 Cdo 1358/2010

ke zlepšení zdravotního stavu poškozeného.³⁷ Kromě účelnosti vynaložení uvedených výloh je pro úspěšné uplatnění uvedeného nároku nutné doložit příčinnou souvislost jejich nutného vynaložení s konkrétním zraněním způsobeným jednáním škůdce.³⁸

Náklady spojené s péčí o osobu či domácnost poškozeného zahrnují jak náklady na profesionální ošetrovatelské, příp. pečovatelské služby, tak možná překvapivě i „odměnu“ pro příbuzné či blízké osoby, které o poškozeného pečují bezplatně. Míra samozřejmosti vztahující se k péči rodiny o svého nemocného/zraněného člena není bezbřehá a ve většině případů není prakticky možné (ať už z ekonomických či jiných důvodů), aby jakkoli blízký člověk věnoval veškerý svůj čas péči o poškozeného. V případě bezplatné péče blízkých osob lze doporučit při určování výše jejich nákladů vycházet z průměrné ceny ošetrovatelských služeb v daném regionu³⁹, takto vypočtená náhrada se pak jeví zcela jako spravedlivá a nikoli nadhodnocená. Nejvyšší soud judikoval, že pod uvedené náklady nespadá pouze nutná péče o osobu poškozeného za účelem absolutního obnovení či přinejmenším zlepšení zdravotního stavu, nicméně pod uvedený pojem zahrnul také náklady na péči poskytovanou za účelem *„udržení více či méně stabilizovaného zdravotního stavu i v situaci, kdy se další zlepšení nepředpokládá, a v této souvislosti též nárok na skutečně vynaložené náklady na zajištění pomoci při základních životních úkonech poškozeného či zajištění chodu jeho domácnosti, které poškozený vzhledem k trvalým následkům poškození zdraví již nemůže sám vykonávat.“*⁴⁰

3.1.2.4 Náklady pohřbu

V případě, že jednání škůdce způsobí tak fatální následek jako je smrt poškozeného, je přirozeně povinen v této souvislosti k náhradě přiměřených nákladů vynaložených na pohřeb poškozeného. Ačkoli samotný občanský zákoník přesně nedefinuje, jaké konkrétní náklady je možné pod uvedený pojem podřadit, odborná literatura sem řadí zejména náklady samotného smutečního obřadu, hřbitovní poplatky, náklady na smuteční ošacení, květiny, hostinu a v neposlední řadě pořízení pomníku.⁴¹ Jisté vodítko nám v tomto směru může poskytnout i ust. § 271g zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, kde se obdobně definují náklady pozůstalých na pohřeb zemřelého zaměstnance jako *„výdaje účtované za pohřeb, hřbitovní*

³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.3.2012, sp.zn. 25 Cdo 2930/2010

³⁸ VÍTOVÁ, B., DOHNAL, J., KOTULA, J.: *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971.* Olomouc: ANAG, 2015

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1.9.2016, sp.zn. 25 Cdo 2106/2016

⁴¹ HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2072 str. 1728

poplatky, výdaje na zřízení pomníku nebo desky do výše nejméně 20 000 Kč, výdaje na úpravu pomníku nebo desky, cestovní výlohy a jedna třetina obvyklých výdajů na smuteční ošacení osobám blízkým.“ V této souvislosti je vhodné upozornit na novelu zákoníku práce, která s účinností od 1.1.2021 znění citovaného ustanovení mění. K tomu však blíže v následující kapitole věnované právě zákoníku práce.

Nárok na náhradu se pak snižuje v rozsahu, v jakém byly náklady kryty veřejnou dávkou (pohřebné). Dle komentářové literatury⁴² nárok na náhradu nevzniká v případě, že náklady pohřbu byly uhrazeny z pozůstalosti podle § 114 OZ. Mám za to, že náhrada by měla být plátcí nákladů na pohřeb poškozeného poskytnuta i v tomto případě, neboť tyto sice budou plátcí nahrazeny, nicméně o ně budou ponížena aktiva pozůstalosti po zemřelém a v konečném důsledku tak tyto náklady nesou pozůstalí dědici, potažmo zemřelý sám.

Konečně pak ještě nutno upozornit, že náklady vynaložené na pohřeb poškozeného a související výdaje, jak jsou vypočteny výše, musí splňovat kritérium přiměřenosti, v opačném případě, kdy by náklady uvedenému kritériu nevyhověly, by pak s největší pravděpodobností byla náhrada poměrně ponížena. Dle ust. § 2961 OZ se při posouzení přiměřenosti vynaložených nákladů přihlédne k zvyklostem (př. místní tradice, zvyklosti rodiny zemřelého či jeho náboženské vyznání) i k okolnostem jednotlivého případu (úmyslné usmrcení poškozeného, věk zemřelého, ...).

3.1.2.5 Peněžité dávky

Mezi nároky vyplývající z ublížení na zdraví či usmrcení poškozeného řadí občanský zákoník také tzv. peněžité dávky, konkrétně pak náhradu za ztrátu na výdělkem po dobu a po skončení pracovní neschopnosti, náhradu za ztrátu na důchodu, peněžité důchod pro osobu, které poškozený bezplatně poskytoval výpomoc, a v neposlední řadě náklady na výživu pozůstalých osob.

Náhrada za ztrátu na výdělkem po dobu pracovní neschopnosti spočívá v dorovnání rozdílu mezi výdělkem, kterého poškozený dosahoval před tím, než se v důsledku škůdcova protiprávního jednání ocitl v pracovní neschopnosti a náhradou, která je mu vyplacena v rámci jeho nemocenského pojištění z veřejných prostředků („nemocenské“). Obdobně náleží uvedená náhrada rovněž studentům a žákům, kterým způsobená újma na zdraví brání částečně či zcela zapojit se do pracovního procesu.

Výše ušlého výdělkem je prokazatelně zřejmá až z potvrzení příslušné Okresní správy sociálního zabezpečení, pakliže by tedy poškozený hodlal uplatnit náhradu již v průběhu

⁴² Tamtéž

pracovní neschopnosti, je třeba předložit příslušné potvrzení o přesné výši vyplacených dávek tak, aby bylo možné určit odpovídající výši náhrady ušlého výdělku.⁴³

Při výpočtu náhrady se vychází z průměrného hrubého výdělku poškozeného před tím, než se stal dočasně pracovní neschopným. Vzhledem k absenci ustanovení o průměrném výdělku v rámci občanského zákoníku se v praxi postupuje na základě příslušných ustanovení zákoníku práce, která se průměrnému výdělku zaměstnance věnují (ust. § 351 a násl.).⁴⁴ Je třeba vycházet z hrubé mzdy a odpracované doby zaměstnance v tzv. rozhodném období, kterým je zpravidla předchozí kalendářní čtvrtletí, ve kterém zaměstnanec odpracoval alespoň 21 dnů. Výjimkou jsou pak situace, kdy např. pracovní poměr zaměstnance vznikl až v průběhu předcházejícího kalendářního čtvrtletí – pak je rozhodným obdobím doba od vzniku pracovního poměru ke konci příslušného kalendářního čtvrtletí. V případě, že pracovní poměr sice trval po celé předcházející čtvrtletí, nicméně zaměstnanec neodpracoval minimálně 21 dnů, vychází se pak z tzv. výdělku pravděpodobného. Obdobně tomu bude u žáků a studentů, kteří ještě do zaměstnání nenastoupili a jejich výdělek tak nelze jiným způsobem stanovit. Výše uvedené však samozřejmě platí pouze za předpokladu, že se jedná o poškozeného, který je zaměstnancem. U osob samostatně výdělečně činných bude nutné k výpočtu využít daňové přiznání za předcházející kalendářní rok, příp. další účetní doklady. Pokud ani tak nebude možné dojít ke spolehlivému výpočtu náhrady, bude třeba využít služeb znalce z ekonomického oboru.⁴⁵

Další peněžitou dávkou, kterou občanský zákoník upravuje v ust. § 2963 OZ, je **náhrada za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti**. Obdobně jako u náhrady ušlého výdělku poškozeného po dobu pracovní neschopnosti, toto ustanovení umožňuje poškozenému požadovat po škůdci dorovnání rozdílu mezi výdělkem dosahovaným před způsobenou újmou na zdraví a výdělkem současným. Na rozdíl od nároku předchozího se však nejedná o rozdíl mezi původně dosahovaným výdělkem a nemocenskými dávkami, nýbrž rozdíl výdělkem dosahovaným před vznikem zdravotní újmy a po ukončení pracovní neschopnosti. Tato náhrada tak míří na situace, kdy v důsledku utrpěné újmy již výdělek poškozeného nedosahuje původní výše, a to v příčinné souvislosti se zdravotním stavem poškozeného, pro který již poškozený není objektivně schopen takového výdělku dosáhnout. V případě, že poškozenému byl v důsledku utrpěné zdravotní újmy přiznán invalidní důchod

⁴³ VÍTOVÁ, B., DOHNAL, J., KOTULA, J.: *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. Olomouc: ANAG, 2015

⁴⁴ Např. ŠUBRT, B.: *Odměňování zaměstnanců a jeho obsluha – průměrný výdělek, srážky ze mzdy a další*. Olomouc: ANAG, 2018. ISBN: 978-80-7554-138-3

⁴⁵ Tamtéž

(v jakémkoli stupni), je nutné při výpočtu jeho výši zohlednit. Nárok bude o příslušnou částku invalidního důchodu ponížen.

Náhrada dle uvedeného ustanovení může být dále modifikována, a to na základě konkrétních okolností daného případu. Pokud v důsledku způsobené zdravotní újmy vzrostly poškozenému také náklady na jeho nutné potřeby, náhrada by měla být odpovídajícím způsobem zvýšena. Stejně tak se při stanovení výše náhrady přihlédne i ke skutečnosti, že poškozený dosahuje současného výdělku s výraznými obtížemi (slovy zákona „s vynaložením většího úsilí nebo se zvýšenou námahou“), kterých by nebylo, pokud by škůdce nejednal v rozporu s platným právem a nedošlo by k újmě na zdraví poškozeného.

Ustanovení § 2964 OZ se pak věnuje **náhradě za ztrátu na důchodu**. Jedná se o rozdíl mezi výší důchodu, na který vznikl poškozenému ze zákona nárok a výší důchodu, na kterou by poškozený „dosáhl“, pakliže by se do základu pro jeho výpočet započítala i náhrada za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti (z uvedeného vyplývá, že uplatnění tohoto nároku je možné pouze v případě, že tuto náhradu poškozený skutečně pobíral, a to v rozhodném období pro výměru důchodu⁴⁶). Jinak řečeno, pokud by poškozený neutrpěl újmu na zdraví a jeho výdělek by nepoklesl, základ pro výpočet důchodu by byl vyšší a současně s tím i samotný důchod. Popsaná náhrada tak směřuje k dorovnání uvedeného rozdílu.

Dalším náhradovým nárokem, který však proti škůdci neuplatňuje poškozený, nýbrž třetí osoba (která je tedy aktivně legitimována domáhat se příslušné náhrady i soudní cestou), je **náhrada práce, kterou poškozený pro tuto osobu bezplatně konal**. Tento nárok upravuje ust. § 2965 OZ, kde se uvádí, že: *„Konal-li poškozený bezplatně práce pro jiného v jeho domácnosti nebo závodu, nahradí škůdce této jiné osobě peněžitým důchodem, oč přišla.“* Náhrada za bezplatně poskytované práce je nárokem „novým“, objevuje se až v novém občanském zákoníku s účinností od 1.1.2014. Bude se jednat například o tzv. „ženu v domácnosti“, která není zaměstnána a její každodenní náplní je právě péče o rodinnou domácnost, případně bezplatná výpomoc nejrůznějším institucím, včetně zařízení sociálních služeb, zdravotnických zařízení, apod.⁴⁷ Osoby, kterým poškozený vypomáhal bez nároku na finanční odměnu, budou muset pravděpodobně v důsledku zdravotní indispozice poškozeného nuceně vyhledat a využít služeb placených, přičemž uvedený nárok směřuje právě k náhradě takto nutně vynaložených nákladů. Vyčíslení nároku bude (s ohledem na nepeněžitý charakter

⁴⁶ HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1739

⁴⁷ HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1740

plnění) pravděpodobně nutno provést na základě tržní hodnoty vykonávané práce v daném regionu.

Posledním nárokem, který občanský zákoník upravuje v souvislosti s úmrtím poškozeného v ust. § 2966 OZ, je **náhrada nákladů na výživu pozůstalých**, kterým zemřelý poškozený ke dni své smrti poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. Náhrada odpovídá rozdílu mezi dávkami důchodového zabezpečení (sirotčí, vdovský či vdovecký důchod) a tím, co by zemřelý podle rozumného očekávání mohl pozůstalým na výživu poskytovat, pokud by nezemřel. V této souvislosti je třeba zmínit, že výživou je třeba rozumět nejen peněžitá plnění, nýbrž také plnění věcného charakteru či jakákoli jiná výpomoc (např. v domácnosti).⁴⁸

Současně je možné přiznat náhradu nákladů na výživu i jiné osobě, pakliže jí poškozený na výživu ze své vůle dobrovolně přispíval, aniž by k tomu byl ze zákona povinen (př. druh, družka) a pokud takový postup odůvodňují zásady slušnosti.

Všechny z výše uvedených peněžitých dávek je možné vyplácet v pravidelných intervalech po dobu, po kterou předmětný nárok trvá a zpravidla tomu tak v praxi bude. Ustanovení § 2968 OZ však upravuje možnost poškozeného požadovat z důležitých důvodů (př. potřeba rekonstrukce domu z důvodu zranění poškozeného) namísto peněžitého důchodu jednorázově tzv. odbytné. Přiznání odbytného není automaticky nárokové a úspěšnost požadavku na jeho výplatu tak závisí zcela na uvážení soudu. Jedná se tedy o jednorázovou částku, kterou škůdce poškozenému vyplatí namísto opakovaných dávek, přičemž i samotné odbytné je možné uhradit ve splátkách.⁴⁹

3.2 Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

3.2.1 Náhrada nemajetkové újmy v zákoníku práce obecně

Nejčastějším případem, kdy se v rámci pracovního práva v praxi řeší nároky poškozených na náhradu nemajetkové újmy, budou zcela jistě případy, kdy zaměstnanec utrpí pracovní úraz či se u něj vyvine nemoc z povolání. Nároky poškozených na náhradu utrpěné nemajetkové újmy (v tomto případě tedy újmy vzniklé v souvislosti s pracovním úrazem či nemocí z povolání) zaměstnance upravují ust. § 269 – 271u zák. č. 262/2006 Sb., zákoníku práce (dále jen „ZP“ či „zákoník práce“). Odlišná úprava zkoumané problematiky v občanském zákoníku a v zákoníku práce ústí v nežádoucí dvojkolejnost, způsobenou mimo jiné neblahou skutečností, že úprava pracovněprávní nebyla na rozdíl od úpravy

⁴⁸ Tamtéž, str. 1741

⁴⁹ Tamtéž, str. 1746

občanskoprávní (účinná od roku 2014) novelizována a nemohlo tak dojít k jejich sjednocení, či alespoň sblížení. Důsledkem uvedeného tak zákoník práce například (pro mě nepochopitelně) obsahuje stále konkrétní jednorázové částky odškodnění pozůstalých po zemřelém zaměstnanci, a nutno dodat, že částky ve výši, která již hrubě neodpovídá aktuálnímu vývoji rozhodovací činnosti soudů v této oblasti. Dlužno doplnit, že tyto částky jsou dle slov zákoníku práce minimem, na které mají pozůstalí po zemřelém zaměstnanci ze zákona nárok. Nic však nebrání tomu, aby soud po svém uvážení výši náhrady přiměřeně navýšil. Krok kupředu představuje novela zákoníku práce provedená zákonem č. 285/2020 Sb., s dělenou účinností, kdy zásadní změny v oblasti náhrad imateriálních újem v souvislosti s pracovním úrazem či nemocí z povolání nabývá účinnosti dne 1.1.2021.

Základním východiskem pro určení, zda se konkrétní případ náhrady bude posuzovat dle občanského zákoníku či zákoníku práce, je, zcela předvídatelně, povaha poškozeného a povinného subjektu odpovědnostního vztahu. Pakliže se jedná o náhradu újmy související s pracovním vztahem zaměstnance a zaměstnavatele, bude třeba vycházet z úpravy náhrad v zákoníku práce. V ostatních případech se pak použijí odpovídající ustanovení občanského zákoníku, o kterých je blíže pojednáno v podkapitole 3.1. Dochází tak k poněkud absurdním situacím, kdy „*je hodnota lidského života, zdraví a utrpení souvisejícího s úmrtím blízké osoby vnímána rozdílně v závislosti na základu odpovědnosti subjektu povinného k nahrazení újmy, resp. na právním postavení zraněné či usmrcené osoby jako zaměstnance či účastníka jiných soukromoprávních vztahů ...*“⁵⁰ Zatímco občanský zákoník nestanoví konkrétní částky náhrad pozůstalým po zemřelém poškozeném a je kladen důraz na důsledné posouzení jednotlivých kritérií rozhodných pro výši náhrady, ze kterých soud následně stanoví odpovídající a přiměřenou výši náhrady, zákoník práce určuje „hodnotu lidského života“ jednorázovou (ač minimální) částkou, bez ohledu na okolnosti daného případu (obdobně tak činil občanský zákoník před velkou rekonstrukcí účinnou od roku 2014). Zaměstnanec, resp. pozůstalí po zemřelém zaměstnanci, se ocitají bez svého zavinění v horším postavení než „běžný“ občan, který utrpí újmu v soukromém životě a mimo rámec svého pracovního vztahu.⁵¹

Odpovědnost zaměstnavatele k náhradě újmy utrpěné v souvislosti s pracovním úrazem či nemocí z povolání je svou povahou odpovědností objektivní, a to s možností vyvinění v případech uvedených v ust. § 270 ZP. Zaměstnavatel se tak v intencích uvedeného

⁵⁰ MACHÁLEK, P., KADLUBIEC, V.: *Náhrada nemajetkové újmy pozůstalých v pracovních vztazích*. Právní rozhledy č. 4/2018, str. 115. [online] [cit. 2020-27-9]

⁵¹ Tamtéž

ustanovení může zprostit své povinnosti buď částečně či dokonce v plném rozsahu, a to v případech, kdy poškozený zaměstnanec porušil předpisy či pokyny směřující k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, kdy nemajetková újma vznikla v důsledku opilosti či zneužití návykových látek zaměstnancem či lehkomyšlného jednání, které svou intenzitou přesahuje běžnou neopatrnost. Vyvinění zaměstnavatele je zcela vyloučeno v případech, kdy zaměstnanec utrpěl pracovní úraz z toho důvodu, že se podílel na odvracení škody hrozící zaměstnavateli či nebezpečí přímo hrozící životu nebo zdraví. Uvedená výjimka se neuplatní tehdy, pokud zaměstnanec vyvolal škodlivý stav svým předchozím úmyslným jednáním.

Poněkud specifická situace nastává, pokud újmu zaměstnance zapříčiní svým úmyslným či nedbalostním protiprávním jednáním třetí osoba zcela mimo rámec daného pracovněprávního vztahu. „*V takovém případě tedy vznikají dva odpovědnostní vztahy a zaměstnanec (či pozůstalý) si může zvolit, zda bude požadovat náhradu po občanskoprávní (nebo adhezní trestněprávní) linii vůči přímému škůdci, nebo zda zvolí (většinou komfortnější) cestu pracovněprávní.*“⁵² Z mého pohledu nejkomplicovanější situace pak nastává v případě střetu dvou odlišných zaměstnaneckých poměrů (př. dopravní nehoda, jejímiž účastníky byli dva zaměstnanci odlišných zaměstnavatelů na pracovní cestě). Poškozený zaměstnanec pak může uplatnit své nároky buď u svého zaměstnavatele, nebo u zaměstnavatele zaměstnance, který nehodu zavinil. Tomu pak zůstává v rozsahu, v jakém za něj neplnila pojišťovna, proti odpovědnému zaměstnanci zachováno právo regresu, ovšem v limitech stanovených zákoníkem práce (pokud zaměstnanec způsobil zaměstnavateli škodu nedbalostním jednáním, odpovídá za ni pouze do výše 4,5násobku svého průměrného měsíčního výdělku).

3.2.2 Druhy náhrad nemajetkové újmy utrpěné v důsledku pracovního úrazu/nemoci v povolání

Nyní tedy k jednotlivým druhům náhrad objevujících se v souvislosti s pracovním úrazem či nemocí z povolání zaměstnance, které upravují ustanovení § 271a - § 271j zákoníku práce. Ačkoli těžiště práce spočívá v náhradách způsobené újmy nemajetkového charakteru, pro ucelený náhled na uvedenou problematiku níže uvádím i nároky na odškodnění újmy v majetkové sféře poškozeného, zejm. náhradu ušlého výdělku, léčebných nákladů apod.

3.2.2.1 Náhrada za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti

⁵² MACHÁLEK, P., KADLUBIEC, V.: *Náhrada nemajetkové újmy pozůstalých v pracovněprávních vztazích*. Právní rozhledy č. 4/2018, str. 115. [online] [cit. 2020-28-9]

Pokud se zaměstnanec v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání stane dočasně práce neschopným, má nárok na to, aby mu zaměstnavatel vyplácel rozdíl mezi výdělkem, kterého dosahoval před škodnou událostí, a náhradou mzdy, kterou pobírá během své pracovní neschopnosti a nemocenských dávek, které případně pobírá od 15. dne své trvající pracovní neschopnosti.

Zaměstnavatel je povinen vyplácet zaměstnanci uvedenou náhradu pravidelně jednou měsíčně, pokud se strany nedohodnou jinak. Pokud je zaměstnanec dočasně práce neschopným déle než 14 dní, vzniká mu současně nárok na nemocenské dávky ze státních prostředků. K tomu, aby mohla být výše náhrady řádně vyčíslena, je tak nezbytné, aby byl zaměstnavatel o výši vyplácených dávek řádně informován.

3.2.2.2 Náhrada za ztrátu na výdělkem po skončení pracovní neschopnosti

Na rozdíl od předchozího nároku se v tomto případě jedná o vyrovnání rozdílu mezi výdělkem dosahovaným před a po skončení pracovní neschopnosti zaměstnance z důvodu utrpěného pracovního úrazu/vyvinuté nemoci z povolání. Z výpočtu „nově“ dosahovaného výdělkem je ve smyslu ust. § 271b odst. 1 zákoníku práce vyloučen výdělek, kterého zaměstnanec dosáhl zvýšeným pracovním úsilím (nejčastěji se tímto zvýšením úsilím rozumí např. práce přesčas).

Obdobně jako náhradu ušlého výdělkem po dobu pracovní neschopnosti je zaměstnavatel povinen vyplácet tento nárok pravidelně jednou měsíčně, pakliže se se zaměstnancem nedohodnou na jiném způsobu.

Pokud se zaměstnanec z vlastní vůle rozhodne nenastoupit na pracovní pozici odpovídající jeho zdravotnímu stavu a dosahuje tak z uvedeného důvodu nižšího výdělkem, tato skutečnost nemůže jít k tíži zaměstnavatele. Pro výpočet ušlého výdělkem se tak vychází v tomto případě z výše výdělkem, kterého by mohl zaměstnanec s ohledem na svůj zdravotní stav dosahovat. Obdobný postup se uplatní za situace, kdy zaměstnanec odmítne bez vážných důvodů nastoupit na pracovní pozici, kterou mu zaměstnavatel nabídl. Při výpočtu se zohlední rozdíl mezi průměrným výdělkem před škodnou událostí a mezi výdělkem odpovídajícím pracovní pozici, na kterou zaměstnanec odmítl nastoupit. Samozřejmě se zohlední pouze pracovní nabídka odpovídající zdravotnímu stavu a kvalifikaci zaměstnance.⁵³

⁵³ ŠUBRT, B., LEIBLOVÁ, Z., PŘÍHODOVÁ, V., SKOUMALOVÁ, A., DANĚK, A., ZTRATIL, M., PŘIKRYLOVÁ, H., LUKEŠOVÁ, D., DORČÁKOVÁ, J. a MIKYSKA, M.: *Abeceda mzdové účetní 2020*. 30. aktualizované vyd. Olomouc: ANAG, 2020

Dle ust. § 271u odst. 1 zákoníku práce zaměstnanci zůstává zachováno právo domáhat se změny v úpravě svých práv (nejčastěji půjde pravděpodobně o změnu výše vyplácených nároků) v případě, že se podstatně změní jeho poměry. Takovou změnu může představovat např. další úraz či onemocnění, které nevyplývají z pracovního vztahu, ale mají vliv na schopnost vykonávat původní práci.⁵⁴ Obdobné právo má současně i jeho zaměstnavatel, nikoli však pro změnu poměrů na jeho straně – ty se v tomto případě nezohledňují.

Výplata ušlého výdělku končí dovršením 65 let zaměstnance, nebo ke dni přiznání starobního důchodu (pokud tento den nastane později a nejedná se o přiznání tzv. důchodu předčasného).

3.2.2.3 Náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění

Jednorázové odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění utrpěných v důsledku pracovního úrazu/nemoci z povolání, se poskytuje minimálně ve výši stanovené prováděcím právním předpisem, k jehož vydání zmocnil zákonodárce vládu v ustanovení § 271c odst. 2 zákoníku práce.

Jedná se o nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, které obsahuje sazebník náhrad pro konkrétní případ utrpěné újmy, obdobně jako zrušená náhradová vyhláška č. 440/2001 Sb., ze které vycházela občanskoprávní úprava až do nabytí účinnosti nového občanského zákoníku v roce 2014. Nutno však podotknout, že zákoník práce nepřímou stanoví, že sazby uvedené ve vládním nařízení jsou pouze spodní hranicí pro určení odpovídající výše náhrady. Soud tak může mj. i s odkazem na ustanovení § 271s zákoníku práce výši odškodnění u některých nároků v odůvodněných případech přiměřeně zvýšit. Citované nařízení rovněž obsahuje ve svém ustanovení § 8 a násl. pravidla pro vydávání lékařských posudků, které slouží pro výpočet odpovídající náhrady.

Ohodnocení utrpěné bolesti a ztíženého společenského uplatnění se provádí bodovým systémem, kdy *„každá porucha zdraví, úraz, má svůj stanovený počet bodů jak pro ohodnocení bolesti, tak pro následné ohodnocení ztížení společenského uplatnění. V závislosti na závažnosti pracovního úrazu pak lékař vyhotovující lékařský posudek stanoví počet bodů pro bolest a pro ztížení společenského uplatnění. Tento výsledný počet bodů poté vynásobí hodnotou jednoho bodu (1 bod = 250 Kč dle § 3 odškodňovacího nařízení), výsledkem je*

⁵⁴ Tamtéž

*částka odškodnění za bolest a částka odškodnění za ztížení společenského uplatnění. Součet těchto částek je náhradou za bolest a ztížení společenského uplatnění.*⁵⁵

3.2.2.4 Účelně vynaložené náklady spojené s léčením

Obdobně jako je tomu v občanskoprávní úpravě, náhrada účelně vynaložených nákladů spojených s léčením náleží tomu, kdo je vynaložil, ať už je takto oprávněným samotný zaměstnanec či jiný subjekt.

Může se jednat např. o náklady na léky, léčebné pomůcky, lékařské výkony, náklady spojené s dodržováním stanovené diety, případně cestovní výdaje zaměstnance do lékařského zařízení nebo jeho příbuzných, kteří ho jezdí navštěvovat.⁵⁶

Pokud jde o hledisko účelnosti vynaložených nákladů, neměla by být posuzována pouze výše těchto prostředků, ale především skutečnost, jaký vliv mělo jejich vynaložení na léčebný proces poškozeného a zda pozitivně přispěly k jeho rekonvalescenci. Pokud tedy zaměstnanec důvěruje např. na základě doporučení či vlastních zkušeností lékaři, který působí ve vzdálenějším okrese než místní lékaři s obdobnou kvalifikací, má právo se svobodně rozhodnout, kterému lékaři své zdraví svěří, aniž by byl absolutně omezen vzdáleností lékaře od svého místa bydliště.⁵⁷

3.2.2.5 Náhrada věcné škody

Dalším nárokem, který je v souvislosti s pracovním úrazem či nemocí z povolání možno za stanovených podmínek u zaměstnavatele uplatnit, je náhrada utrpěné věcné škody, jedná se tedy o náhradu újmy v majetkové sféře poškozeného. Zpravidla se bude jednat o škodu na ošacení či obuvi zaměstnance, či ostatních doplňcích, jakými jsou hodinky, jiné šperky, dámské či pánské kabelky apod.⁵⁸ Za předpokladu, že zaměstnanec použije pro výkon práce se souhlasem zaměstnavatele své vozidlo, bude touto škodou i újma na uvedeném vozidle.

Výjimkou je dle ustanovení § 271e ve spojení s § 265 odst. 3 zákoníku práce škoda utrpěná na dopravním prostředku, kterého zaměstnanec použil při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním bez zaměstnavatelova souhlasu, či škoda na náradí, zařízeních

⁵⁵ PLEVA, O.: *Dobrovolné zvýšení náhrady bolestného a ztížení společenského uplatnění u pracovních úrazů*. Právní prostor. [online] [cit. 2020-28-9]

⁵⁶ HLOUŠKOVÁ, P., HOFMANNOVÁ, E., ROUČKOVÁ, D., SCHMIED, Z., SCHWEINER, P., TOMANDLOVÁ, L. a VÁCHA, J.: *Zákoník práce, prováděcí nařízení vlády a další související předpisy s komentářem k 1. 1. 2020*. 13. aktualizované vyd. Olomouc: ANAG, 2020.

⁵⁷ Tamtéž

⁵⁸ Srov. tamtéž

a předmětech zaměstnance potřebných pro výkon práce, které použil rovněž bez potřebného souhlasu ze strany zaměstnavatele.

3.2.2.6 Jednorázová náhrada nemajetkové újmy při zvlášť závažném ublížení na zdraví zaměstnance

Dne 1.1.2021 nabyla účinnosti novela provedená zákonem č. 285/2020 (dále jen „novela zákoníku práce“), která kromě mnoha dalších více či méně zásadních proměn pracovněprávní úpravy, nahrazuje dosavadní ust. § 271f, kde se stanoví, že „Škodou podle tohoto zákona není přípustná ztráta na důchodu“ – nově tvoří uvedené ustanovení pátý odstavec § 269 ZP. Nyní ustanovení § 271f upravuje jednorázové odškodnění nemajetkové újmy rodiny zaměstnance, kterému bylo v souvislosti s pracovním úrazem/nemocí z povolání zvlášť závažným způsobem ublíženo na zdraví.

Nově tedy citované ustanovení zní: „Při zvlášť závažném ublížení na zdraví zaměstnance přísluší jeho manželovi, partnerovi, dítěti a rodiči jednorázová náhrada vzniklé nemajetkové újmy. Tato náhrada přísluší i dalším osobám v poměru rodinném nebo obdobném, které újmu zaměstnance pocítují jako vlastní újmu.“ Zákon nestanoví konkrétní výši náhrady a jde tedy v souladu se současným trendem úpravy náhrad nemajetkové újmy v občanském zákoníku i zákoníku práce, kdy se postupně vytrácí konkrétně určené pevné částky náhrad a klade se důraz na zhodnocení individuálních okolností každého případu. Uvedený nárok je institutem pro zákoník práce zcela novým a jeho zavedením dochází rovněž ke sblížení s občanskoprávní úpravou, kdy obdobný nárok obsahuje občanský zákoník v ustanovení § 2959 již od roku 2014.

Dle důvodové zprávy k novele zákoníku práce se bude jednat pouze o ty nejzávažnější případy poškození zdraví zaměstnance, jako je umělý spánek, fatální poškození mozku či ochrnutí části či celého těla. V důvodové zprávě se hovoří o takových následcích, které jsou „...srovnatelné s usmrcením osoby, která je v tomto případě trvale vyřazena z většiny sfér společenského uplatnění, a smutek, strach, pocity zoufalství a beznaděje způsobují blízkým osobám nemajetkovou újmu.“

3.2.2.7 Náhrada účelně vynaložených nákladů spojených s léčením a přiměřených nákladů spojených s pohřbem

Zákoník práce kromě obecných druhů náhrad újmy zaměstnance utrpěné v souvislosti s pracovním úrazem či nemocí z povolání, upravuje zvlášť druhy náhrad v případě, že došlo k úmrtí daného zaměstnance.

Prvním takovým nárokem je náhrada nákladů vynaložených na léčbu a pohřeb zemřelého, který zákoník práce upravuje v ust. § 271g.

Náhrada uvedených nákladů náleží (obdobně jako je tomu například u náhrady nákladů spojených s péčí o zdraví dle občanského zákoníku) tomu, kdo je vynaložil. Zatímco náklady na léčení zákoník práce blíže nedefinuje (vychází se pravděpodobně z úpravy náhrady nákladů spojených s léčením v případě, kdy zaměstnanec nezemřel – viz ust. § 271d ZP), poněkud podrobněji se věnuje vymezení nákladů spojených s pohřbem zemřelého zaměstnance. Těmito náklady se tak dle slov zákonodárce rozumí zejména výdaje za pohřeb samotný, dále za hřbitovní poplatky, výdaje na úpravu pomníku nebo desky, cestovní výlohy a jedna třetina obvyklých výdajů na smuteční ošacení blízkých osob. Zákoník práce ve svém dosavadním znění mezi náklady spojené s pohřbem řadil dále také výdaje na zřízení pomníku nebo desky do výše nejméně 20 000,- Kč. Od 1.1.2021 zákonodárce upouští od pevné částky 20 000,- Kč a namísto toho se nově vychází při stanovení výše uvedené náhrady z jedenapůlnásobku průměrné mzdy v národním hospodářství za první až třetí čtvrtletí kalendářního roku, který předchází roku, ve kterém byly náklady vynaloženy a ve kterém na ně tedy vznikl nárok. Výši průměrné mzdy pro výpočet náhrady bude pravidelně vyhlášovat Ministerstvo práce a sociálních věcí ve Sbírce zákonů.

Od výše nákladů spojených s pohřbem stanovených dle uvedených kritérií se shodně s úpravou dle občanského zákoníku odečte pohřebné, které bylo oprávněně osobě poskytnuto.

3.2.2.8 Náhrada nákladů na výživu pozůstalých

V případě úmrtí zaměstnance je dalším nárokem upraveným zákoníkem práce náhrada nákladů na výživu pozůstalých, a to jednak v případě, že zaměstnanec byl povinen výživu těmto osobám poskytovat (př. nezletilé děti) nepřihlížeje k tomu, zda skutečně tuto výživu poskytoval a jednak v případě, že zaměstnanec dané osobě výživu poskytoval, bez toho aniž by k tomu byl dle zákona povinen (př. družka, její děti,...).⁵⁹ Uvedené potvrzuje i názor Nejvyššího soudu, podle kterého: „**Náhrada nákladů na výživu podle § 199 odst. 1 ZPr 1965 [pozn. nyní § 271h odst. 1 ZP] náleží i pozůstalé družce zemřelého pracovníka, pokud s ní žila ve společné domácnosti, společně s ní hospodařila a pečovala o společnou domácnost. Žily-li v jejich společné domácnosti také nezletilé děti družky, pak sama skutečnost, že děti měly nárok na výživné vůči svému otci a také je dostávaly, nevylučuje, že jim zemřelý výživu**

⁵⁹ BĚLINA, M., DRÁPAL, L. a kol.: *Zákoník práce. Komentář*. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2019, str. 1066

ve smyslu § 199 odst. 1 ZPr 1965 [pozn. nyní § 271h odst. 1 ZP] **poskytoval; tak tomu bylo i tehdy, jestliže výživu těchto dětí poskytovanými prostředky jen doplňoval nebo zlepšoval.**“⁶⁰

Uvedený nárok lze však poškozeným poskytovat nejdéle do doby, kdy by zemřelý zaměstnanec dosáhl 65 let věku.

V případě, že se jedná pouze o jediného poškozeného, přísluší mu na základě zákona 50 % průměrného výdělku zemřelého, kterého před svou smrtí dosahoval. Pokud je poškozených více, náleží jim společně 80 % uvedeného výdělku. Výkladová praxe ohledně rozdělení náhrady mezi jednotlivé pozůstalé bohužel není jednotná. Jedním z teoretických výkladů uvedeného zákonného pravidla, ke kterému se kloním i já osobně, je rozdělení příslušné části výdělku mezi pozůstalé rovným dílem, přesto, že takové rozdělení mnohdy nemusí odpovídat míře vyživovací povinnosti vůči jednotlivým pozůstalým.⁶¹ Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu nicméně připouští i výklad odlišný, a sice, že „*rozsah náhrady nákladů na výživu pozůstalých je určen rozsahem výživného, které jim náleží (které by jim náleželo) podle hledisek zákona o rodině ve smyslu ustanovení § 91 a § 96 odst. 1 zák. o rodině.*“⁶²

Ačkoli zákoník práce zapovídá přihlížet při posuzování tohoto nároku k výdělku pozůstalých, je vždy nutné zohlednit a odečíst důchod, který jim byl z důvodu úmrtí příslušného zaměstnance přiznán (sirotčí, vdovský či vdovecký důchod). Uvedená náhrada pak nesmí být vyšší než náhrada za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti, která by příslušela zaměstnanci, pokud by nebyly pracovní úraz či nemoc z povolání smrtelné a současně doba poskytování nesmí převýšit dobu, po kterou by příslušela zemřelému uvedená náhrada za ztrátu na jeho výdělku (tzn. do dovršení 65 let věku zaměstnance, nebo ke dni přiznání starobního důchodu).

3.2.2.9 Jednorázové odškodnění pozůstalých

Ve znění zákoníku práce účinném od 30.7.2020 do 31.12.2020 byly zákonodárcem částky jednorázového odškodnění pozůstalých po zemřelém zaměstnanci stanoveny paušálně, a to v minimální výši 240 000,- Kč pro pozůstalého manžela, registrovaného partnera, nezaopatřené dítě, či rodiče, kteří žili se zemřelým zaměstnancem ve společné domácnosti (na výši odškodnění v tomto případě nemá vliv skutečnost, zda se jednalo o jednoho či oba rodiče).

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29.3.1970, sp.zn. 3 Cz 11/70

⁶¹ ŠUBRT, B., LEIBLOVÁ, Z., PŘÍHODOVÁ, V., SKOUMALOVÁ, A., DANĚK, A., ZTRATIL, M., PŘIKRYLOVÁ, H., LUKEŠOVÁ, D., DORČÁKOVÁ, J. a MIKYSKA, M.: *Abeceda mzdové účetní 2020*. 30. aktualizované vyd. Olomouc: ANAG, 2020

⁶² srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.11.2012, sp.zn. 21 Cdo 2573/2011, Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5.2.2004, sp.zn. 21 Cdo 1815/2003

Uvedené částky však již dlouhodobě nekorespondují s výší částek, které jsou přiznávány jako náhrada nemajetkové újmy duševních útrap způsobených úmrtím blízkého člověka dle občanského zákoníku. Ke zrušení paušálních částek odškodnění došlo v občanskoprávní úpravě již s přijetím nového občanského zákoníku s účinností od roku 2014. Pracovněprávní úprava však do dnešních dnů tuto změnu nereflektovala a značně tak znevýhodňovala postavení poškozených pozůstalých, kteří byli nuceni své nároky uplatňovat v režimu zákoníku práce. Novelizované znění zákoníku práce, které nabylo účinnosti dne 1.1.2021, ruší paušální částky odškodnění pro nejbližší pozůstalé po zemřelém zaměstnanci a zavádí zcela nová pravidla odpovídající současným vývojovým tendencím v občanskoprávní oblasti, která reflektují ekonomický vývoj a respektují odlišnosti každého jednotlivého případu úmrtí.

Předně novela mění označení samotného nároku – již se nejedná o odškodnění pozůstalých, nicméně o náhradu jejich nemajetkové újmy – jedná se tak o další, tentokrát terminologické přiblížení občanskému zákoníku. Uvedená změna tak reaguje na terminologické rozlišování škody a nemajetkové újmy v OZ, kdy škodou se rozumí pouze majetková újma poškozeného, a termín odškodnění tak nebyl nadále přiléhavý.

Podstatná změna nastala mimo jiné také ve vymezení pozůstalých, kterým náhrada jejich nemajetkové újmy náleží. Kromě manžela, registrovaného partnera, dítěte (nově se již nemusí jednat o dítě nezaopatřené) a rodičů (zákon již nepožaduje, aby rodiče, kteří uplatňují uvedený nárok, žili se zaměstnancem před jeho smrtí ve společné domácnosti) se nově rozšiřuje okruh oprávněných osob také o „*další osoby v poměru rodinném nebo obdobném, které újmu zaměstnance pocítují jako vlastní újmu.*“

Minimální výše náhrady je nově zákonodárcem vztažena ke dvacetinásobku průměrné mzdy v národním hospodářství za první až třetí čtvrtletí kalendářního roku, ve kterém právo na náhradu vzniklo, přičemž výši průměrné mzdy pro výpočet náhrady bude pravidelně vyhlášovat Ministerstvo práce a sociálních věcí ve Sbírce zákonů na základě údajů Českého statistického úřadu. Pro rok 2020 by se tak jednalo o náhradu ve výši 668 580,- Kč.⁶³ Nutno upozornit, že takto stanovená minimální hranice pro přiznání náhrady se nevztahuje na další osoby v rodinném či obdobném poměru, odlišné od nejbližších příbuzných (manžela, partnera, dítěte či rodiče), které uplatňují svůj nárok na náhradu nemajetkové újmy. Tyto osoby nejenže musí svou újmu a její intenzitu prokázat, výše náhrady v jejich případě bude záviset pravděpodobně zejména na uvážení soudu.

⁶³ ŘIČÁNEK, M.: *Co přináší velká novela zákoníku práce?* Bulletin advokacie, č. 7-8/2020, str. 19

Dle důvodové zprávy k novele zákoníku práce, má navržený dvacetinásobek odškodnění pozůstalých vycházející z průměrné mzdy v národním hospodářství přiblížit pracovní právní úpravu k té občanskoprávní, a uvedený koeficient byl tedy vybrán tak, aby poskytované částky náhrad korespondovaly částkám, které jsou poskytovány pozůstalým podle občanského zákoníku.

Při určování výše náhrady v tomto případě je dle ust. § 271s odst. 2 novelizovaného znění zákoníku práce třeba zohlednit také přiznanou výši jednorázové náhrady nemajetkové újmy pozůstalých, která byla poskytnuta z titulu zvlášť závažného ublížení na zdraví příslušného zaměstnance, kdy uvedený nárok byl do zákoníku práce včleněn rovněž uvedenou novelou s účinností od začátku roku 2021 jako ust. § 271f. Uvedené ustanovení míří zřejmě na případy, kdy nejprve poškození blízcí uplatnili nárok na náhradu jejich nemajetkové újmy v souvislosti se závažným ublížením na zdraví daného zaměstnance, který následně způsobeným zdravotním komplikacím podlehl.

3.3 Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

3.3.1 Obecně k úpravě poškozeného v TŘ, základní ustanovení

Těžištěm zkoumané problematiky náhrad nemajetkové újmy poškozených v adhezním řízení přirozeně spočívá v zákonu č. 141/1961 Sb., trestního řádu, neboť adhezní řízení je, ač do jisté míry modifikováno a ovlivněno občanskoprávní (a v některých specifických případech pracovní právní) úpravou, především součástí práva trestního, a tedy samotného trestního řízení. Samozřejmě pouze v těch případech, kdy existuje konkrétní poškozený, který uplatňuje své nároky na náhradu újmy proti obviněnému, a to v jakékoli výši. S ohledem na uvedené je tedy nutné postupovat v rámci adhezního řízení především dle ustanovení trestního řádu.

Osoba poškozeného a jeho práva prostupují prakticky celým trestním řádem a nejedná se tak o uzavřenou problematiku seskupenou v rámci jedné části trestního řádu. Již v samotných úvodních ustanoveních trestního řádu věnovaných základním zásadám ovládajícím trestní proces je kladen důraz na postavení poškozeného v trestním řízení a umožnění uplatnění všech jeho práv. Konkrétně tak zákonodárce činí v ustanovení § 2 odst. 15, kde zakotvil zásadu zvláštního šetrného přístupu k poškozenému⁶⁴ - tedy povinnost orgánů činným v trestním řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho také řádně poučit. Poškozený svá práva uplatňovat nemusí, je však nezbytné, aby byl o jejich

⁶⁴ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 262

existenci řádně zpraven. Uvedená povinnost platí pro orgány činné v trestním řízení v každé jednotlivé fázi trestního řízení, tzn. v řízení přípravném, v rámci předběžného projednání obžaloby, samozřejmě také v hlavním líčení a v případném odvolacím či vykonávacím řízení. Vyloučena však nejsou ani veškerá řízení o odklonech (podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání apod.) a řízení o mimořádných opravných prostředcích.⁶⁵ Řízení musí být také vedeno s potřebnou ohleduplností k poškozenému při šetření jeho osobnosti. V uvedeném pravidle shledávám zejména důraz na ochranu osoby poškozeného před jakoukoli formou druhotné újmy, kterou by mohl utrpět např. v průběhu necitlivě vedeného výslechu, kdy by netaktní vyslychající způsobil nežádoucí prohloubení újmy, která byla poškozenému způsobena spáchaným trestným činem. Uvedené ustanovení bylo do trestního řádu zakotveno poměrně nedávno, konkrétně ke dni 1.8.2013, v souvislosti s přijetím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Postavení poškozeného se tak výrazně posiluje (s touto novelou bylo do trestního řádu včleněno nejedno ustanovení na ochranu práv poškozených) a dochází ke spravedlivějšímu rozložení práv a povinností v porovnání s osobou obviněného.⁶⁶

Kromě skutečnosti, že poškozený je subjektem trestního řízení jako takového, ustanovení § 12 odst. 6 ho označuje společně s osobou, proti které se vede trestní řízení, se zúčastněnou osobou a dalšími subjekty, jako jednu z procesních stran trestního řízení. Rozdíl mezi pojmem subjekt a strana trestního řízení spočívá v roli, kterou daná osoba v trestním procesu sehrává. Jako procesní strany zákon označuje ty ze subjektů, jež stojí v rámci trestního procesu buď na straně obžaloby či obhajoby. Pojem subjekt je oproti tomu pojmem širším a zahrnuje v sobě jak samotné procesní strany, tak i další osoby, které více či méně trestní řízení ovlivňují, ať už se jedná o soudce, vyšetřující orgán apod.

3.3.2 Pojem poškozený a jeho nárok

Těžiště úpravy poškozeného a jeho práv (případně povinností) spočívá v ustanovení § 43 a násl. TŘ, kde zákonodárce jednak stanoví, kdo se rozumí poškozeným pro účely trestního řízení a dále zde upravuje práva poškozeného včetně způsobu jejich uplatnění a veškeré další související instituty.

Zmiňovaná ustanovení věnovaná poškozenému jsou zasazena do hlavy druhé trestního řádu-Soud a osoby na řízení zúčastněné. Ihned v úvodu ustanovení § 43 v odst. 1 zákonodárce definuje, kdo se pro účely trestního řádu za poškozeného považuje. Je to ten, komu bylo trestným činem

⁶⁵ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád I – III*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4720 str.

⁶⁶ Tamtéž

- ublíženo na zdraví,
- způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma nebo ten,
- na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.

Nutno doplnit, že pod pojem poškozený spadá i osoba, které již byla ze strany obviněného způsobená újma nahrazena nebo jí bylo vydáno bezdůvodné obohacení, ať už před zahájením trestního stíhání či v jeho průběhu. Uspokojení jeho nároku tak poškozeného nezbavuje procesních práv, která mu trestní řád přiznává (nahlízet do spisu, účastnit se hlavního líčení apod.). To je také důvod, proč v žádném případě nelze slučovat pojem poškozeného s pojmem subjekt adhezního řízení, neboť ne každý poškozený má právo uplatňovat v rámci adhezního řízení svůj nárok, přesto poškozeným samozřejmě zůstává.⁶⁷

V návaznosti na výše uvedené lze tedy prohlásit, že se v zásadě rozlišují dva druhy poškozených osob – jsou to jednak poškození, kteří mají proti obviněnému trvajícím nárok na náhradu způsobené újmy a mohou ho uplatnit v rámci adhezního řízení a dále poškození bez takového nároku, kterým však přirozeně zůstává zachováno postavení poškozeného jako takového a současně všechna procesní práva vyjmenovaná v ust. § 43 odst. 1 TŘ (s výjimkou práv souvisejících s uplatněním nároku na náhradu – viz ust. § 43 odst. 3 TŘ).⁶⁸ Poškození se mohou svých procesních práv, která jim zákon přiznává, svým prohlášením vzdát. Pokud se následně rozhodnou vzít své rozhodnutí zpět a znovu svá práva začít uplatňovat, i to zákon umožňuje. Záleží však samozřejmě na konkrétním stádiu probíhajícího trestního řízení.

Ve druhém odstavci ust. § 43 nalezneme nicméně také negativní definici osoby poškozeného. Podle zmiňovaného ustanovení se „za poškozeného nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.“ Postavení poškozeného je dále ze zákona i ze své podstaty neslučitelné s osobou spoluobviněného, zúčastněné osoby, znalce nebo také tlumočnicka, zde pro jejich poměr k věci. Pro jistotu uvádím, že uvedené neplatí pro osobu svědka, který může plnit v rámci trestního procesu obě zmiňované role, aniž by docházelo k nežádoucímu střetu zájmů. Konečně se pak pro účely narovnání za poškozeného nepovažuje ten, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody či vydání bezdůvodného obohacení. S tím souvisí otázka možnosti přechodu nároku na náhradu újmy v majetkové sféře poškozeného na jeho právního nástupce – v případě poškozeného je to možné, trestní řád tak stanoví v ust. § 45 odst. 3. Jinak je tomu v případě, kdy hovoříme o

⁶⁷ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád I – III*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4720 str.

⁶⁸ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 7. vydání. Praha: Leges, 2017, str. 666

oběti trestného činu. Přejedání práv na právního nástupce je v tomto případě vyloučen, což je jedna ze základních odlišností pojmů poškozeného a oběti.

3.3.3 Zastoupení poškozeného v adhezním řízení

3.3.3.1 Zákonný zástupce, opatrovník

Zákonný zástupce, popřípadě opatrovník, zastupuje poškozeného v trestním řízení v případě, že jeho způsobilost k právnímu jednání (svéprávnost) je v menší či větší míře omezena a nebyl by tak schopen plně uplatnit svá práva v trestním řízení. Jedná se o případy, kdy je osoba již zletilá omezena ve svéprávnosti, případně kdy je poškozený dosud nezletilý, a tedy (až na určité výjimky spočívající v institutu přiznání svéprávnosti, případně nabytí svéprávnosti v souvislosti s uzavřením manželství) rovněž není plně svéprávný. Pokud se jedná o nezletilého, který v průběhu řízení nabude plné svéprávnosti, zastoupení končí a poškozený je od tohoto okamžiku oprávněn plně uplatňovat svá práva vlastním jménem.

Opatrovníka pak soud ustanoví v případě, že hrozí nebezpečí z prodlení a ani zákonný zástupce ani existující opatrovník nemohou z jakýchkoli důvodů za poškozeného jednat (rodičovská odpovědnost jeho rodičů byla pozastavena, rodiče pobývají dlouhodobě v cizině, ...).

Soud jmenuje poškozenému opatrovníka také v případě, že v rozporu s procesními předpisy nebyl poškozenému opatrovník dosud ustanoven, ačkoli se tak mělo stát. Může se jednat například o situaci, kdy nezletilému poškozenému byla způsobena újma trestným činem, který na něm spáchal jeho vlastní rodič. Přirozeně pak není možné, aby jeho práva v trestním řízení zastupoval ten samý rodič, proti kterému je dané trestní řízení vedeno ani druhý rodič, který se na spáchání trestného činu nepodílel, neboť i zde hrozí střet zájmů mezi dítětem a rodičem. Opatrovníka v tomto případě nejmenuje soud konající trestní řízení, nýbrž příslušný soud v občanském řízení.⁶⁹

Podle Jelínka⁷⁰ je možné tento postup analogicky uplatnit i v případě, že se nedaří poškozenému doručit rozsudek, kterým bylo rozhodnuto o jím uplatněném nároku na náhradu újmy a který je neznámého pobytu (případně je nemožné tak učinit s ohledem na jeho nedostupnost způsobenou dlouhodobým pobytem v cizině).

Funkci opatrovníka může, ale nemusí, vykonávat advokát. Pokud se však o advokáta v daném případě nejedná, tuto osobu může soud opatrovníkem jmenovat pouze za předpokladu, že s tím vysloví svůj souhlas. Je také třeba klást důraz na to, aby byl vyloučen

⁶⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.1985, sp.zn. 1 To 33/85

⁷⁰ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 281

střet zájmů mezi jmenovaným opatrovníkem a poškozeným, neboť taková situace by mohla opatrovníkovi zabránit hájit zájmy poškozeného s nejlepším vědomím a svědomím.

3.3.3.2 Zmocněnec

Poškozený má možnost uplatňovat svá práva v příslušném trestním řízení buď sám, nebo prostřednictvím zvoleného zmocněnce. Zmocněncem může být zvolena jak právnická, tak fyzická osoba – na kterou však zákon klade několik požadavků, které musí fyzická osoba splňovat, aby mohla příslušnou funkci vykonávat. Tato osoba musí být v první řadě plně svéprávná. Právnické vzdělání není pro osobu zmocněnce nezbytnou podmínkou, přirozeně tedy zákon ani nevyžaduje, aby příslušnou funkci směl vykonávat pouze advokát, ačkoli tomu tak ve většině případů ve skutečnosti bývá.

V případě, že zastupuje zmocněnec poškozeného v hlavním líčení či ve veřejném zasedání, jeho funkce je při těchto jednáních zásadně neslučitelná s postavením osoby, která zde vystupuje jako svědek, znalec či tlumočník. Pro zbývající část trestního řízení se však uvedená pravidla neslučitelnosti neuplatní, narozdíl od osoby obhájce, kterému je zapovězeno vystupovat jako svědek, znalec či tlumočník v rámci daného trestního řízení jako celku.⁷¹ Dle názoru Nejvyššího soudu je tak pouze na poškozeném, „*zda s ohledem na obsah svědecké výpovědi, kterou zmocněnec podal, rezignuje na jeho další služby a vypoví mu plnou moc k zastupování.*“⁷² Uvedené pravidlo bylo do trestního řádu včleněno zejména k ochraně práv a zájmů poškozeného samého, na zákonnost trestního procesu jako takového by porušení nastíněných pravidel neslučitelnosti nemělo zásadní vliv. Jinak je tomu u osoby obhájce, u něhož by kumulace jeho postavení obhájce a současně pak svědka (znalce, či tlumočníka) naopak znamenala podstatné narušení zákonnosti trestního řízení se všemi svými konsekvencemi. Důvodem je zejména skutečnost, že „*primární je zájem státu na tom, aby byl obviněnému zabezpečen spravedlivý proces, a kumulace postavení obhájce a svědka by mohla ohrozit právo obviněného na obhajobu prostřednictvím obhájce, a to s ohledem na výše zmíněnou povinnost svědka vypovídat pravdu.*“⁷³

Případnou výpověď zmocněnce poškozeného v postavení svědka v rámci hlavního líčení či veřejného zasedání nelze z výše uvedených důvodů automaticky považovat za podjatou a pro účely trestního řízení nepoužitelnou. „*Vztah zmocněnce k poškozenému nemůže sám o sobě*

⁷¹ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2020

⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21.5.2014, sp.zn. 5 Tdo 332/2014

⁷³ Tamtéž

vést k nepřipustnosti svědecké výpovědi zmocněnce jako důkazu v trestním řízení, byť je třeba její obsah s ohledem na uvedený vztah hodnotit obezřetně.“⁷⁴

Zmocněnec poškozeného je oprávněn za něj činit prakticky veškeré úkony, k nimž je ze zákona oprávněn poškozený sám – uplatnit nárok na náhradu způsobené újmy, nahlížet do spisu, činit návrhy a žádosti, případně podávat opravné prostředky.

Pokud je počet poškozených v rámci daného trestního řízení mimořádně vysoký (zákonodárce sice nestanoví počet poškozených konkrétním číslem, odborná literatura a konstantní judikatura však vykládá tento pojem jako stovky či tisíce poškozených⁷⁵), může soud rozhodnout o povinnosti poškozených zvolit si pro uplatňování svých práv společného zmocněnce. Institut společného zaměstnance byl do trestního řádu zaveden novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., a to zejména za účelem zvýšení efektivity, hospodárnosti a rychlosti trestního řízení. Každý, kdo naplňuje zákonné předpoklady pro výkon funkce zmocněnce poškozeného, stanovené v ust. § 50 odst. 2 TŘ, může být současně zvolen jako zmocněnec společný. Může jím tedy být fyzická, plně svéprávná osoba, u které se nevyžaduje právnické vzdělání. Uvedenou funkci může vykonávat případně i jeden z mnoha poškozených.⁷⁶

Běžně nese náklady na zastoupení zmocněncem sama osoba poškozená, které může být za splnění určitých podmínek přiznáno právo na náhradu těchto nákladů ze strany odsouzeného obviněného. Z uvedeného pravidla existuje výjimka v podobě bezplatných služeb zmocněnce (resp. služeb hrazených ze státního rozpočtu) zakotvená v ustanovení § 51a TŘ. Existuje několik skupin poškozených, kterým může (v některých případech musí) být nárok na bezplatnou pomoc zmocněnce přiznán, obdobně jako má za splnění stanovených podmínek obviněný právo na poskytnutí bezplatné obhajoby – postavení poškozeného a obviněného se tak v tomto smyslu vyrovnává.

V první řadě jím může být poškozený, kterému byla úmyslným trestným činem způsobena těžká újma na zdraví, případně poškozený pozůstalý po oběti daného trestného činu. Pokud poškozený spadá do jedné z vyjmenovaných skupin a podaří se mu osvědčit, že nemá dostatek finančních prostředků, aby služby zmocněnce uhradil sám, může soud k jeho návrhu rozhodnout, že má právo na poskytnutí služeb zmocněncem bezplatně, případně se sníženými náklady.

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21.5.2014, sp.zn. 5 Tdo 332/2014

⁷⁵ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád I – III*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4720 str.

⁷⁶ Tamtéž

Dále se může jednat o poškozeného, který řádně uplatnil nárok na náhradu způsobené újmy, u něhož se nejeví zastoupení zmocněncem zjevně nadbytečné (taková nadbytečnost se posuzuje zejména s ohledem na povahu a výši nároku, který v trestním řízení uplatnil) a který rovněž nemá dostatek prostředků na úhradu zmocněncovy odměny.

Poškozenému mladšímu 18 let a zvláště zranitelné oběti definované v ustanovení § 2 zákona o obětech trestných činů (př. dítě, oběť trestného činu obchodování s lidmi či teroristického útoku, fyzicky či mentálně postižená osoba apod.) by měl být přiznán nárok na bezplatné zastoupení zmocněncem bez nutnosti dokazovat, že nemají dostatek finančních prostředků na úhradu zmocněncovy odměny. To však s výjimkou případu, kdy je předmětem trestného řízení trestný čin zanedbání povinné výživy.

Pokud vznikne některému z výše uvedených poškozených nárok na bezplatné zastoupení zmocněncem (př. za sníženou odměnu) a takového zmocněnce si z vlastní vůle neustanoví, bude mu ustanoven ze strany soudu, a to z advokátů, kteří se nechali pro tyto případy zapsat do příslušného registru poskytovatelů právní pomoci.

Pokud se jedná o prokazování nemajetnosti poškozeného, který žádá o bezplatné služby zmocněnce, případně za sníženou odměnu, trestní řád nestanoví konkrétní kritéria k jejímu posouzení, což považují za jistý nedostatek zákonné úpravy. Posouzení hlediska nemajetnosti je tak zcela v režii obecných soudů⁷⁷ a jejich (doufejme) spravedlivého uvážení.

3.3.4 Uplatnění nároku poškozeného v adhezním řízení

Základní pravidla pro uplatnění nároku na náhradu újmy způsobené trestným činem (kdy tato problematika je současně v samotném středu zájmu této práce) upravuje ust. § 43 odst. 3 TŘ. Dle jeho znění je poškozený oprávněn navrhnout, aby soud uložil obviněnému povinnost nahradit poškozenému způsobenou majetkovou či nemajetkovou újmu, případně vydat bezdůvodné obohacení. Takový poškozený se tedy stává současně jedním ze subjektů adhezního řízení, jehož předmětem je právě projednání nároku poškozeného na náhradu jemu způsobené majetkové či nemajetkové újmy. Jediným stanoveným způsobem náhrady způsobené újmy je peněžní satisfakce. Svůj nárok musí obviněný uplatnit nejpozději na začátku hlavního líčení, a to před zahájením dokazování. (V případě, že je v rámci daného trestního řízení sjednávána dohoda o vině a trestu, je nutné tento návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě). Poněkud diskutabilní podle mého názoru zůstává samotný okamžik stanovený pro uplatnění nároku poškozeného. Domnívám se, že uplatnění nároku na

⁷⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 2.9.2010, sp.zn. IV. ÚS 2236/10-1

počátku hlavního líčení v určité míře zasahuje do práva obviněného na obhajobu v materiálním smyslu, neboť mu není umožněno se s uplatněným nárokem a souvisejícími podklady včas a řádně seznámit a následně na ně adekvátně reagovat.

K tomu, aby bylo možné o nároku poškozeného v závěru adhezního řízení rozhodnout, musí být nezbytně naplněno několik stanovených hmotně právních i procesně právních podmínek.

První hmotněprávní podmínkou je samozřejmě v první řadě samotný ¹⁾ **vznik** majetkové či nemajetkové **újmy** poškozeného, případně bezdůvodného obohacení na straně obviněného na úkor poškozeného. Musí se tedy jednat o nárok existující a reálný, jehož vznik je v ²⁾ **příčinné souvislosti** s protiprávním jednáním obviněného, o němž je dané trestní řízení vedeno – tzn. že újma mající původ v jednání obviněného, které není předmětem příslušného trestního řízení, není v příčinné souvislosti s projednávaným skutkem a nelze ji v tomto řízení uplatnit. Nutno dodat, že v tomto případě není rozhodujícím faktorem právní kvalifikace skutku obviněného. Dojde-li podle R. Vicherka např. k „*faktické konzumpci trestného činu poškozování cizí věci (§ 228 odst. 1 tr. zákoníku) trestným činem vraždy (§ 140 tr. zákoníku), nemá to na příčinnou souvislost mezi škodou na věci a skutkem žádný vliv.*“⁷⁸ Příčinná souvislost by zůstala zachována i v případě, že by daný skutek pachatele byl posouzen „pouze“ jako přestupek.⁷⁹

Někteří autoři⁸⁰ zahrnují pod hmotněprávní podmínky úspěšného uplatnění nároku poškozeného také požadavek, aby jeho nárok **nebyl** dle příslušného hmotněprávního právního předpisu ³⁾ **promlčen**. Respektive by uplynutí příslušné promlčecí doby bránilo přiznání nároku samozřejmě pouze za situace, že by obviněný vznesl tuto námitku.

Nyní tedy k podmínkám procesně právním. Aby mohlo být o nároku vůbec rozhodováno, musí být poškozeným nejprve ⁴⁾ **řádně uplatněn**, a to ⁵⁾ **vůči konkrétnímu obviněnému**. Uvedené je obzvlášť podstatné v případech, kdy je trestní řízení vedeno proti více obviněným současně. Pokud by byl návrh uplatněn pouze proti jednomu z několika spoluobviněných, soud by nemohl povinnost k náhradě ostatním spoluobviněným uložit, a to ani za předpokladu, že by se na skutku rovnocenně podíleli. Uvedené podmínky představují jednu z výjimek jinak striktně panující zásady oficiality typické pro trestní řízení. Soud v tomto případě nepostupuje z úřední povinnosti, nýbrž pouze k návrhu poškozeného či jeho zástupce.

⁷⁸ VICHEREK, R.: *Podmínky přiznání nároku na náhradu škody v trestním řízení*. Epravo.cz. [online]

⁷⁹ GLATZOVÁ, A.: *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*. Trestněprávní revue č.1/2012, str. 6

⁸⁰ Srov. GLATZOVÁ, A.: *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*. Trestněprávní revue č.1/2012, str. 6

Nárok musí být v souladu s výše uvedeným uplatněn ⁶⁾ **včas** – tzn. nejpozději na začátku hlavního líčení ve věci před zahájením dokazování, případně na začátku prvního jednání o uzavření dohody o vině a trestu. Pokud se hlavní líčení nekoná, nárok je třeba uplatnit před vydáním trestního příkazu.⁸¹ Poškozený, případně jeho oprávněný zástupce jeho jménem, musí svůj nárok řádně ⁷⁾ **odůvodnit** a ⁸⁾ **vyčíslit**. Co se týče důvodů uplatnění nároku na náhradu, postačí zpravidla konstatování, že poškozenému byla skutkem, o kterém je vedeno trestní řízení, způsobena majetková či nemajetková újma, případně že se jeho spácháním obviněný na úkor poškozeného obohatil.⁸² Vyčíslení může být provedeno přesně určenou částkou, případně alespoň její dolní hranicí, kterou je poškozený oprávněn upřesnit a navýšit až do okamžiku, než se soud odebere k závěrečné poradě. Současně platí (obdobně jako v řízení civilním), že soud je návrhem poškozeného co do výše nároku vázán a nesmí tedy přiznat více, než poškozený sám uplatnil.⁸³ Důvody vzniku uplatňovaného nároku i jeho výši je povinen poškozený doložit odpovídajícími důkazy. V případě nemajetkové újmy mohou být takovým důkazním prostředkem např. lékařské zprávy dokládající způsobené trauma, prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její dosavadní život, osobní korespondence mezi poškozeným pozůstalým se zemřelou obětí trestného činu apod.

Negativní podmínkou je naopak zákonodárcem stanovené pravidlo, že o nároku lze v adhezním řízení rozhodnout ⁹⁾ **pouze v případě, že o něm již nebylo** (ač nepravomocně) **rozhodnuto** v jiném (zpravidla se bude jednat o civilní) řízení. Obdobnou překážku představuje dle judikatury Nejvyššího soudu také dohoda o narovnání týkající se nároku na náhradu újmy v souvislosti se spáchaným trestným činem. *„Důsledkem uzavření takové dohody je zánik závazku k náhradě škody nebo k vydání bezdůvodného obohacení, takže těchto nároků se poškozený nemůže domáhat v adhezním řízení. V takovém případě totiž dohoda o narovnání představuje nový závazek, jehož právním důvodem vzniku není náhrada škody způsobená trestným činem nebo vydání bezdůvodného obohacení získaného takovým činem na úkor poškozeného, ale jedná se o smluvní závazek.“*⁸⁴

Překážka litispendence se však v adhezním řízení neuplatní – je tedy možné požadovat v adhezním řízení i nárok, který již byl uplatněn současně v řízení civilním, pokud o něm soud dosud nerozhodl. Uvedené pravidlo však neplatí oboustranně a překážku litispendence je

⁸¹ Tamtéž

⁸² Policie České republiky – Pomoc obětem TČ: *Právo na náhradu škody a nemajetkové újmy*. [online]

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13.2.2013, sp.zn. 7 Tdo 75/2013-24

třeba v civilním řízení náležitě respektovat. Pokud již tedy byl nárok uplatněn v rámci řízení trestního, není možné v tomto rozsahu žádat jeho přiznání u civilního soudu.⁸⁵

3.3.5 Zajištění nároku poškozeného

V případě, že existuje v daném trestním řízení poškozený, který má proti obviněnému nárok na náhradu majetkové či nemajetkové újmy, případně na vydání bezdůvodného obohacení a hrozí důvodná obava, že uspokojení takového nároku bude zmařeno či ztěžováno, může soud na návrh státního zástupce či poškozeného (v přípravném řízení pak státní zástupce na návrh poškozeného nebo i bez návrhu) rozhodnout o zajištění nároku na majetku obviněného. Zajištění upravuje ustanovení § 47 a následující TR a současně zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení.

Účelem institutu zajištění je znemožnit obviněnému takové nakládání s jeho majetkem, které by mohlo následně ohrozit uspokojení nároku poškozeného, pokud tento bude poškozenému soudem přiznán. Zejména se jedná o zákaz převést zajištěný majetek na jiného, zatížit ho, záměrně ho poškozovat, případně ničit. Uvedené omezení se pak vztahuje nejen na samotného obviněného, ale současně omezuje nakládání se zajištěným majetkem i v rámci případného výkonu jiného rozhodnutí, veřejné dražby, exekuce či řízení insolvenčního.

Z výkonu rozhodnutí o zajištění jsou určité zákonem vyjmenované věci (obdobně jako při výkonu rozhodnutí dle občanského soudního řádu) vyloučeny. Dle § 3 zákona č. 279/2003 Sb. jsou těmito věcmi zejména běžné oděvní součásti, obvyklé vybavení domácnosti, snubní prsten a předměty obdobné povahy, zdravotnické potřeby, hotovost do výše dvojnásobku životního minima (pro rok 2020 je touto částkou 3 860,- Kč), domácí mazlíčci apod.

Zajištění nároku poškozeného však nikdy nesmí trvat déle než do uplynutí čtyř měsíců po nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku (případně usnesení, kterým byla trestní věc postoupena jinému orgánu). Uvedená čtyřměsíční lhůta slouží právě jako ochrana práv poškozeného, který je oprávněn v této lhůtě podat návrh na výkon rozhodnutí, kterým mu byl přiznán nárok na náhradu, případně, pokud byl se svým nárokem odkázán na občanskoprávní řízení, aby v této lhůtě podal příslušný návrh k civilnímu soudu.⁸⁶ Nárok poškozeného totiž nelze uspokojit přímo ze zajištěného majetku.

⁸⁵ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 269

⁸⁶ BERKOVÁ, I.: *Uspokojení nároku poškozeného v trestním řízení, a to zejména ve vztahu k zajištěnému a odčerpanému majetku*. *Trestněprávní revue* č. 6/2017, str. 139

Poněkud jinak je tomu v případě, že obviněný (případně jiná osoba, které k tomu obviněný udělil souhlas) složí na účet soudu peněžitou jistotu za účelem zrušení zajištění jeho majetku v příslušném rozsahu. V takovém případě pak soud vyplatí poškozenému, kterému byl odsuzujícím rozsudkem přiznán nárok na náhradu újmy, příslušnou částku přímo ze složené jistoty – poškozený je tak ušetřen případného nuceného vymáhání svého nároku v rámci vykonávacího řízení (pakliže by samozřejmě obviněný neuhradil poškozenému přiznaný nárok dobrovolně).

3.3.6 Rozhodnutí soudu o nároku poškozeného v adhezním řízení

Ačkoli adhezní řízení jako součást řízení trestního se řídí až na jisté výjimky dané specifíčností tohoto řízení (př. dispoziční zásada vztahující se k nutnosti poškozeného uplatnit svůj nárok tak, aby o něm mohlo být soudem rozhodováno) zásadami obecně platnými v trestním právu, nese současně určité znaky charakteristické spíše pro řízení civilního rázu. Nároky kladené na kvalitu a pečlivost při rozhodování o nárocích poškozených osob v adhezním řízení tomu tedy právem odpovídají. Ústavní soud v jednom ze svých nálezů vyjádřil názor, že: „*Adhezní (trestní) řízení ve své podstatě nahrazuje občanskoprávní řízení, v němž by jinak byl nárok na náhradu škody uplatňován. Výrok trestního soudu, jímž byl (...) přiznán nárok poškozeného na náhradu škody vůči obžalovanému, je exekučním titulem a musí snést test ústavnosti jako kterékoli jiné meritorní rozhodnutí soudu. Trestní soud má proto v adhezním řízení povinnost postupovat co do odůvodněnosti svého rozhodnutí se stejnou péčí jako civilní soud, který rozhoduje o náhradě škody ve věcech občanskoprávních.*“⁸⁷ V tomtéž nálezu Ústavní soud dále dodává, že: „*v případech usmrcení z nedbalosti nelze pozůstalým oběti jejich ztrátu žádnou finanční částkou, (...), dostatečně kompenzovat. Trestní soud v adhezním řízení však ani za této situace nemůže rezignovat na náležité odůvodnění výroku o náhradě škody, včetně intenzity vztahu poškozených se zemřelým...*“ Obdobně tak učinil Ústavní soud v jednom ze svých aktuálních rozhodnutí, kde se podává, že: „*Ačkoli smyslem trestního řízení je primárně postih pachatele trestné činnosti, i adhezní výrok je, jak patrně z podání stěžovatele, způsobilý zasáhnout subjektivní práva účastníků řízení; požadavek náležitého odůvodnění proto platí bez pochyby i pro rozhodnutí o uplatněném adhezním nároku.*“⁸⁸ Ústavní soud je tak v uvedené problematice názorově konstantní a klade důraz na náležité a pečlivé odůvodnění výroku o náhradě újmy

⁸⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 9.8.2016, sp.zn. I. ÚS 3456/15

⁸⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 12.5.2020, sp.zn. IV. ÚS 3754/19-2

poškozených, stejně tak, jak činí u požadavků na odůvodnění samotného výroku o vině a trestu.

Určitým limitem pečlivosti a detailnosti soudu při posuzování nároků poškozených je však skutečnost, že primárním účelem trestního řízení nadále zůstává především rozhodnutí o otázce viny a trestu obviněného. Pokud poškozený svůj nárok nedostatečným způsobem doloží, soud je oprávněn vyzvat ho ve stanovené lhůtě k odpovídajícímu doplnění příslušných podkladů, to však pouze za předpokladu, že tomu nebrání důležité důvody, kterými může být dle ust. § 43 odst. 3 TR zejména potřeba vyhlášení rozsudku nebo vydání trestního příkazu bez zbytečných průtahů. Pokud by tedy další dokazování vztahující se k nároku poškozeného nepřiměřeně prodlužovalo trestní řízení a narušovalo tak jeho primární účel, měl by soud poškozeného zpravidla odkázat s jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních. Řízení o nároku poškozeného tak jednoduše řečeno nemůže být důvodem nepřiměřeného zásahu do rychlosti a hospodárnosti trestního řízení.

Soud má v adhezním řízení několik možností, jak o nároku poškozeného rozhodnout. V případě, že trestní řízení neskončí využitím některé z možných variant odklonu, které trestní řád nabízí (př. podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání či dohoda o vině a trestu, kdy odčinění způsobené újmy obviněným bývá zásadně jednou z hlavních podmínek, které musí být pro využití odklonu naplněny), dospěje zpravidla až do fáze hlavního líčení, jehož součástí je mj. také rozhodování o řádně uplatněném nároku poškozeného na náhradu způsobené újmy/vydání bezdůvodného obohacení.

V případě, že byl obviněný uznán vinným a nárok poškozeného byl uplatněn řádně a včas a soud shledá tento nárok za dostatečně odůvodněný, doložený, a tedy řádně prokázaný, **uloží v odsuzujícím rozsudku obviněnému povinnost k náhradě** způsobené škody či nemajetkové újmy, případně vydání bezdůvodného obohacení, k němuž došlo na úkor poškozeného. Až na výjimky, kdy takovému postupu brání důležitá překážka (př. bylo by třeba odročit hlavní líčení pouze za tím účelem, aby bylo ověřeno, zda škoda krytá pojištěním již byla ze strany pojišťovny uhrazena⁸⁹), tak soud učiní vždy, když výši způsobené majetkové škody/bezdůvodného obohacení obsahuje již samotný popis skutku, který je předmětem trestního řízení a adekvátní náhrada nebyla dosud poskytnuta. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že uvedené neplatí pro případně způsobenou nemajetkovou újmu – důvodem je nejspíš poněkud zvláštní charakter nemajetkové újmy, která je často velmi obtížně vyčíslitelná a lze si tak těžko představit, že její výše bude obsažena již v popisu skutku, o

⁸⁹ JELÍNEK, J., ŘÍHA, J., SOVÁK, Z.: *Rozhodnutí ve věcech trestních se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018, 560 str.

kterém je vedeno trestní řízení. Pokud soud uzná, že pro takový postup existují závažné důvody, může rozložit přiznané plnění na náhradu způsobené újmy/BO do splátek, u nichž stanoví současně jejich konkrétní výši i splatnost. Soud nesmí v odsuzujícím rozsudku přiznat poškozenému náhradu vyšší, než jím byla uplatněna a je tedy v tomto smyslu návrhem poškozeného vázán. Jedná se zde o uplatnění zásady *ne eat iudex ultra petita partium* (ať soudce nejde nad návrhy stran), typickou jinak spíše pro civilněprávní oblast.⁹⁰ Jistou zvláštností specifickou právě pro rozhodování soudu v adhezním řízení je skutečnost, že hmotněprávní posouzení nároku vychází v drtivé většině případů z civilního předpisu, z něžž nárok poškozeného vychází. Zpravidla se bude jednat o občanský zákoník, zákoník práce, může jím být ale také kupříkladu autorský zákon.⁹¹

Výrok, kterým soud uloží obviněnému povinnost nahradit poškozenému způsobenou újmu či vydat bezdůvodné obohacení, musí dle slov zákonodárce obsahovat především označení oprávněné (poškozené) osoby a samozřejmě samotný nárok, který byl soudem poškozenému přiznán tak, aby byl takový výrok způsobilým exekučním titulem pro případné vymáhání v navazujícím (vykonávacím) řízení. Výrok o náhradě naopak nemusí obsahovat lhůtu k plnění uložené povinnosti a je tak vykonatelným současně s okamžikem, kdy nabude toto rozhodnutí právní moci (tedy buď samotným doručením, pokud není připuštěn opravný prostředek, případně marným uplynutím lhůty k podání opravného prostředku).⁹²

Pokud se na spáchání trestného činu, kterým byla poškozenému způsobena materiální či imateriální újma, podílelo více osob, existují dvě možnosti, jak o náhradě v takovém případě může soud rozhodnout. Primárním způsobem je uložení povinnosti k náhradě povinným osobám společně a nerozdílně. V takovém případě má poškozený na výběr, zda uplatní nárok proti oběma povinným, či jen jednomu. Každý z nich je povinen uhradit náhradu v plné výši, následný regres mezi jednotlivými povinnými je již jejich interní záležitostí. Druhou variantou, která by však měla být soudem využívána pouze výjimečně, je tzv. dělená odpovědnost, kdy soud každé ze zúčastněných osob na spáchání trestného činu uloží povinnost k náhradě dle jejího podílu na způsobené újmě. Tento postup je však vyloučen v případě, že se jedná o spolupachatele či účastníka, a to s odkazem na ust. § 2915 odst. 2 občanského zákoníku, podle kterého: ... „*Takto nelze rozhodnout, pokud se některý škůdce vědomě účastnil na způsobení škody jiným škůdcem nebo je podněcoval či podporoval nebo*

⁹⁰ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. a kol.: *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, str. 238

⁹¹ Tamtéž

⁹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24.4.2018, sp.zn. 20 Cdo 5300/2017-98

pokud lze připsat celou škodu každému škůdci, byť jednali nezávisle, nebo má-li škůdce hradit škodu způsobenou pomocníkem a vznikla-li povinnost k náhradě pomocníkovi.“

V případě, že není pro přiznání nároku dostatečný podklad nebo by pro jeho prokázání bylo třeba provádět další dokazování, které by protahovalo délku trestního řízení (a takový postup by tedy oddaloval dosažení hlavního účelu trestního řízení, a to sice rozhodnutí o otázce viny a trestu obviněného), soud by měl postupovat tak, že poškozeného **odkáže**, ať už **s celým nárokem, či jeho poměrnou částí, na řízení ve věcech občanskoprávních (či jiné příslušné řízení)**. Pokud soud odkazuje poškozeného na jiné než občanskoprávní řízení, je povinen dostatečně přesně specifikovat orgán, na který se může poškozený s uplatněním svého nároku obrátit.⁹³ Nelze připustit, aby poškozený neznalý práva, byl nucen složitě vyhledávat příslušný orgán, u kterého má svůj nárok uplatnit.

Soud by však neměl poškozené s uplatněním jejich nároků odkazovat na jiná řízení nadbytečně – pokud je schopen rozhodnout bez rozsáhlejšího dokazování či je schopen tak učinit alespoň u části uplatněného nároku, měl by o něm věcně rozhodnout.⁹⁴ Jedním z důvodů pro takový postup by mělo být předcházení sekundárním újmám poškozených, kteří v dalším, soukromoprávním, řízení, budou nuceni znovu vypovídat o skutečnostech významných pro posouzení jejich nároku a negativních dopadech trestného činu na svou osobu či osoby blízké. V tomto smyslu se vyjádřil ve svém rozhodnutí i jeden z krajských soudů, když uvedl, že: *„Soudu rozhodující v trestním řízení by neměly ani s poukazem na složitost rozhodování paušálně odkazovat pozůstalé s nároky na náhradu nemajetkové újmy na občanskoprávní řízení, neboť je zajisté žádoucí, aby se takovým osobám traumatizovaným ztrátou nejbližšího příbuzného pokud možno co nejrychleji dostalo odškodnění alespoň v minimální možné nezpochybnitelné výši a nebyly tak nadbytečně vystavovány dalšímu řízení občanskoprávnímu, nedomáhají-li se nároků vyšších.“*⁹⁵

Odkázat poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní/jiné řízení musí soud bezpodmínečně v každém případě, kdy vydává zprošťující rozsudek, neboť za žádných okolností není oprávněn řádně uplatněný nárok poškozeného zamítnout, a to ani zčásti.

V případě, že se jedná o řízení před samosoudcem (ust. § 314a a násl. TŘ) a byly naplněny veškeré podmínky pro vydání trestního příkazu, zahrne soud do trestního příkazu současně i výrok o náhradě škody či nemajetkové újmy (příp. vydání bezdůvodného obohacení), a to za předpokladu, že poškozený uplatnil svůj nárok nejpozději do vydání tohoto příkazu.

⁹³ JELÍNEK, J., ŘÍHA, J., SOVÁK, Z.: *Rozhodnutí ve věcech trestních se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018, 560 str.

⁹⁴ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 278

⁹⁵ Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 27.6.2017, sp.zn. 10 To 233/2017-447

Podstatnou nevýhodu představuje pro poškozeného v tomto případě skutečnost, že poškozený není oprávněnou osobou k podání odporu proti doručenému trestnímu příkazu a je tedy a priori zbaven možnosti se v tomto případě bránit proti rozhodnutí o svém nároku.⁹⁶

3.3.7 Náklady poškozeného v trestním řízení a jejich náhrada

3.3.7.1 Přiznání náhrady účelně vynaložených nákladů poškozeného

Poškozenému, který se rozhodne využít svého práva účasti na trestním řízení vedeném proti pachateli trestného činu, kterým vznikla poškozenému újma v jeho majetkové či nemajetkové sféře, v takovém řízení přirozeně vznikají, jako každému jinému účastníku, jisté náklady, které je povinen během řízení nést. Je tomu tak u většiny poškozených, kteří se účastní daného řízení s možností uplatňovat svá procesní práva, ať už současně uplatní proti obviněnému nárok na náhradu způsobené újmy, či nikoli.

Poškozený, kterému byla trestným činem způsobena majetková či nemajetková újma, nebo na jehož úkor se trestným činem pachatel obohatil má, za splnění stanovených podmínek, právo, aby mu obviněný (v době rozhodování o tomto nároku fakticky již odsouzený) takto vzniklé náklady nahradil. Jedná se jednoznačně o jeden z projevů tendence vyrovnávat postavení poškozeného s postavením obviněného a rozšiřování možnosti uplatnění práva na právní pomoc poškozených, a to tak, aby samotná účast v trestním řízení neznamenal pro poškozeného nepřiměřenou finanční zátěž – vychází se z premisy, že poškozený je fakticky obětí, která se „pouze“ snaží v rámci trestního řízení nalézt určitou satisfakci utrpěné újmy, ať už finanční či morální.⁹⁷

Těžiště úpravy této problematiky spočívá v ust. § 154 a násl. trestního řádu. Pokud poškozený řádně uplatnil v adhezním řízení svůj nárok na náhradu způsobené újmy a soud jeho návrhu alespoň zčásti vyhověl a v odsuzujícím rozsudku uloží odsouzenému povinnost k náhradě této újmy, je takto odsouzený pachatel (v naprosté většině případů, kdy poškozený svůj nárok na náhradu nákladů uplatní) současně povinen k náhradě nákladů poškozeného, které byl nucen vynaložit k účelnému uplatnění svého nároku, a to včetně nákladů, které si vyžádalo jeho případné zastoupení zmocněncem. Nechat se v řízení zastoupit zvoleným zmocněncem je jedním ze základních práv poškozeného, přičemž pokud je takovým

⁹⁶ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2020, 1360 str.

⁹⁷ HERANOVÁ, S.: *Odměna advokáta jako zmocněnce poškozeného v trestním řízení*. Bulletin advokacie, č. 5/2017, str. 36-41

zmocněncem advokát, nelze z této skutečnosti usuzovat na neúčelnost vynaložených nákladů s odůvodněním, že bylo možné zvolit méně nákladnější způsob zastoupení.⁹⁸

Poškozený je povinen uplatnit takový nárok nejpozději do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jinak jeho nárok na náhradu nákladů zaniká. Vyčíslení nákladů a jejich uplatnění u příslušného soudu je totiž především v zájmu poškozeného a představuje tak jednu z mála výjimek ze zásady oficiality uplatňované v rámci trestního řízení. Výrok o povinnosti nahradit poškozenému náklady, které mu v trestním řízení vznikly, nelze pojmout do samotného odsuzujícího rozsudku a soud o nich rozhoduje v samostatném usnesení na základě návrhu poškozeného.

Dlužno dodat, že dle názoru vyjádřeného Ústavním soudem, poškozenému přísluší náhrada jím vynaložených nákladů i v případě, že bylo trestní řízení (prozatímně) skončeno podmíněným zastavením trestního stíhání obviněného, neboť předpokladem takového postupu je, že *„se pachatel k činu dozná a soud nemá pochybnosti o tom, že se obviněný vůči poškozenému skutku dopustil. Doznání obviněného znamená jeho dobrovolné převzetí odpovědnosti za spáchání trestného činu a v takovém případě nelze náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce poškozenému považovat za nepřiměřenou.“* ... *„Nebyly-li náklady zahrnuty do škody v pojetí TŘ, jejíž úhrada, dohoda o její úhradě či opatření k úhradě je předpokladem pro podmíněné zastavení trestního stíhání, je třeba náhradu takových nákladů poškozenému přiznat analogicky dle § 154 a § 155 odst. 4 TŘ. Nesl-li by totiž poškozený v případech podmíněného zastavení trestního stíhání automaticky náklady vzniklé přibráním zmocněnce sám, pozbyla by jeho účast v řízení svoji satisfakční funkci.“*⁹⁹

S názorem Ústavního soudu se plně ztotožňuji. S ohledem na skutečnost, že poškozený není tím, jehož souhlas se k využití odklonu v podobě podmíněného zastavení trestního stíhání vyžaduje, nemá tak reálnou možnost ovlivnit způsob vyřešení dané trestní věci. Pokud by každé využití odklonu mělo v takovém případě znamenat nemožnost přiznání náhrady nákladů poškozenému, ten by musel již na počátku samého trestního řízení pečlivě zvažovat, zda je pro něj účast v řízení z finančního hlediska vůbec přijatelná, což by bylo s ohledem na jeho postavení v trestním řízení (fakticky v postavení oběti, ač právní význam pojmu oběť a poškozený nese jisté odlišnosti) nepřijatelné.

Soud může na základě ust. § 154 odst. 2 trestního řádu uložit odsouzenému povinnost k náhradě nákladů poškozeného i v případě, že nároku poškozeného na náhradu újmy

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 29.9.2020, sp.zn. I. ÚS 825/2020

nevyhoví, a to ani částečně. Může se tak stát, pokud to okolnosti daného případu umožňují a takové rozhodnutí se v daném případě jeví přiměřeným a legitimním. Soud bere v tomto případě v úvahu zejména okolnosti daného činu, poměry odsouzeného i pachatele, ale i případné spoluzavinění poškozeného. Naopak je také možné, aby soud náhradu nákladů přiměřeně snížil, pokud se takové snížení jeví vzhledem k okolnostem případu vhodné a spravedlivé. Nesmí se tak však stát v případě, že se jedná o úmyslný čin odsouzeného, neboť takové úlevy pro odsouzeného v tomto případě jistě nejsou na místě.

Citované usnesení stanoví, že: „*Soud i v případě, že poškozenému **nebyl přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení ani zčásti, rozhodne na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení...***“ Gramatický výklad citovaného usnesení by na první pohled vedl k závěru, že se jedná o případy, kdy poškozený sice v adhezním řízení uplatnil nárok na náhradu způsobené újmy, soud však z nějakých důvodů jeho návrhu nevyhověl a uplatněný nárok nepřiznal. Z uvedeného výkladu také po určitou dobu vycházela i odborná teorie. V návaznosti na přelomový náleží Ústavního soudu ze dne 19.2.2015 sp.zn. I. ÚS 1397/14-1 však bylo postaveno na jisto, že nárok na přiznání náhrady nákladů dle ust. § 154 odst. 2 TR se netýká pouze poškozených, kteří svůj nárok (ač bez úspěchu) uplatnili, nýbrž i všech ostatních poškozených, kterým žádný nárok na náhradu újmy proti obviněnému vůbec nevznikl anebo vznikl, ale z jakýchkoli důvodů nebyl u soudu uplatněn (důvodem může být např. skutečnost, že za škodu způsobenou protiprávním jednáním obviněného, které je předmětem trestního řízení, odpovídá jeho zaměstnavatel, neboť se takového jednání obviněný dopustil v rámci plnění svých pracovních úkolů). Ústavní soud judikoval, že: „*Zvláštní postavení poškozeného odůvodňuje zakotvení zásady oprávněnosti náhrady jím vynaložených nákladů (§ 154 odst. 2 tr. řádu), která může ustoupit do pozadí jen z důvodu existence výjimečných skutkových okolností. Z ústavněprávního hlediska jde o přímé naplnění ústavního imperativu ochrany majetku, resp. legitimního očekávání v jeho ochranu či náhradu, což je spjato stejně jako výsada iuris punendi s povahou moci moderního státu, který na jedné straně ve veřejném zájmu rozhoduje podle pravidel trestního řízení o tom, zda a jaký trestný čin byl spáchán (čl. 39 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod), na druhé straně proto zakazuje brát obětem trestné činnosti právo do svých rukou a zaručuje soudní ochranu jejich práv.*“¹⁰⁰

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 19.2.2015, sp.zn. I. ÚS 1397/14-1

Ústavní soud tedy dovedl, že ustanovení § 154 TR vychází ze samotných základních principů trestního řízení a moderního právního státu, kdy zájem na potrestání pachatele je zájmem veřejným a stát přísně zapovídá poškozeným brát spravedlnost do vlastních rukou. V případě poškozeného se tak nejedná pouze o běžný zájem jednotlivce, podobně jako je tomu v případě soukromoprávních sporů, nýbrž do popředí vstupuje právě zájem státu na potrestání pachatele a dosažení spravedlnosti. Pokud tedy rozhodující soud nepřizná poškozenému náhradu nákladů, které byl nucen k ochraně svých zájmů a uplatnění svých procesních práv v trestním řízení vynaložit, měl by tak činit skutečně pouze ve výjimečných případech, neboť hlavním východiskem zmíněného ustanovení § 154 odst. 2 je ústavně zaručené právo (nejen) poškozeného na ochranu majetku, resp. legitimního očekávání na jeho ochranu.¹⁰¹ S tím souvisí i požadavek náležitého a přesvědčivého odůvodnění takového rozhodnutí, kterým soud náhradu nákladů poškozenému v rozporu s výše uvedenou ústavní zásadou nepřizná, případně ji výrazně sníží.¹⁰²

Soudy se také již na několika úrovních zabývaly otázkou, zda přísluší poškozenému náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce v případě, že tyto náklady zmocněnci poškozený ještě fakticky sám neuhradil. Nejvyšší soud se s touto otázkou vypořádal tak, že ve svém stanovisku z roku 2016 dovedl, že „*pojem „náklady vzniklé přibráním zmocněnce“ je nutno vykládat a používat jako pojem právní. Jde tedy o náklady poškozeného za situace, kdy právní nárok zmocněnce na ně vůči poškozenému již vznikl a existuje de iure, nikoliv až pouze de facto, tj. v důsledku skutečné úhrady (zaplacením) těchto nákladů poškozeným jeho zmocněnci.*“ Uvedl, že soud postupuje zcela správně, pokud přizná poškozenému náhradu nákladů odměny zmocněnce a vynaložených hotových výdajů, ačkoli je poškozený zmocněnci sám ještě neuhradil. Nelze akceptovat situaci, kdy by v konečném důsledku nesl teoreticky náklady sám poškozený, neboť by byl povinen v jednoleté prekluzivní lhůtě od právní moci trestního rozsudku náklady zmocněnci uhradit sám.¹⁰³ V odborné literatuře i soudní judikatuře se však nadále objevují i opačné názory na uvedenou problematiku, ačkoli já osobně je nepovažuji za správné a ztotožňuji se se stanoviskem Nejvyššího soudu korespondujícím se zásadou ochrany práv a oprávněných zájmů poškozeného.

3.3.7.2 Náklady státu vzniklé přibráním zmocněnce

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 28.7.2020, sp.zn. IV. ÚS 3555/19-1

¹⁰³ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 26.10.2016, sp.zn. Tpjn 300/2016

Pokud se jednalo o případ, kdy měl poškozený nárok na služby zmocněnce bezplatně či za sníženou odměnu (viz oddíl 3.3.3.2. této práce), tyto náklady nese stát a ten je oprávněn uložit odsouzenému povinnost k jejich náhradě ve prospěch státu. Opět však zákonodárce dává soudu prostor pro to, aby s ohledem na okolnosti případu a poměry odsouzeného takovou náhradu přiměřeně snížil, zejména pak v případě, že se jedná o trestný čin spáchaný z nedbalosti. O povinnosti odsouzeného hradit státu uvedené náklady soud rozhoduje i bez návrhu, tedy z úřední povinnosti, a může tak učinit po právní moci odsuzujícího rozsudku. Speciální prekluzivní lhůta zde (narozdíl od nároku poškozeného na náhradu jemu vzniklých nákladů) není stanovena. Soud má však povinnost oznámit uvedené rozhodnutí jak odsouzenému, tak příslušnému státnímu zástupci.¹⁰⁴

K účelnosti vynaložených nákladů

Jednou z podmínek pro to, aby poškozenému byla přiznána náhrada nákladů, které mu účastí v trestním řízení vznikly, je jejich účelné vynaložení.

Jak bylo řečeno výše-skutečnost, že si poškozený zvolil zmocněnce advokáta, namísto osoby bez právnického vzdělání, nevypovídá nic o účelnosti vynaložení finančních prostředků poškozeného, přestože zastoupení advokátem si pravděpodobně vyžádá vyšší náklady než zastoupení zmocněnce „laika“.

3.3.7.3 Stanovení výše nákladů

Náklady poškozeného v trestním řízení se běžně skládají z několika dílčích položek. Jednou z nich je přirozeně samotná **odměna zmocněnce** poškozeného. Pokud je zmocněncem advokát, stanoví se výše jeho odměny na základě vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), nehledě k případné odměně smluvní, sjednané mezi poškozeným a advokátem (pokud by takto určená odměna advokáta převyšovala odměnu stanovenou dle advokátního tarifu, nepovažuje se v této části zpravidla za účelně vynaložený náklad).

Pro určení sazby za jednotlivý úkon zmocněnce – advokáta, je třeba odlišovat situace, kdy se jedná o zmocněnce, kterého si poškozený zvolil a zmocněnce ustanoveného soudem a dále také zda se jedná o zastoupení za účelem uplatnění nároku na náhradu újmy či nikoli (viz výklad výše).

¹⁰⁴ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád I – III*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4720 str.

V případě, kdy poškozený využije svého práva a zmocněnce si sám vybere a udělí mu plnou moc k zastupování za účelem uplatnění nároku na náhradu újmy, je tarifní hodnotou pro určení výše odměny v souladu s ust. § 10 odst. 5 advokátního tarifu, částka 10 000,- Kč, pokud ovšem nebyla poškozenému přisouzena jako náhrada způsobené újmy částka vyšší – pak se tarifní hodnota rovná takto přisouzené částce. Sazba za jeden úkon právní služby tak v případě, že je výše přisouzené náhrady nižší nebo rovna 10 000,-, činí 5 000,- Kč. Pokud přisouzená náhrada převyšuje zmiňovaných 10 000,- Kč, odvíjí se výše sazby od příslušné tarifní hodnoty.

Pokud úloha zvoleného zmocněnce spočívá „pouze“ v zastoupení poškozeného v trestním řízení a uplatňování jeho procesních práv s touto účastí souvisejících a nikoli uplatnění nároku na náhradu materiální či imateriální újmy, použije se pro výpočet odměny zmocněnce – advokáta, podpůrné ust. § 9 odst. 1 advokátního tarifu, podle kterého se považuje v případech, kdy nelze určit hodnotu věci/práva (nebo jen s nepoměrnými obtížemi), za tarifní hodnotu částka 10 000,- Kč.

V případě, že se jedná o zmocněnce ustanoveného, se sazba za jeden úkon snižuje dle ust. § 12a advokátního tarifu o 20 % (tedy na 1 200,- Kč). Maximálně může sazba za jeden úkon soudně ustanoveného zmocněnce činit 5 000,- Kč.

Další položkou nákladů poškozeného, jejichž náhradu může soud za splnění všech stanovených podmínek uložit odsouzenému pachateli, jsou **hotové výdaje** zmocněnce – advokáta, které blíže upravuje ust. § 13 advokátního tarifu. Těmito výdaji se rozumí zejména soudní a jiné poplatky, cestovní výdaje, náklady na vyhotovení znaleckých posudků, telefonních hovorů, poštovné, náklady na vyhotovení odborných vyjádření, opisů, překladů, či fotokopií. Tedy zjednodušeně řečeno se jedná zejména o běžné i ne zcela běžné provozní a administrativní náklady advokáta, které je nucen za účelem poskytování svých služeb poškozenému vynaložit. Advokátní tarif stanoví paušální výši těchto nákladů na částku 300,- Kč za předpokladu, že se advokát s klientem nedohodl jinak.

Další významnou položkou je pak **náhrada za promeškaný čas** advokáta vykonávající činnost zmocněnce. Advokát náleží uvedená náhrada v takových případech, kdy se účastní úkonu v místě mimo své bydliště/působíště, případně bylo jednání u příslušného orgánu zpožděno o více než 30 min. apod.

Náklady poškozeného ale přirozeně netvoří pouze náklady vzniklé jemu ustanovenému či zvolenému zmocněnci. Patří sem dále také **hotové výdaje poškozeného** (jízdné, stravné, ...), **poštovné, ztráta na výdělku** poškozeného v souvislosti s účastí v trestním řízení, **náklady znaleckého posudku** ke stanovení výše jeho újmy apod.

3.3.8 Opravné prostředky na straně poškozeného

Pokud je poškozený s výrokem soudu, kterým rozhodl o jeho (řádě a včas¹⁰⁵) uplatněném nároku, nespokojen, má možnost se zákonným způsobem bránit. Je však oprávněn napadnout jen a pouze výrok vztahující se k jeho osobě, týkající se náhrady jemu způsobené újmy. Zákonodárce (pro některé překvapivě) nesvěřuje poškozenému žádné prostředky, jak se bránit proti výroku o vině či trestu obviněného pachatele. Vávra ve svém komentáři k usnesení Městského soudu v Praze ze dne 12.9.2012, sp.zn. 5 To 324/2012, kterým uvedený soud zamítl odvolání poškozeného směřující proti zprošťujícímu rozsudku jako podané neoprávněnou osobou, uvádí, že: „*Je opravdu zvláštní, že ač se práva poškozených rozšiřují téměř každou novelou trestního řádu, možnost podání odvolání do výroku o vině (v ještě krajnějším případě trestu) není ani navrhována. Přitom význam stížnosti poškozeného u odklonů od trestního řízení (typicky narovnání, či podmíněné zastavení trestního řízení) se z hlediska oprávnění státního zástupce svým dopadem blíží rozhodnutí ve věci samé.*“¹⁰⁶ Autor se (dle mého názoru nikoli neopodstatněně) pozastavuje nad poněkud zarážející skutečností, že poškozený, ať už jako přímý či nepřímý účastník spáchaného skutku, který je v trestním řízení projednáván, je zcela vyloučen z možnosti ovlivnit rozhodnutí o vině a trestu obviněného. Přitom se mnohdy jedná o velmi citlivou a závažnou újmu a poškozený si nese důsledky spáchaného činu desítky let. Přesto nemá reálnou možnost zvrátit rozhodnutí soudu o tom, zda je obviněný vinen a především, jaký trest má obviněný za spáchání skutku nést.

Opravné prostředky v trestním řízení se dělí (obdobně jako v jiných právních odvětvích) na tzv. řádné a mimořádné. Rozdíl mezi těmito kategoriemi spočívá v tom, zda je možné uplatnit konkrétní opravný prostředek před nabytím právní moci daného rozhodnutí nebo naopak až ve chvíli, kdy již toto rozhodnutí vyvolává v něm stanovené účinky (tedy po nabytí právní moci).

Mezi řádné opravné prostředky v trestním řízení řadíme v první řadě *odvolání*, dále pak *stížnost* a poněkud specifický *odpor*. *Dovolání*, *stížnost pro porušení zákona* a *obnova řízení* jsou pak opravnými prostředky mimořádnými. Trestní řád také obsahuje dva další specifické opravné nástroje, kterými jsou oprávnění nejvyššího státního zástupce ke zrušení rozhodnutí a návrh na přezkoumání zákonnosti příkazu k odposlechu. Poškozený je však oprávněn využít pouze některé z vyjmenovaných opravných prostředků. Pravděpodobně zákonodárce poškozeného v tomto smyslu omezuje ve snaze respektovat naplnění hlavního účelu trestního

¹⁰⁵ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 22.8.2002, sp.zn. 4 To 548/2002

¹⁰⁶ VÁVRA, L.: Komentář k rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 12.9.2012, sp.zn. 5 To 324/2012 [online]

řízení, a to je zejména nalezení a potrestání příslušného pachatele trestného činu. Poškozený může být účastníkem trestního procesu za účelem satisfakce jemu způsobené újmy, nicméně tato účast není neomezená. Nepřiměřeně široce pojaté právo poškozeného na obranu by mohlo za jistých okolností bránit naplnění hlavního účelu procesu, a to rozhodnutí o otázce viny a trestu obviněného. Z výše vyjmenovaných prostředků je poškozený oprávněn využít pouze odvolání a stížnost.

3.3.8.1 Odvolání

Proti výroku rozsudku soudu prvního stupně, kterým soud rozhodl o jím uplatněném nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, může za splnění zákonem stanovených podmínek poškozený podat odvolání. Odvolání v trestním řízení obecně je zákonem přiznán odkladný účinek - tzn. že napadené rozhodnutí nebo jeho část nemohou nabýt právní moci ani vykonatelnosti, dokud nebude o podaném odvolání s konečnou platností rozhodnuto – právní moc se tedy odkládá. Pokud však např. poškozený napadne výrok odsuzujícího rozsudku týkající se jeho nároku, tato skutečnost nebrání tomu, aby zbývající část rozsudku nabyla právní moci i vykonatelnosti. Odvolací lhůta v trestním řízení činí osm dní od doručení rozsudku a podává se u soudu, proti jehož rozhodnutí odvolání směřuje.

Poškozený může podat odvolání z několika zákonem stanovených důvodů. Jedním z nich je přirozeně ¹⁾ **nesprávnost výroku** – ať už tato nesprávnost spočívá v příliš nízké náhradě nebo ve skutečnosti, že poškozený byl se svým nárokem odkázán na občanskoprávní (či jiné) řízení. Další odvolací důvod pak může být skutečnost, že **výrok** směřující k uplatněnému nároku poškozeného v rozsudku zcela ²⁾ **chybí** (a to i v případě, že se jedná o výrok, který měl odkázat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních). Posledním důvodem pak může být napadení rozsudku z důvodu ³⁾ **porušení některých procesních ustanovení** v rámci daného trestního řízení předcházejícího vydání napadeného rozsudku, pokud toto porušení mohlo mít vliv na nesprávnost či absenci příslušného výroku o náhradě.

Pro úplnost nutno dodat, že ve prospěch poškozeného je oprávněn podat odvolání také příslušný státní zástupce (§ 246 odst. 1 písm. a) TŘ), který má za to, že výrok týkající se poškozeného je nesprávný, případně zcela chybí. Státní zástupce je oprávněn jako jediný z účastníků trestního řízení podat odvolání proti nesprávnosti kteréhokoli výroku vydaného trestního rozsudku, na rozdíl např. od obviněného. I ten je v možnosti podat odvolání jistým způsobem omezen, neboť je oprávněn odvolání podat pouze proti výroku, který se ho přímo dotýká (s výjimkou vyplývající z ust. § 246 odst. 1 písm. b) TŘ, kdy by podané odvolání mělo

směřovat proti výroku o vině, kterou sám obviněný před soudem prohlásil – v takovém případě je odvolání i zde nepřipustné, ačkoli se jedná bezpochyby o výrok, který se obviněného přímo dotýká).

Proti rozhodnutí soudu druhé instance o případně podaném odvolání již řádný opravný prostředek zákon nepřipouští a pokud je i tak poškozený s výrokem o náhradě nadále nespokojený, nezbývá mu, než využít některý z opravných prostředků mimořádných (viz níže). Rozhodnutí o odvolání vždy přísluší nadřízenému soudu prvního stupně, kterým může být buď soud krajský (v případě, že v prvním stupni rozhodoval některý z okresních soudů), nebo soud vrchní (pokud byla v prvním stupni zákonem dána příslušnost soudu krajského) – podání odvolání má tedy tzv. devolutivní účinek (o opravném prostředku rozhoduje vyšší soud než soud, který vydal napadené rozhodnutí).

Pakliže bylo trestní řízení skončeno rozsudkem, kterým byla soudně schválena uzavřená dohoda o vině a trestu a poškozený, který řádně uplatnil svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, není spokojen s výrokem směřujícím k jeho nároku, je oprávněn takové rozhodnutí napadnout, nicméně opět pouze právě co do výroku o náhradě jemu či způsobené újmy, nikoli výrok o vině či trestu obviněného. Pokud by však poškozený předem náhradu v přiznané výši odsouhlasil v rámci sjednané dohody o vině a trestu, již se účastnil, jeho odvolání proti takto přiznané náhradě by bylo pro nepřipustnost odmítnuto, neboť měl možnost dát najevo svůj nesouhlas s navrženým způsobem odčinění újmy ze strany obviněného právě při procesu sjednávání dohody o vině a trestu s účastí obviněného a státního zástupce a možnost odvolání je tak v tomto případě vyloučena. Uvedená podmínka má samozřejmě své praktické opodstatnění, které má původ právě v samotném smyslu dohody o vině a trestu jako alternativního způsobu ukončení trestního řízení – má umožnit rychlejší a méně nákladnější způsob řešení trestní věci, které bude současně uspokojivým řešením pro poškozenou stranu.

Pokud rozhodne odvolací soud o odvolání poškozeného tak, že zruší napadený výrok o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení a podle trestního řádu nejsou splněny podmínky pro to, aby o nároku rozhodl sám (mohl by tak rozhodnout pouze na podkladě skutkového stavu věci, který byl soudem prvního stupně náležitě zjištěn, popřípadě na základě doplnění důkazů provedených před samotným odvolacím soudem – viz § 259 trestního řádu), povinně odkáže poškozeného s jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na řízení před jiným příslušným orgánem. Pokračování v trestním řízení pouze za účelem změny výroku o nároku poškozeného by nebylo účelné – primárním smyslem trestního řízení stále zůstává vyřešení otázky viny a trestu obviněného,

přestože postavení poškozeného v trestním řízení se neustále mění a na ochranu jeho práv a oprávněných zájmů je kladen stále větší důraz.

3.3.8.2 Stížnost

Řízení o stížnosti upravují ustanovení § 141 a násl. TŘ. Stížnost je základním opravným prostředkem proti usnesení orgánů činných v trestním řízení, přičemž proti usnesení policejního orgánu lze stížnost podat vždy bez výjimky, zatímco proti usnesení soudu či státního zástupce je tak možno učinit pouze v případě, že zákon tuto možnost výslovně připouští. Další podmínkou je pak skutečnost, že soud/státní zástupce rozhodl v dané věci v prvním stupni. Stížnost odkládá právní moc a vykonatelnost usnesení pouze tehdy, pokud tak zákon výslovně stanoví.

Poškozený je oprávněn podat stížnost proti usnesení, pokud to umožňují podmínky popsané ve výše uvedeném odstavci a pouze v případě, že se ho dané usnesení přímo dotýká nebo k jehož vydání dal svým oprávněným návrhem podnět. Stížnost je třeba podat u orgánu, který dané usnesení vydal, a to nejpozději do 3 dnů ode dne oznámení. Důvodem pro její podání může být nesprávnost vysloveného výroku, případně porušení procesních ustanovení v řízení, které vydání napadeného usnesení předcházelo (pokud takové porušení mohlo být příčinou nesprávnosti některého z výroků).

4 PROBLEMATIKA VÝŠE NÁHRADY NEMAJETKOVÉ ÚJMY PŘI ÚMRTÍ BLÍZKÉ OSOBY

Otázka výše náhrady imateriální újmy způsobené pozůstalým po usmrcené oběti trestného činu obviněného, je otázkou nadmíru citlivou a v judikatuře i odborné literatuře otázkou neustále se vyvíjející. Duševní útrapy pozůstalých po zemřelé oběti trestného činu jsou do určité míry subjektivní záležitostí každého člověka. Proto je nutné zohlednit kromě základních kritérií, od kterých se výše náhrady běžně odvíjí, vždy také specifické okolnosti každého případu.

4.1 Základní částka náhrady

Podle dnes již takřka překonaného rozsudku Nejvyššího soudu sp.zn. 4 Tdo 1402/2015 se: „...jeví jako důvodné, aby se stanovení výše náhrady odvíjelo v základním rozpětí mezi 240 000 Kč až 500 000 Kč, a to pro skupinu citově nejbližše spjatých osob, jakými jsou rodiče, děti

a manželé. Nutno zdůraznit, že takto stanovený rozsah kompenzace odpovídá typovým (neutrálním) případům, tedy takovým, kde nejsou naplněny pro konkrétní situaci zpřísnující či naopak zmírňující kritéria. V případě dalších (méně intenzivních) příbuzenských vazeb pak bude uvedené rozpětí přiměřeně modifikováno.¹⁰⁷

V posledních letech se ustálil v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu názor, podle kterého: „Za základní částku náhrady, modifikovatelnou s užitím zákonných a judikaturou dovozených hledisek, lze považovat v **případě nejbližších osob** (manžel, rodiče, děti) **dvacetinásobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy** přepočtené na počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející smrti poškozeného.“¹⁰⁸ Uvedený základ pro určení výše náhrady nejbližším pozůstalým osobám respektuje požadavek na zohlednění ekonomického vývoje společnosti, společně s odklonem od paušálně stanovených částek náhrad dle předchozí právní úpravy z.č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku. Právě paušálnost uvedených částek byla hlavním důvodem pro jejich zrušení, neboť je třeba reflektovat veškeré okolnosti každého individuálního případu a hodnotit je jak jednotlivě, tak i ve vzájemné souvislosti. Nejvyšší soud v citovaném rozsudku rovněž upozornil, že: „... újmou způsobenou usmrcením osoby blízké není újma na životě a zdraví přímého poškozeného (primární oběti), nýbrž újma na soukromém a rodinném životě osob blízkých (tzv. sekundárních obětí). Náhradu takové újmy nelze tedy považovat za vyjádření hodnoty lidského života.“

V případě odškodnění nemajetkové újmy sourozence zemřelého lze dle Nejvyššího soudu vycházet ze základní částky (tedy dvacetinásobku průměrné hrubé měsíční nominální mzdy) ponížené o jednu čtvrtinu.¹⁰⁹ Současně pak ve svém jiném rozhodnutí výslovně připouští navýšení náhrady pro pozůstalého sourozence až na základní částku, pokud to v konkrétním případě odůvodňuje intenzita jejich sourozeneckého vztahu (př. sourozenci žijící společně v jedné domácnosti).¹¹⁰

Základní částky náhrad dle výše uvedeného kritéria (dvacetinásobku průměrné hrubé měsíční nominální mzdy přepočtené na počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející smrti poškozeného) činily v jednotlivých letech od počátku účinnosti nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.:

- pro rok 2014 – 502 560,- Kč
- pro rok 2015 – 513 720,- Kč
- pro rok 2016 – 529 340,- Kč

¹⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12.4.2016, sp.zn. 4 Tdo 1402/2015

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.9.2018, sp.zn. 25 Cdo 894/2018-239

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12.2.2020, sp.zn. 7 Tdo 1485/2019-433

¹¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.4.2019, sp.zn. 25 Cdo 3463/2018-270

- pro rok 2017 – 551 780,- Kč
- pro rok 2018 – 590 080,- Kč
- pro rok 2019 – 637 700,- Kč
- pro rok 2020 – 682 500,- Kč
- **pro rok 2021 – 712 220,- Kč.**¹¹¹

Samotnou výši požadované náhrady může poškozený v průběhu trestního řízení měnit, a to až do okamžiku, kdy se soud odebere k závěrečné poradě. To však pouze za předpokladu, že svůj nárok řádně a včas uplatnil.¹¹²

4.2 Modifikace základní částky ve specifických případech

Konečnou výši náhrady za způsobenou duševní újmu v souvislosti s úmrtím blízké osoby ovlivňuje mnoho různých faktorů, a to v každém jednotlivém případě. Od shora uvedené základní částky se samozřejmě může soud odchýlit, za předpokladu, že tuto odchylku řádně odůvodní. Modifikace této částky by však neměla vybočovat z rozmezí v řádu desítek procent.¹¹³

Specifickou okolností schopnou ovlivnit základní částku náhrady může být kromě výchozích kritérií, blíže popsanych v kapitole 3, například **změna zaměstnání**, kterou byla nucena podstoupit pozůstalá manželka po zemřelém manželovi k zajištění péče o jejich společného nezletilého syna. Nejvyšší soud v tomto případě vyslovil názor, podle nějž je třeba k uvedené skutečnosti přihlídnout při určení a navýšení náhrady nemajetkové újmy manželky způsobené úmrtím jejího manžela, bez ohledu na to, že jejímu nároku na náhradu ztráty způsobené změnou zaměstnání jako majetkové újmy v daném případě nebylo vyhověno.¹¹⁴

Lhostejnost, bezohlednost a absence lítosti viníka nad jeho činem, kterým způsobil smrt jinému, neoddiskutovatelně prohlubuje újmu pozůstalých poškozených a k uvedeným okolnostem je třeba při určení výše příslušné náhrady rovněž přihlídnout. V důsledku dopravní nehody, která se odehrála dne 26.8.2011, zemřel ve věku 39 let syn, bratr a druh pozůstalých poškozených. Odsouzený viník dopravní nehody více než dvojnásobně překročil nejvyšší povolenou rychlost a nerespektoval zákaz jízdy, kdy soud označil jeho jízdu za hazardování se životy dalších osob. Po odebrání řidičského průkazu byl následně přistižen při řízení motorového vozidla. Nadto vyjádřil naprosto lhostejný postoj k dopravní nehodě, který

¹¹¹ Informace z Českého statistického úřadu

¹¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13.8.2014, sp.zn. 5 Tdo 797/2014-33

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.9.2018, sp.zn. 25 Co 894/2018-239

¹¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16.10.2019, sp.zn. 25 Cdo 4518/2018-702

prezentoval na sociálních sítích a absentovala jakákoli forma omluvy či projevené lítosti ve vztahu k pozůstalým. Soud ze všech výše uvedených důvodů zhodnotil, že tyto okolnosti prohlubují újmu poškozených nad běžnou míru a odmítl z uvedených důvodů vyhovět námitkám odsouzeného proti stanovené výši odškodnění imateriální újmy pozůstalých.¹¹⁵

V případě dopravní nehody ze dne 22.5.2015 byl usmrcen dědeček žalobkyň – vnuček ve věku 11 a 21 měsíců, které žily s dědečkem před jeho úmrtím ve společné domácnosti. Soud prvního stupně přiznal vnučkám odškodnění jejich nemajetkové újmy ve snížené výši, neboť mimo jiné dovedl, že *„vnímání dítěte je zcela odlišné od vnímání dospělé osoby, a zvláště děti do 5 let věku neprožívají smrt jiné osoby jako utrpení a ve věku do 2 let je otázkou, zda úmrtí vůbec zaznamenají.“* Odvolací soud vyslovil obdobný názor, podle kterého obě vnučky: *„sice žily se zemřelým dědečkem ve společné domácnosti, nebyly však na něj odkázány výživou a s ohledem na jejich velmi útlý věk si jeho smrt nemohly uvědomit a prožívat tvrzené duševní útrapy.“* Obě vnučky (s ohledem na jejich věk přirozeně prostřednictvím zástupce) podaly dovolání k Nejvyššímu soudu, ve kterém mj. argumentovaly tak, že *„odvolací soud zcela pominul, že jejich dědečkovi bylo v době nehody 51 let a bylo proto možné důvodně předpokládat, že by se jejich vztahy při obvyklém běhu událostí rozvíjely a rozvinuly v budoucnosti. Obě žalobkyně žily se zemřelým ve společné domácnosti, denně se jim věnoval, jedné z žalobkyň nahrazoval otce, přispíval jim finančně.“* Dále pak uvedly, že: *„vztah vnoučat a prarodičů je obecně velmi přínosný a pro obě strany obohacující.“* Nejvyšší soud se s názorem vnuček do značné míry ztotožnil, k jejich dovolání zrušil rozsudek odvolacího soudu ve všech částech týkajících se jejich nároků a v tomto rozsahu vrátil věc k dalšímu řízení. V odůvodnění svého rozsudku poukázal na to, že jedna z žalobkyň dosáhla v době úmrtí dědečka téměř věku dvou let, kdy se jeví vysoce pravděpodobným, že již ve svém věku zaznamenala dědečka jako blízkou osobu, když s dědečkem navíc žila ve společné domácnosti a často se jí věnoval. U druhé, téměř roční, vnučky, byl mj. sdílením společné domácnosti a zájmem dědečka dán předpoklad k rozvoji jejich citového vztahu v budoucnosti. Zdůraznil, že **obě vnučky přišly o možnost rozvíjet vztah s dědečkem**, a to po dlouhá léta, neboť dědeček zemřel poměrně v nízkém věku 51 let. Navíc vnučky podporoval finančně, ačkoli na něm nebyly finančně závislé. Na okraj také nezapomněl zmínit, že *„skutečnost, že jedna z vnuček byla při dopravní nehodě, kde zemřel její dědeček, rovněž vážně zraněna a*

¹¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11.9.2018, sp.zn. 25 Cdo 2276/2018-145

*byla poté ve vigilním komatu, automaticky neznamená, že nemůže utrpět duševní újmu jeho ztrátou.*¹¹⁶

V případě usmrcené mladé matky dvou dětí v poměrně útlém věku (4 a 7 let) a manželky muže, který byl po smrti své ženy nucen postarat se o své děti, kdy pro něj bylo velmi složité vypořádat se se smrtí své ženy, pokračovat dál ve svém životě a navázat nový partnerský vztah, soudy zohlednily okolnost, že žena byla zavražděna při výkonu služby u bezpečnostního sboru. „*Takovým zavržením hodným jednáním, jakým je **zločin vraždy policistky při plnění služebních úkolů k ochraně bezpečnosti osob a majetku a udržování veřejného pořádku, se účinky zásahu do práv poškozených zpravidla násobí či zesilují, duševní útrapy blízkých činí ještě intenzivnější. Této značně zesílené intenzitě duševních útrap musí odpovídat výše peněžité náhrady...***“ Soudy mimo jiné přihlédly k dalším kritériím, jimiž byly zejména intenzivní rodinné vztahy, velmi **obtížná situace otce jako jediného živitele a vychovatele** obou malých dětí, silná **citová a existenční závislost pozůstalých dětí** na zemřelé vzhledem k jejich nízkému věku, **nízký věk zemřelé** (36 let) a naprostá **bezohlednost a lhostejnost pachatele**. Soud uzavřel, že veškeré výše uvedené okolnosti posuzovaného případu odůvodňují mimořádné navýšení náhrady způsobené újmy pozůstalých.¹¹⁷

5 PŘÍPADY Z KONCIPIENTSKÉ PRAXE TÝKAJÍCÍ SE (MJ.) NÁROKŮ POŠKOZENÝCH

V následující kapitole bych ráda seznámila čtenáře této práce s několika reálnými případy z mé koncipientské praxe, které se otázky nároků poškozených v adhezním řízení více či méně dotýkají. Nehledě na to, zda jsem vývoji případu přihlížela na straně zástupce poškozeného či obviněného, vždy se adhezní řízení ukázalo být v průběhu samotného procesu velmi zásadní a mnohem problematičtější, než se zprvu mohlo zúčastněným stranám zdát.

5.1 Případ řidiče osobního automobilu obviněného z usmrcení z nedbalosti

Předmětem této podkapitoly je případ obviněného (a následně odsouzeného) řidiče osobního automobilu, jehož se problematika výše náhrad pro poškozené trestným činem více než dotýká. Aniž byla tato skutečnost známa již na počátku, v průběhu samotného řízení se

¹¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23.9.2020, sp.zn. 25 Cdo 378/2019-270

¹¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.5.2019, sp.zn. 25 Cdo 3111/2018-178

ukázala být otázka náhrad poškozeným pro obviněného i samotný soud mnohem problematičtější nežli samotná otázka viny a trestu. Podstatnou byla v tomto případě shledána zejména výše náhrad nemajetkové újmy poškozených příbuzných – pozůstalých po oběti dopravní nehody.

Nejprve ke skutkovým událostem celého případu. Obviněný starobní důchodce si jako řidič osobního automobilu při předjíždění nechráněného železničního přejezdu nepočínal zvláště opatrně-řádně se nepřesvědčil, zda může přejezd bezpečně přejet a přehlédl tak zprava příjíždějící motorový vlak. Následkem těchto událostí došlo ke střetu levé přední části vlaku a pravé boční strany osobního vozidla, kdy vlak tlačil osobní auto po kolejích, a to ve vzdálenosti několik desítek metrů. Družka obviněného cestující spolu s ním na sedadle spolujezdce, utrpěla v důsledku srážky obou vozidel zranění neslučitelná se životem, kterým na místě podlehla. Těžká zranění utrpěl rovněž samotný obviněný. Ke zranění dalších osob nedošlo.

Proti uvedenému řidiči bylo zahájeno trestního stíhání pro podezření ze spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1,2 TZ. Obviněný způsobil jinému z nedbalosti smrt a svým jednáním tedy porušil § 4 písm. a) a písm. b) a dále § 29 odst. 1 zák. č. 261/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích.

Zranění obviněného si vyžádala osmidenní pobyt ve zdravotnickém zařízení, a to mimo další zejména pro poranění hrudníku a akutní reakci na prožitou tragickou událost, projevující se depresemi, úzkostí, zadržáváním a v neposlední řadě amnézií na okolnosti předmětné dopravní nehody. Obviněný nebyl schopen vysvětlit, z jakého důvodu porušil výše jmenovaná zákonná ustanovení a z jakého důvodu nedal v rozporu se svými povinnostmi přednost příjíždějící vlakové soupravě. Na dopravní nehodu si nevzpomínal-ačkoli připouštěl, že vzhledem k okolnostem a informacím zjištěným ze strany orgánů činných v trestním řízení, se musela předmětná dopravní nehoda odehrát tak, jak bylo v rámci vedeného trestního řízení zjištěno. Návrhu obviněného na podmíněné zastavení trestního stíhání příslušný státní zástupce pro vysokou závažnost a fatálnost následku trestného činu nevyhověl a následně přistoupil k podání obžaloby pro spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1,2 TZ.

Při hlavním líčení před soudem prvního stupně uplatnil zmocněnec poškozených pozůstalých po zemřelé spolujezdkyni obviněného nárok na náhradu nemajetkové újmy způsobené usmrcením blízké osoby dle § 2959 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku a dále náhradu nákladů pohřbu.

Nyní blíže k samotným nárokům pozůstalých na náhradu nemajetkové újmy. Se svým nárokem se k trestnímu řízení připojily celkem čtyři dospělé děti zemřelé (tři synové a jedna dcera), kdy každý z nich požadoval náhradu ve výši 1 100 000,- Kč. Dále se připojila dvě vnoučata poškozené zemřelé, kdy zletilý vnuk požadoval 600 000,- Kč a jménem nezletilé vnučky požadoval zmocněnec náhradu ve výši 300 000,- Kč. Poslední osobou, která se připojila se svým nárokem, byla družka jednoho z dospělých synů, která požadovala náhradu své nemajetkové újmy ve výši 700 000,- Kč. Obviněný namítal, že nároky poškozených nebyly uplatněny řádně, neboť nebyly uplatněny v dostatečném časovém předstihu tak, aby měl obviněný možnost se s nároky seznámit a adekvátně na ně reagovat. Uvedl, že nároky byly uplatněny účelově na poslední chvíli, neboť zmocněnec tyto uplatnil pouze několik dní před konáním hlavního líčení, kdy už nebylo z praktických důvodů možné nahlédnout do spisu, a soud prvního stupně obviněnému uvedené podání nezaslal. Obviněný navrhoval, aby byli poškození odkázáni se svými nároky na řízení ve věcech občanskoprávních, případně aby mu byla poskytnuta dodatečná lhůta na seznámení se s podklady odůvodňujícími uplatněné nároky. Tato žádost byla zamítnuta. Během hlavního líčení následně vypovídal jeden z dospělých synů, který popsal rodinnou situaci a charakter vzájemných příbuzenských vztahů.

Soud prvního stupně vydal na závěr hlavního líčení rozsudek, ve kterém uznal obviněného vinným ze spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1, 2 TZ a uložil mu trest odnětí svobody v délce trvání 12 měsíců, který podmíněně odložil na dobu 36 měsíců. Současně obviněnému uložil trest zákazu činnosti v délce 60 měsíců. Poškozeným pak soud prvního stupně přiznal náhradu jejich nemajetkové újmy v celkové výši 2 500 000,- Kč, kdy každému z dětí přiznal náhradu ve výši 500 000,- Kč, zletilému vnukovi částku 250 000,- Kč, nezletilé vnučce částku 150 000,- Kč a družce syna částku 100 000,- Kč. Se zbytkem jejich nároků odkázal soud poškozené na řízení ve věcech občanskoprávních. V odůvodnění rozsudku soud uvedl, že pro své rozhodnutí vzal rodinné vztahy za prokázané výpovědí jednoho z dospělých synů, dále písemnými vyjádřeními jednotlivých poškozených a v neposlední řadě vyjádřením obviněného, který v rámci své výpovědi potvrdil, že se skutečně jedná o příbuzné jeho zemřelé družky. Soud pak zohlednil skutečnosti jak na straně poškozených, tak na straně obviněného – zde zmínil zejména skutečnosti, že obviněný je starobním důchodcem, který v důsledku smrti své družky sám utrpěl duševní újmu, neboť se zemřelou vedl společnou domácnost. Spáchání trestného činu velmi litoval a poškozeným se omluvil. Dále soud mimo jiné zohlednil nedbalostní charakter spáchaného činu a skutečnost, že obviněný byl sám velmi vážně zraněn a tato tragická událost měla nezanedbatelný dopad i

na jeho duševní stav, kdy byl nucen opakovaně vyhledat pomoc psychologa i psychiatra. Soud dále uvedl, že: „*Pokud jde o poškozené, kteří utrpěli ztrátu blízkého člověka, tak je nesporné, že specifický druh společenských pout, který existuje mezi příbuznými, byl smrtí poškozené narušen a s usmrcením blízké osoby jsou spojené duševní útrapy. V případě rodinných příslušníků se jedná o specifické vztahy, které se vyznačují dlouhodobým a úzkým sejetím jedinců, přičemž za nejsilnější pak lze označit ty, které se tvoří v přímé příbuzenské linii a jsou vytvářeny na základě dlouhodobého soužití ve společné domácnosti.*“¹¹⁸

Obviněný podal proti rozhodnutí soudu prvního stupně odvolání, a to pouze do výroku o náhradě nemajetkové újmy. Obviněný namítal, že mu nebyla dána možnost seznámit se s dostatečným předstihem s nároky poškozených a odpovídajícím způsobem na ně reagovat, v čemž spatřoval porušení zásady rovnosti řízení, která by dle jeho názoru měla v adhezním řízení najít alespoň částečně své uplatnění, neboť adhezní řízení se blíží svým charakterem do jisté míry řízení civilnímu. Dále obviněný ve svém odvolání poukazoval na pochybení soudu, který měl odkázat poškozené s jejich nároky v celé výši na řízení ve věcech občanskoprávních, jelikož bylo třeba provádět další dokazování tak, aby soud získal pro své rozhodnutí dostatečný podklad. Obviněný tvrdil, že právě poškozený je ten, kdo musí svůj nárok řádně a včas uplatnit a především prokázat. Své tvrzení podpořil názorem vyjádřeným v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 12.4.2016 sp.zn.: 4 Tdo 1402/2015–97, dle kterého: „... *musí adhezní řízení... vycházet z nutnosti, že je to poškozený, nikoli obviněný či orgány činné v trestním řízení, kdo svůj nárok musí řádně a včas uplatnit a prokázat.*“ A dále že: „... *nárok musí být podložen takovými skutečnostmi, které umožní dostatečně přesnou kvantifikaci nemajetkové újmy... Nejsou-li takto stanovené podmínky splněny, není na místě, aby z hlediska určení výše náhrady nemajetkové újmy v penězích soud přiznával pouze hodnotu odpovídající jeho představě o kompenzaci újmy z důvodu obecného příbuzenského vztahu, bez prokazování jeho specifik. Požadavku komplexnosti rozhodnutí by proto odpovídalo celkové odkázání poškozeného s jeho nárokem na náhradu nemajetkové újmy podle § 229 odst. 1 t.ř.* ...“

Obviněný ve svém odvolání dále uvedl, že soud pochybil, když při svém rozhodování neposoudil jednotlivá kritéria pro přiznání nemajetkové újmy, která se v judikatuře a odborné literatuře vyvinula. Na straně poškozeného jsou těmito kritérii:

- Intenzita vztahu pozůstalého a zemřelého
- Věk

¹¹⁸ Rozsudek soudu prvního stupně

- Hmotná závislost poškozeného na zemřelém
- Jiná satisfakce, které se poškozenému dostalo (omluva, odsouzení viníka, ...)

Na straně škůdce pak:

- Postoj ke způsobenému následku (lítost či snaha škůdce odčinit újmu, ...)
- Dopad události do jeho duševní sféry
- Majetkové poměry
- Míra zavinění (nedbalostní činy by pak v tomto smyslu měly být posuzovány s vyšší mírou „tolerance“).¹¹⁹

Obviněný kromě nedostatečně objasněného skutkového stavu rozporoval i samotnou výši přiznaných nároků, přičemž odkazoval mimo jiné na názory objevující se v aktuální judikatuře. Citoval například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.9.2018 sp.zn.: 25 Cdo 894/2018–239, dle nějž: *„Soud (a to ani Nejvyšší soud) se při úvaze o výši náhrady nemůže opřít pouze o svou volnou úvahu, neboť by pak jen stěží čelil námitce libovůle. Je třeba najít určitá objektivní hlediska, jež mohou být východiskem pro stanovení náhrady. Takovým hlediskem může být zákonodárcem nastavená výše odškodnění stanovená v § 444 odst. 3 obč. zák. ve znění účinném od 1.5.2004 do 31.12.2013, která činila 240 000,- Kč v případě pozůstalého manžela, rodiče, dítěte nebo jiné blízké osoby žijící ve společné domácnosti, 175 000,- Kč pro sourozence a 85 000,- Kč pro rodiče nenarozeného počatého dítěte. Důvodem kritiky a posléze zrušení této právní úpravy nebyla nedostatečná výše uvedených částek, nýbrž jejich paušálnost... ostatně částka 240 000,- Kč pro nejbližší příbuzné je nadále součástí právního řádu v §271i zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce..., byť jako spodní hranice...“* ... *„Dolní hranice uvedeného rozpětí (pozn. soud hovoří o rozpětí 240 000 – 500 000,- Kč, kdy se tyto částky staly v rozhodovací praxi soudů standardně přiznávanou a respektovanou výši nároků v případě nemajetkové újmy) je kromě toho z výše uvedených důvodů v současné době vskutku poněkud nízká, avšak horní hranice rozpětí, tj. částka 500 000,- Kč ..., nadále ob stojí a je vesměs akceptována i odbornou literaturou, stejně jako závěr, že relativně restriktivní přístup ke stanovování výše těchto odškodnění je zcela namístě, neboť se jedná o výjimečný institut ... a tento institut by neměl vést k dalšímu rozšiřování delikt ní odpovědnosti a přiznávání vysokých náhrad. ... Nepřiměřeně velkorysé náhrady mohou být demotivační nebo uvrhnout povinného do insolvence, a tím v konečném důsledku být v rozporu se zájmy*

¹¹⁹ srov. Nález Ústavního soudu ze dne 22.12.2015, sp.zn. I. ÚS 2844/14

poškozených (pozůstalých), popřípadě vyvíjet nežádoucí tlak na zvyšování pojistného v případech pojištění odpovědnosti za újmu.“

Obviněný měl v souladu s uvedeným za to, že horní hranice ve výši 500 000,- Kč je pro určení výši náhrad nemajetkové újmy pozůstalých stále přiměřená, a to konkrétně pro náhradu újmy nejbližších příbuzných zemřelého, kterými jsou většinou děti, manžel či rodiče. V posuzovaném případě byly všem čtyřem dětem přiznány nároky na samé horní hranici nabízeného rozpětí, aniž by byla prokázána nadstandardní intenzita rodinných vztahů zemřelé a jejích příbuzných. Nad rámec uvedeného obviněný poukázal na postup pojišťovny, která vyplatila z povinného ručení obviněného poškozeným pouze 300 000,- Kč pro každého ze tří dospělých dětí a pro jednoho ze synů dokonce 200 000,- Kč (dle šetření pojišťovny byl vztah tohoto syna s poškozenou zemřelou velmi problematický, zdaleka ne standardní vztah matky a syna). Ostatním příbuzným nevyplatila ničeho, neboť z jejích šetření nevyplývaly takové skutečnosti, které by výplatu pojistného plnění ve prospěch dalších osob odůvodňovaly.

Odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil a konstatoval, že *„z obsahu předloženého spisového materiálu nevyplývá nic, co by nasvědčovalo tomu, že v dosavadním řízení došlo k vadám, které by mohly mít vliv na správnost odvoláním napadeného výroku.“*

K námitce obžalovaného, že neměl dostatečný časový prostor seznámit se s nároky poškozených, čímž došlo k narušení zásady rovnosti, kterou je třeba v adhezním řízení analogicky použít s ohledem na jeho charakter, kterým se do jisté míry přibližuje řízení civilnímu, odvolací soud uzavřel, že použití ustanovení jiného procesního předpisu než trestního řádu, není s ohledem na charakter adhezního řízení přípustné, a to ani ve formě analogie. V adhezním řízení sice soud rozhoduje podle hmotného práva povahy jiné než trestní (nejčastěji občanského zákoníku), ale ve formě trestního řízení. Poškození uplatnili své nároky včas, neboť trestní řád umožňuje poškozeným tyto uplatnit nejpozději při hlavním líčení před zahájením dokazování, což všichni poškození učinili.

Odvolací soud ve svém rozhodnutí dále citoval dostupnou judikaturu (pozn. NS - 25 Cdo 894/2018–239), podle které je částka 500 000 Kč základní částkou, která bude s ohledem na okolnosti případu buď snižována, nebo zvyšována. Dále se ztotožnil s názorem Nejvyššího soudu, který považuje za účelné pro zajištění automatické valorizace náhrad nemajetkové újmy vázat jejich výši na průměrnou měsíční nominální hrubou mzdu zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející smrti poškozeného. U nejbližších osob (manžel, děti, rodiče) má za základní částku potom její dvacetinásobek, což v posuzovaném případě představuje 590 080 Kč. Odvolací soud konstatoval, že soud prvního stupně tedy přiznal pozůstalým dětem částky o 90 080 Kč nižší, než je základní částka pro rok 2018 (rok

předcházející smrti poškozené přítelkyně obžalovaného). S ohledem na uvedené tak dle závěru odvolacího soudu neobstojí tvrzení obžalovaného o nepřiměřenosti přiznaných částek. Na uvedeném závěru nic nemění ani námitky obžalovaného proti intenzitě rodinných vztahů, neboť v daném případě již byly přisouzeny částky skoro o 20 % nižší, než je citovaná základní částka. Výhrady obžalovaného k osobám pozůstalých nesvědčí o tak narušené kvalitě vztahů a argumentace poškozených naopak o jejich nadstandardnosti, které by odůvodňovaly další modifikaci výše náhrad.

Argumentaci obžalovaného vztahující se k postupu pojišťovny, která vyplatila náhrady v nižší výši, než přiznal soud prvního stupně, případně některým poškozeným nevyplatila ničeho, označil odvolací soud za nepřijatelnou.

K námitce obžalovaného, kde poukazuje na své majetkové poměry starobního důchodce odvolací soud uvedl, že *„majetkové poměry škůdce je nezbytné vnímat toliko jako výjimečný nástroj zmírnění přílišné tvrdosti zákona a není dána přímá úměra mezi rozsahem majetku škůdce a výší náhrady nemajetkové újmy.“*

5.2 Případ srážky osobního automobilu s chodcem

V tomto případě se jednalo o dopravní nehodu, při které došlo ke srážce osobního automobilu s poškozenou přecházející silnicí po přechodu pro chodce. Řidič osobního vozidla se dostatečně nevěnoval řízení, poškozenou (chodkyni) přehlédl a ta v důsledku srážky utrpěla mnohočetná zranění, zejména pak otřes mozku, zlomeninu pánve, vnitřního kotníku, horního konce pažní kosti, podvrtnutí a natažení krční páteře, zhmoždění hrudníku a mimo jiné také závažné psychické následky, kdy poškozená byla nucena vyhledat pomoc psychologa i psychiatra, kde jí byla diagnostikována posttraumatická stresová porucha. V příčinné souvislosti s utrpěným poraněním byla dlouhodobě hospitalizována ve zdravotnickém zařízení, tato poranění si také vyžádala opakovanou dlouhodobou pracovní neschopnost a poškozená byla později uznána invalidní v I. stupni.

V souvislosti s popsanou dopravní nehodou bylo proti obviněnému zahájeno trestní stíhání pro přečin těžkého ublížení na zdraví podle § 147 odst. 1, 2 TZ. Proti usnesení, kterým bylo trestní stíhání zahájeno, podal obviněný stížnost, která byla státním zástupcem zamítnuta jako nedůvodná.

Následně bylo trestní stíhání obviněného podmíněně zastaveno, proti čemuž podala poškozená stížnost, kterou odůvodnila mj. tím, že podmínkou pro oprávněný postup směřující k podmíněnému zastavení trestního stíhání, je krom jiného doznání obviněného ke

spáchanému trestnému činu a náhrada škody způsobené poškozenému, či přinejmenším snaha k jejímu odčinění. Nejenže se obviněný k činu zcela jednoznačně nedoznal, spíše naopak, objektivní stránku trestného činu i příčinnou souvislost mezi svým jednáním a způsobeným následkem rozporoval, nadto několikrát upozorňoval na spoluzavinění poškozené. Jí způsobenou újmu nenahradil, k dohodě o adekvátní náhradě nebyl ochoten a žádné aktivní kroky k jejímu odčinění neučinil. K této stížnosti bylo usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání obviněného krajským státním zástupcem zrušeno. Stížnost byla shledána důvodnou, neboť obviněný své zavinění ve vztahu k trestnému činu několikrát rozporoval, k činu se doznal ryze formálně a účelově, v reakci na zamítnutí jeho stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání. Rozhodující krajský státní zástupce rovněž podotkl, že k účinné snaze o nápravu způsobené újmy není dostačující pouze nahlášení pojistné události na příslušnou pojišťovnu – obviněný musí činit i kroky směřující k náhradě pro případ, že by všechny nároky nebyly pojišťovnou uhrazeny. Nelze totiž po poškozeném spravedlivě požadovat, aby kromě často značných útrap způsobených poškozením zdraví a následnou léčbou, strpěl skutečnost, že mu nebyly uhrazeny všechny výdaje, které musel v souvislosti s utrpením nezaviněným zraněním vynaložit.

Při hlavním líčení před zahájením dokazování uplatnila poškozená prostřednictvím svého zmocněnce návrh na uložení povinnosti obviněnému uhradit náhradu jí způsobené újmy v celkové výši 181 735,- Kč, skládající se z věcné škody na oblečení a elektronice, které měla poškozená v době nehody na sobě a při sobě, ztráty na výdělků po dobu pracovní neschopnosti, léčebných výdajů, bolestného a nákladů právního zastoupení spojených s řádným uplatněním jejího nároku. Soud I. stupně uznal obžalovaného vinným ze skutku, který mu byl kladen za vinu a současně přiznal poškozené nárok na náhradu způsobené škody ve výši 36 997,- Kč. Se zbytkem jejího nároku soud poškozenou odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních, neboť dle mínění soudu přicházelo v úvahu další dokazování, které by přesáhlo rámec trestního řízení, a to zejména ohledně léčebných výdajů a ušlého výdělku.

Obviněný i poškozená podali proti rozsudku I. stupně odvolání. Obviněný se odvolal do všech výroků (o vině, trestu i o náhradě škody), poškozená pak v souladu se svými procesními právy pouze co do výroku o náhradě škody, neboť měla za to, že její nárok byl dostatečně a řádně uplatněn, odůvodněn i prokázán a pro postup soudu, kterým ji odkázal s částí nároku na řízení ve věcech občanskoprávních, neshledala důvod.

Soud II. stupně zrušil napadený rozsudek ve výroku o náhradě škody a v ostatním ho ponechal v platnosti. Nově pak sám rozhodl o povinnosti obžalovaného zaplatit poškozené škodu a náhradu bolestného v celkové výši 155 073,- Kč. Ve zbývajících částech nároku odkázal

poškozenou na řízení ve věcech občanskoprávních, neboť pro rozhodnutí o náhradě uplatněné věcné škody by bylo třeba dalšího dokazování a o nákladech právního zastoupení může soud I. stupně rozhodnout až po právní moci rozhodnutí ve věci samé. O těchto nákladech vzniklých přibráním zmocněnce pak skutečně k návrhu poškozené soud I. stupně kladně rozhodl a uložil (v té době již pravomocně) odsouzenému, aby poškozené tyto náklady uhradil.

Již mimo rámec trestního řízení pak nadále probíhala jednání s pojišťovnou, a to ohledně nároku na ztížení společenského uplatnění a na ztrátu na výdělků po dobu navazující pracovní neschopnosti a při invaliditě.

5.3 Příklad usmrceného zaměstnance při práci na silnici

V tomto případě se jednalo o dopravní nehodu na silnici, kde v té době probíhaly údržbové práce (kácení dřevin) ze strany zaměstnanců Údržby silnic a dálnic. Řidič osobního motorového vozidla, který uvedené vozidlo řídil v rámci plnění svých pracovních povinností, nestačil včas zareagovat a v důsledku uvedeného došlo ke srážce automobilu a jednoho ze zaměstnanců ÚSD, který na místě svým zraněním podlehl.

Proti řidiči bylo zahájeno trestní stíhání pro přečin usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1, 2 TZ a těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 odst. 1, 2 TZ.

Těžiště uvedeného případu spočívalo v řešení otázky viny a trestu, nepokládám za důležité detailněji se zabývat průběhem procesu. Pro účely této práce považuji za podstatné uvést, že všichni poškození, kteří se připojili se svým nárokem na náhradu způsobené újmy k trestnímu řízení, nebyli s jejich nároky k účasti na trestním řízení připuštěni. Vzhledem k tomu, že řidič osobního vozidla byl účastníkem dopravní nehody v době, kdy plnil pracovní povinnosti pro svého zaměstnavatele, poškození museli své nároky uplatnit u zaměstnavatele obviněného řidiče, který byl současně pojištěným vlastníkem vozidla a v tomto případě se tak veškeré nároky poškozených řeší v rámci povinného ručení příslušného zaměstnavatele.

6 ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Následující kapitola bude věnována úvahám nad možnými změnami zákonné úpravy, které by podle mého názoru mohly přispět ke zlepšení a zdokonalení procesu adhezního řízení se zachováním respektu k oprávněným zájmům veškerých účastníků trestního řízení jako celku. Obecně se domnívám, že současným trendem je spíše rozšiřování práv poškozených a do

značné míry opodstatněná snaha o jejich zvýhodnění a ulehčení jejich jistě nesnadné situace a pozice, kterou v trestním řízení mnohdy zaujímají. Současně mám ale za to, že by i práva poškozených měla mít jisté hranice, a to například za situace, kdy se jedná o újmu způsobenou nedbalostním trestným činem, nejedná se o pachatele recidivistu jednajícího v úmyslu někoho poškodit či mu ublížit a v jeho prospěch hovoří nejedna polehčující okolnost.

6.1 Okamžik uplatnění nároku na náhradu újmy

Ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu stanoví, že poškozený je oprávněn navrhnout, aby soud uložil v odsuzujícím rozsudku obžalovanému povinnost nahradit mu újmu způsobenou trestným činem, ať už újmu majetkovou či nemajetkovou. Takový návrh je poškozený povinen učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Pokud je v tomto řízení sjednávána s obviněným dohoda o vině trestu, je třeba takový návrh učinit nejpozději při prvním jednání o této dohodě.

Po přednesení obžaloby v hlavním líčení se předseda senátu sám dotáže přítomného poškozeného (případně jeho přítomného zmocněnce), zda uplatňuje nárok na náhradu způsobené újmy. Pokud není poškozený ani jeho zmocněnec hlavnímu líčení přítomen, ale svůj nárok už poškozený uplatnil před hlavním líčením, předseda senátu přistoupí k přednesení jeho návrhu ze spisu.

Byla jsem svědkem několika hlavních líčení, kdy zmocněnec poškozeného/poškozených skutečně uplatnil nárok na náhradu újmy až v tomto nejzazším okamžiku. Takový postup je samozřejmě v souladu s trestním řádem, otázkou však zůstává, zda je takový postup také legitimní z hlediska práva obviněného na účinnou obhajobu.

Pokud poškozený uplatní svůj nárok skutečně až při hlavním líčení, obviněnému (potažmo jeho obhájci) je samozřejmě návrh předložen k nahlédnutí a je mu umožněno se k jeho obsahu vyjádřit. Je ale takový postup objektivně dostačující k účinnému a efektivnímu seznámení se s obsahem návrhu a adekvátní reakci?

Mám za to, že nikoliv. Obviněnému (obhájci) je předložen návrh k nahlédnutí na několik minut, kdy v napjaté atmosféře hlavního líčení má za úkol nastudovat si pečlivě tento návrh, zhodnotit jeho oprávněnost (kdy samozřejmě nemá k dispozici odbornou literaturu ani judikaturu, tak jak je má k dispozici poškozený, potažmo jeho zmocněnec, ve chvíli, kdy návrh tvoří). Obviněný není v naprosté většině případů objektivně schopen v tak krátkém časovém úseku vyhodnotit oprávněnost nároku a případně uplatnit adekvátní a účinnou obranu. Pokud se jedná například o uplatnění nároku pozůstalých poškozených na náhradu

nemajetkové újmy způsobené úmrtím blízké osoby, obviněný nemá možnost ověřit správnost výpočtu náhrady v návaznosti na průměrnou mzdu v národním hospodářství za příslušný rok, ověřit si intenzitu rodinných vazeb apod.

Navrhuji tedy pozměnit právní úpravu v tom smyslu, že **poškozený je povinen uplatnit svůj nárok na náhradu újmy nejpozději před ukončením vyšetřování** a předání spisu státnímu zástupci tak, aby obviněný měl možnost se ještě před podáním obžaloby v rámci seznámení se spisem (ke kterému musí být ze strany orgánů činných v trestním řízení vyzván) prostudovat návrh poškozeného a připravit si případně účinnou a efektivní obranu s adekvátní argumentací odkazující mj. na odbornou literaturu a ustálenou rozhodovací soudní praxi. Shodně navrhuje změnu právní úpravy v uvedeném smyslu mj. JUDr. Beranová ve svém článku věnovaném rovněž úvahám nad možnými změnami adhezního řízení, kdy mimo jiné uvádí, že: „*Obviněný se o skutečnosti, že poškozený proti němu uplatňuje pohledávky někdy i v milionových částkách, dozvídá na poslední chvíli, těsně před zahájením jeho výslechu. Na návrh poškozeného je nucen reagovat bez jakékoliv přípravy. Obviněný by však měl mít možnost hájit se nejen proti obžalobě státního zástupce, ale také proti návrhu poškozeného v adhezním řízení.*“¹²⁰

6.2 Překážka věci zahájené v adhezním řízení

Podle ust. § 44 odst. 3 trestního řádu nelze podat návrh na přiznání nároku na náhradu újmy poškozeného v případě, že již bylo o tomtéž nároku rozhodnuto v civilním či jiném řízení před příslušným orgánem veřejné moci. Zatímco překážka věci rozhodnuté tedy nachází v právní úpravě adhezního řízení své uplatnění, překážka věci zahájené (jinak také překážka litispendence) se zde neuplatní. Poškozenému je tedy umožněno zahájit řízení o jeho nároku jak v civilním řízení, tak v řízení adhezním současně. Domnívám se, že **by měla být překážka věci zahájené uplatněna i v rámci řízení adhezního**, neboť vedení více soudních řízení ohledně totožného nároku není účelné z hlediska ekonomického ani z hlediska přetíženosti české justice. V okamžiku, kdy civilní řízení bude ukončeno dříve než adhezní, nároku nebude v rámci trestního řízení vyhověno a trestní proces byl tak „zbytečně“ prodlužován. V opačném případě dojde k zastavení řízení civilního, které bylo taktéž vedeno nadbytečně, se zbytečnými náklady a neúčelným zatěžováním soudního aparátu.

¹²⁰ BERANOVÁ, A.: *Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda*. Trestněprávní revue č. 10, ročník 2016, str. 221 [online] [cit. 2021-9-28]

6.3 Bezplatná právní pomoc zmocněnce poškozeného

Nemajetný obviněný má nárok na bezplatnou obhajobu, případně obhajobu za sníženou odměnu, a to za podmínek stanovených v ust. § 33 odst. 2 trestního řádu – v zásadě postačí, pokud obviněný předsedovi senátu (v přípravném řízení soudci) prokáže, že nemá pro úhradu obhajoby dostatek prostředků. Naprosto obdobná pravidla se uplatní i v případě rozhodování o nároku na bezplatnou pomoc zmocněncem (případně pomoc za sníženou odměnu) poškozenému, kterému byla úmyslným trestným činem způsobena těžká újma na zdraví nebo který je pozůstalý po oběti, které byla daným trestným činem způsobena smrt.

Jiná situace pak nicméně nastává v případě poškozeného, který uplatňuje v adhezním řízení svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení. Pro posouzení jeho nároku na bezplatnou právní pomoc (případně pomoc za sníženou odměnu) se kromě osvědčení nedostatku prostředků bere v úvahu také skutečnost, zda zastoupení zmocněncem není v konkrétním případě zjevně nadbytečné. Pro poškozeného se tak v tomto případě stanoví přísnější kritéria pro přiznání bezplatné právní pomoci než pro samotného obviněného. Tento rozdílný přístup k právům obviněného a poškozeného neshledávám důvodným a mám za to, že **jak obviněný, tak poškozený, který řádně uplatnil v adhezním řízení svůj nárok, by měli mít nárok na bezplatnou právní pomoc za stejných podmínek.**¹²¹ Navrhují tedy, aby poslední věta ust. § 51a odst. 1 trestního řádu nově zněla tak, že: „*Stejně rozhodne o takovém návrhu poškozeného, který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, který osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé přibráním zmocněnce.*“

6.4 Okruh pozůstalých poškozených po usmrcené oběti trestného činu s nárokem na náhradu újmy

V adhezních řízeních, kterých jsem dosud byla svědkem, jsem začala vnímat tendenci k postupnému rozšiřování výčtu pozůstalých poškozených po blízké osobě, která byla projednávaným trestným činem usmrcena. S nároky na náhradu nemajetkové újmy se tak k řízení připojuje zeť či snacha zemřelého nebo nesezdaní partneri dětí zemřelého, žijící na druhém konci republiky. Ačkoli postavení poškozených a jejich nárokům je třeba věnovat

¹²¹ Srov. KOLÁČKOVÁ, J.: *Finanční aspekty postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu*. Trestněprávní revue č. 5, ročník 2007, str. 134. [online] [cit. 2021-9-28]

v trestním řízení vždy náležitou pozornost a umožnit jim plně uplatnit veškerá práva, která jim právní řád přiznává, domnívám se, že by primárně mezi odškodňované pozůstalé měli být zahrnuti především skutečně nejbližší příbuzní či blízcí lidé, kteří důvodně a intenzivně pociťují a prožívají ztrátu blízkého člověka. Především mám tedy na mysli děti a partnery, rodiče, vnoučata, případně sourozence. V individuálním případě jistě může být odůvodněno přiznat nárok na náhradu imateriální újmy jiné než vyjmenované osobě, v závislosti na konkrétních okolnostech každého případu. Nedomnívám se, že by však tento okruh poškozených měl být výrazněji rozšiřován, neboť neodůvodněně vysoké náhrady přiznané pozůstalým proti obžalovanému nemusí být v konečném důsledku účelné. Obviněný mnohdy nemá dostatek prostředků ani k úhradě nároků nejbližších příbuzných, a pokud se nejedná např. o usmrcení oběti v důsledku nedbalostní dopravní nehody, kdy je primárním plnícím subjektem pojišťovna viníka, rozšiřující výčet poškozených může pak v některých případech snižovat úspěšnost vymožení náhrady u nejbližších osob, kterým by skutečně měla být náhrada bezvýjimečně poskytnuta. Soud by měl při svém rozhodování v adhezním řízení **velmi pečlivě posoudit, zda je tvrzená újma pozůstalého poškozeného skutečně tak citelná, že odůvodňuje přiznání statisícových náhrad proti obžalovanému, či nikoli.** Výčet pozůstalých poškozených, kterým bude přiznán nárok na náhradu nemajetkové újmy způsobené úmrtím blízké osoby, by měl být z mého pohledu spíše restriktivní. Ne vždy je pouhá existence příbuzenského vztahu (nadto např. osob sešvagřených) dostatečným důvodem pro přiznání nároku na náhradu újmy.

7 ZÁVĚR

Závěrem své práce bych ráda zdůraznila, že shledávám naprosto nezbytným, aby otázce nároků poškozených byla v rámci odborné teorie i soudní rozhodovací praxe věnována neustále náležitá pozornost.

V obecné rovině jsem po podrobném prostudování právní úpravy nároků poškozených v adhezním řízení dospěla k názoru, že tato úprava je kvalitní, dostačující, a v naprosté většině oblastí umožňuje účinné vedení adhezního řízení zakončeného spravedlivým rozhodnutím o uplatněných nárocích poškozených. V rámci své práce navrhuji několik změn trestního řádu, nicméně neshledávám tyto změny (až na výjimky) tak zásadní, aby dosavadní úprava neumožňovala dosáhnout spravedlivého uspořádání poměrů obviněného a poškozeného.

Přiměřenost odškodnění způsobené újmy se v čase mění, bude tak jistě v budoucnu nezbytné opět aktualizovat způsob určení výše náhrad nemajetkové újmy i jejího prokázání. Nutno však v této souvislosti zdůraznit, že aktuální rozhodovací praxe, kdy se výše nemajetkové újmy pozůstalého poškozeného mající původ v úmrtí blízké osoby odvíjí od průměrné mzdy v národním hospodářství, umožňuje podle mého názoru poměrně obstojně reagovat na vývoj v čase s respektem k inflaci a ekonomickému pokroku jako takovému.

Jsem toho názoru, že je třeba umožnit poškozeným plné uplatnění jejich práv v trestním řízení, potažmo v řízení adhezním a v co možná nejvyšší míře usnadnit „rekonvalescenci“ poškozeného přiměřenou náhradou způsobené újmy a umožnit mu tak, aby se se způsobenou újmou co možná nejrychleji a nejúčinněji vyrovnal a mohl pokračovat v dalším životě ideálně bez trvalých následků na duševním i fyzickém zdraví.

I přes výše uvedené je třeba současně klást na důraz na spravedlivou výši přiznaných náhrad nemajetkových újem poškozených umožňující účinné uspokojení jejich nároků, aniž by současně byla tato výše zcela likvidační pro odsouzeného povinného k úhradě. S tím souvisí i otázka okruhu poškozených osob a řádného prokázání jejich skutečné újmy a odpovídající výše, kdy by tento okruh poškozených neměl být výrazně extenzivní, ale měl by odrážet skutečnou situaci a reflektovat, zda tvrzená újma existuje a zda existuje v uplatněné výši.

Otázka postavení poškozeného v trestním řízení je do značné míry otázkou citlivou a je třeba k ní jako k takové přistupovat. Je třeba v každém případě dbát jednoznačně na ochranu poškozeného před sekundární viktimizací v rámci trestního řízení a možnosti řádného odčinění jeho újmy, která mu byla trestným činem způsobena.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

OZ - občanský zákoník

ZP - zákoník práce

TŘ - trestní řád

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

- NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E.: *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Praha: Grada Publishing, 2014, 144 str. ISBN: 978-80-247-5165-8
- MELZER, F.: *Občanský zákoník: Velký komentář. § 1–117 - Svazek I. Obecná ustanovení*. Praha: Leges, 2013, 720 str. ISBN: 978-80-87576-73-1
- VÍTOVÁ, B., DOHNAL, J., KOTULA, J.: *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. Olomouc: ANAG, 2015, 336 str. ISBN: 978-80-7263-940-3
- ŠUBRT, B.: *Odměňování zaměstnanců a jeho obsluha – průměrný výdělek, srážky ze mzdy a další*. Olomouc: ANAG, 2018. ISBN: 978-80-7554-138-3
- HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2080 s. ISBN: 978-80-7400-287-8
- ŠUBRT, B., LEIBLOVÁ, Z., PŘÍHODOVÁ, V., SKOUMALOVÁ, A., DANĚK, A., ZTRATIL, M., PŘIKRYLOVÁ, H., LUKEŠOVÁ, D., DORČÁKOVÁ, J. a MIKYSKA, M.: *Abeceda mzdové účetní 2020*. 30. aktualizované vyd. Olomouc: ANAG, 2020. ISBN 978-80-7554-253-3
- HLOUŠKOVÁ, P., HOFMANNOVÁ, E., ROUČKOVÁ, D., SCHMIED, Z., SCHWEINER, P., TOMANDLOVÁ, L. a VÁCHA, J.: *Zákoník práce, prováděcí nařízení vlády a další související předpisy s komentářem k 1. 1. 2020*. 13. aktualizované vyd. Olomouc: ANAG, 2020. ISBN 978-80-7554-252-6
- BĚLINA, M., DRÁPAL, L. a kol.: *Zákoník práce. Komentář*. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2019, 1 536 str. ISBN: 978-80-7400-759-0
- JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, 864 str. ISBN: 978-80-7502-278-3
- ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád I – III*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4720 str. ISBN: 978-80-7400-465-0
- JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 7. vydání. Praha: Leges, 2017, 1312 str. ISBN: 978-80-7502-230-1
- JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2020, 1360 str. ISBN: 978-80-7502-395-7
- FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. a kol.: *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 952 str. ISBN: 978-80-7598-306-0

- JELÍNEK, J., ŘÍHA, J., SOVÁK, Z.: *Rozhodnutí ve věcech trestních se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018, 560 str. ISBN: 978-80-7502-302-5

Právní předpisy

- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů
- zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení
- zákon č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif)
- zákon č. 261/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích
- nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání
- vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění
- císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský

Odborné články

- NEDBÁLEK, K.: *Výpočet nemajetkové újmy*. Bulletin advokacie, č. 11, ročník 2015, str. 35. [online] [cit. 2020-15-8]
- VOJTEK, P., PÚRY, F.: *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy č. 11-12, ročník 2017, str. 346. [online] [cit. 2020-15-8]
- SMRŽ, I.: *Duševní újmy na zdraví a jejich odčítání v civilním právu*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky č. 2, ročník 2019, str. 15. [online] [cit. 2020-16-8]
- VALACH, O., VYSKOČILOVÁ, A., VOJTEK, P., BROMOVÁ, V.: *Nová veřejně přístupná aplikace obsahující přehlednou databázi judikatury k nemajetkové újmě*. Právní rozhledy č. 19, ročník 2018, str. 685. [online] [cit. 2020-16-8]
- RYŠKA, M.: *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy č. 11, ročník 2016, str. 381. [online] [cit. 2020-16-8]

- MACHÁLEK, P., KADLUBIEC, V.: *Náhrada nemajetkové újmy pozůstalých v pracovněprávních vztazích*. Právní rozhledy č. 4/2018, str. 115. [online] [cit. 2020-27-9]
- PLEVA, O.: *Dobrovolné zvýšení náhrady bolestného a ztížení společenského uplatnění u pracovních úrazů*. Právní prostor. [online] [cit. 2020-28-9]
- ŘIČÁNEK, M.: *Co přináší velká novela zákoníku práce?* Bulletin advokacie, č. 7-8/2020, str. 17-22 [online] [cit. 2020-22-5]
- VICHEREK, R.: *Podmínky přiznání nároku na náhradu škody v trestním řízení*. Epravo.cz. [online] [cit. 2020-8-11]
- HERANOVÁ, S.: *Odměna advokáta jako zmocněnce poškozeného v trestním řízení*. Bulletin advokacie, č. 5/2017, str. 36-41 [online] [cit. 2020-8-11]
- BERKOVÁ, I.: *Uspokojení nároku poškozeného v trestním řízení, a to zejména ve vztahu k zajištěnému a odčerpanému majetku*. Trestněprávní revue č. 6/2017, str. 139 [online] [cit. 2020-27-9]
- GLATZOVÁ, A.: *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*. Trestněprávní revue č.1/2012, str. 6 [online] [cit. 2021-9-28]
- VÁVRA, L.: *Komentář k rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 12.9.2012, sp.zn. 5 To 324/2012* [online] [cit. 2020-22-5]
- ŘEZNÍČEK, D.: *Adhezní řízení aneb možnosti poškozeného domáhat se náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení v rámci trestního řízení*. Epravo.cz. [online] [cit. 2020-22-5]
- BERANOVÁ, A.: *Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda*. Trestněprávní revue č. 10, ročník 2016, str. 221 [online] [cit. 2021-9-28]
- KOLÁČKOVÁ, J.: *Finanční aspekty postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu*. Trestněprávní revue č. 5, ročník 2007, str. 134. [online] [cit. 2021-9-28]

Judikatura

- Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 15.4.1997, sp.zn. 23 C 3/97-20
- Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 27.6.2017, sp.zn. 10 To 233/2017-447
- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 29.9.2016, sp.zn. 5 T 3/2016
- Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 5.1.2016, sp.zn. 30 C 14/2015
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 22.8.2002, sp.zn. 4 To 548/2002
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16.12.2010, sp.zn. 28 Cdo 1358/2010

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.3.2012, sp.zn. 25 Cdo 2930/2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13.2.2013, sp.zn. 7 Tdo 75/2013-24
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21.5.2014, sp.zn. 5 Tdo 332/2014
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13.8.2014, sp.zn. 5 Tdo 797/2014-33
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24.4.2018, sp.zn. 20 Cdo 5300/2017-98
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11.9.2018, sp.zn. 25 Cdo 2276/2018-145
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5.2.2004, sp.zn. 21 Cdo 1815/2003
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2012, sp.zn. 30 Cdo 83/2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.11.2012, sp.zn. 21 Cdo 2573/2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu z 12.4.2016, sp.zn. 4 Tdo 1402/2015
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1.9.2016, sp.zn. 25 Cdo 2106/2016
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.9.2018, sp.zn. 25 Cdo 894/2018-239
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.4.2019, sp.zn. 25 Cdo 3463/2018-270
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.5.2019, sp.zn. 25 Cdo 3111/2018-178
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16.10.2019, sp.zn. 25 Cdo 4518/2018-702
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12.2.2020, sp.zn. 7 Tdo 1485/2019-433
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.4.2020, sp.zn. 25 Cdo 281/2019
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23.9.2020, sp.zn. 25 Cdo 378/2019-270
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29.3.1970, sp.zn. 3 Cz 11/70
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28.11.1985, sp.zn. 1 To 33/85
- Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 26.10.2016, sp.zn. Tpjn 300/2016
- Nález Ústavního soudu ze dne 22.12.2015, sp.zn. I. ÚS 2844/14
- Nález Ústavního soudu ze dne 6.3.2012, sp.zn. I.ÚS 1586/09
- Nález Ústavního soudu ze dne 9.8.2016, sp.zn. I. ÚS 3456/15
- Nález Ústavního soudu ze dne 12.5.2020, sp.zn. IV. ÚS 3754/19-2
- Nález Ústavního soudu ze dne 29.9.2020, sp.zn. I. ÚS 825/2020
- Nález Ústavního soudu ze dne 19.2.2015, sp.zn. I. ÚS 1397/14-1
- Nález Ústavního soudu ze dne 28.7.2020, sp.zn. IV. ÚS 3555/19-1
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 2.9.2010, sp.zn. IV. ÚS 2236/10-1

Ostatní

- Policie České republiky – Pomoc obětem TČ: *Právo na náhradu škody a nemajetkové újmy*. [online] [cit. 2020-8-11]
 - Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/pravo-na-nahradu-skody-a-nemajetkove-ujmy.aspx>
- Informace z Českého statistického úřadu

NÁROKY POŠKOZENÝCH NA NÁHRADU NEMAJETKOVÉ ÚJMY V ADHEZNÍM ŘÍZENÍ – ABSTRAKT

Problematika náhrady nemajetkové újmy způsobené trestným činem a její projednání v adhezním řízení se zejména v posledních letech dostává do popředí zájmu jak nejvyšších soudů, tak příslušných odborníků, jejichž názory na jednotlivé otázky se přirozeně rozcházejí. Faktická nemožnost vyčíslení imateriálních újem poškozených osob vyžaduje nezbytnou potřebu existence ustálené rozhodovací praxe nejvyšších soudů a stanovení alespoň základních kritérií, která určují hranice soudcovského uvážení. Snaha posílit postavení poškozených osob je zjevná a jistě vítaná, je třeba však dbát na zachování práva obviněného na obhajobu, jak ve formálním, tak i materiálním smyslu.

Tato rigorózní práce je (pomineme-li kapitolu úvodní a závěrečnou) rozčleněna celkem do pěti poměrně rozsáhlých kapitol, kdy každá z nich je věnována jednomu aspektu zkoumané problematiky, včetně návrhu na zdokonalení právní úpravy.

První kapitola je věnována obecnému úvodu do problematiky nemajetkových újem a jejich náhrad, základním pojmům adhezního řízení, jeho účelu a smyslu, základním zásadám, jež adhezní řízení ovládají a přirozeně také obecnému účelu trestního řízení jako takového.

Kapitola druhá je věnována platné právní úpravě, a to ve třech základních oblastech, jež zkoumanou problematiku ovlivňují – občanské právo (zejm. příslušná ustanovení občanského zákoníku), pracovní právo (zde je přirozeně v popředí autorčina zájmu zákoník práce) a nakonec právo trestní, a to zejména procesní aspekty adhezního řízení, uplatnění nároku poškozeného a jeho projednání a rozhodnutí o něm.

Třetí kapitolu autorka věnuje otázce výše náhrad ve specifických případech, a to konkrétně náhrady nemajetkové újmy poškozených při úmrtí blízké osoby způsobeném trestným činem. Kapitola obsahuje základní přehled aktuálně platné judikatury věnující se těmto otázkám, jež představuje určující vodítko pro běžnou rozhodovací praxi obecných soudů na nižších stupních.

V rámci kapitoly čtvrté je čtenář seznámen s několika reálnými příklady z praxe autorky – advokátní koncipientky – ať už v postavení obhájce obviněného či zmocněnce poškozených. Účelem této části práce je názorně představit procesní postup v běžném adhezním řízení a současně rozhodovací praxi a tendenci obecných soudů, zejm. pak co se týče výše přiznávaných náhrad.

Poslední, pátá, kapitola obsahuje několik autorčiných návrhů na zdokonalení právní úpravy týkající se představené problematiky, včetně vysvětlení a zdůvodnění navržených změn.

KLÍČOVÁ SLOVA

Nemajetková újma

Adhezní řízení

Poškozený

CLAIMS OF THE INJURED PERSON FOR COMPENSATION FOR NON-MATERIAL DAMAGE IN ADHESIVE PROCEEDINGS – ASBTRACT

In recent years, the issue of compensation for non-material damage caused by a criminal offense and its discussion in adhesive proceedings has come to the forefront of the interest of both the highest courts and relevant experts, whose opinions on individual issues naturally differ. The factual impossibility of quantifying the immaterial damages of injured persons requires the necessary need for the existence of established decision-making practice of the highest courts and the establishment of at least basic criteria that determine the limits of judicial discretion. Efforts to strengthen the position of injured persons are obvious and certainly welcome, but care must be taken to preserve the accused's right to a fair trial, both formally and materially.

This rigorous work is (apart from the introductory and concluding chapters) divided into a total of five relatively large chapters, each of which is devoted to one aspect of the researched issues, including a proposal to improve legislation.

The first chapter is devoted to a general introduction to the issue of non-material damages and their compensation, the basic concepts of adhesive proceedings, its purpose and meaning, the basic principles that govern adhesive proceedings and, of course, the general purpose of criminal proceedings as such.

The second chapter is devoted to the current legislation in three basic areas that affect the issues examined - civil law (especially the relevant provisions of the Civil Code), labor law (in the forefront of the author's interest is naturally the Labor Code) and finally criminal law, and in particular the procedural aspects of the adhesive procedure, claim of the injured person and its discussion and decision on it.

The third chapter is devoted to the issue of the amount of compensation in specific cases, namely compensation for non-material damage to victims of the death of a loved one caused by a crime. The chapter contains a basic overview of the currently valid case law dealing with these issues, which is a determining guide for the common decision-making practice of ordinary courts at lower levels.

In the fourth chapter, the reader is acquainted with several real examples from the practice of the author - a trainee lawyer - either in the position of the defendant's lawyer or the agent of the injured. The purpose of this part of the work is to clearly present the procedure in ordinary

adhesive proceedings and at the same time decision-making practice and the tendency of general courts, especially in terms of the amount of compensation granted.

The last, fifth, chapter contains several of the author's suggestions for improving the legal regulation concerning the problematic introduction, including an explanation and justification of the proposed changes.

KEY WORDS

Non-material damage

Adhesive proceedings

Injured person